

**Diputació
Barcelona**

Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida

Projecte noves famílies, noves polítiques

Document de treball

Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida

Projecte noves famílies, noves polítiques

Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida

Projecte noves famílies, noves polítiques

**Diputació
Barcelona**

Autors:

Dr. Jordi Collet i Dr. Joan Subirats

Assessorament:

Dra. Imma Quintana

Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP)

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Coordinació:

Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona :

ÍNDEXº

PRESENTACIÓ.....	7
1. INTRODUCCIÓ: LA RENOVADA ATENCIÓ A LA FAMÍLIA A L'ESCENARI EUROPEU: ALGUNES PISTES PER LES POLÍTIQUES SOCIALS EN L'ESFERA LOCAL	9
1.1 Introducció.....	9
1.2 Cicle de vida i polítiques socials envers les famílies	10
2. METODOLOGIA DEL PROJECTE “Noves famílies, noves polítiques”	13
3.1 Introducció.....	19
3.2 Un context social en transformació.....	20
3.3 Marc teòric. La família, el cicle de vida i la inclusió social: del singular al plural.....	22
3.4 Marc polític i legal	32
3.5 Quina política familiar al llarg de la vida, per a quina societat?.....	50
4. ELEMENTS ORIENTATIUS I PRÀCTICS	65
4.1. Orientacions substantives per a les polítiques de suport local al benestar familiar al llarg de la vida	65
4.1.1 Introducció.....	65
4.1.2 Elements previs: quins suports es poden oferir des del món local al benestar de les famílies al llarg de la vida?	65
4.2.3 Propostes substantives: elements pràctics.....	67
4.2. Orientacions organitzatives per a les polítiques locals de suport al benestar familiar al llarg de la vida	87
4.2.1 Elements previs	87
4.2.2 Elements de perspectiva organitzativa	87
4.2.3 Elements d'organització pràctica	96
5. ELEMENTS METODOLÒGICS	101
5.1 Una proposta metodològica oberta per al diagnòstic, implementació i avaluació de les polítiques de suport al benestar familiar al llarg de la vida	101
5.1.1 Diagnòstic compartit de la realitat familiar al llarg de la vida a cada municipi.....	102
5.1.2 Implementació: debats i propostes	110
7. ANNEXES	121

PRESENTACIÓ

Em plau presentar-vos el document “Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida”, que ha estat fruit d’un treball col·lectiu a través del projecte “Noves famílies, noves polítiques”. Un projecte impulsat per l’Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona i l’Ajuntament de Gavà, en el que han participat responsables polítics, tècnics i professionals d’ajuntaments, de Diputació de Barcelona, entitats socials i agents socioeconòmics. Hem comptat també amb la col·laboració de l’Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona i la participació de nombrosos experts de l’àmbit acadèmic.

El projecte neix de la voluntat de reorientar i millorar les polítiques locals dirigides a les famílies en un moment d’importantes transformacions socials, econòmiques i demogràfiques que impacten en els models familiars i en els cicles de vida de les persones. Per una banda, amb noves oportunitats i més autonomia, però, per l’altra, amb una diversificació de les situacions de fragilitat i vulnerabilitat que posen en risc el benestar de les persones.

Des de la Diputació de Barcelona potenciem el desenvolupament de polítiques socials locals amb capacitat d’adaptar-se als reptes emergents i de cercar respostes innovadores i flexibles a necessitats multidimensionals i complexes. A la vegada, des de l’Àrea de Benestar Social tenim un fort compromís amb l’atenció i promoció de les famílies, un dels eixos estatègics de mandat.

Amb el document “Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida” volem contribuir a repensar les polítiques familiars locals, des de noves mirades, més transversals i integrals, tenint en compte les diferents situacions de necessitat, capacitats i aspiracions.

Espero i confio que el document ens ajudarà a reflexionar i a avançar plegats i plegades cap a la definició de polítiques de millora del benestar de les famílies als nostres pobles i ciutats, des de la proximitat, la coresponsabilització, el foment de la inclusió i el respecte i reconeixement de totes les formes de família, identitats i itineraris de vida.

Montserrat Ballarín Espuña

Presidenta delegada de l’Àrea de Benestar Social
Diputació de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ: La renovada atenció a la família a l'escenari europeu: algunes pistes per les polítiques socials en l'esfera local

1.1 Introducció

Les fonts de socialització i de seguretat per a les persones, més habitualment considerades com a tals, han estat i són la família, la comunitat o l'entorn social on es viu, l'escola, el treball i els vincles que s'hi fan, i la capacitat de protecció social més o menys gran que cada Estat¹ ha anat desenvolupant al llarg del temps. Són prou coneguts els factors de canvi que en els darrers temps han anat incidint en cadascun d'aquests espais o esferes de socialització i de seguretat. Des dels canvis en les estructures i els rols familiars, fins a la creixent complexitat i heterogeneïtat dels entorns social o la vertiginosa i continuada precarització del món laboral, en són bons exemples. Les institucions públiques han anat fent créixer la seva agenda d'intervenció i han augmentat i diversificat l'abast i els instruments de les seves polítiques públiques, però tot i així, el gran canvi d'escenari ha deixat malparades les formes tradicionals, homogeneïtzadores i segmentades en que aquestes polítiques operen.

Aquest conjunt de canvis no són tots ells negatius o contraproductius. És evident que en molts casos, han estat positius en el sentit d'afavorir espais més grans d'autonomia i d'oportunitats per a les persones, facilitant així mateix notables avenços en el reconeixement de la diversitat que aquest augment d'autonomia i de capacitat d'elecció sobre la pròpia vida comporten. Però, el cert és que no és el mateix abordar aquests nous espais de llibertat i aquestes noves estructures d'oportunitat des d'un determinat nivell de recursos econòmics i cognitius, o des d'un determinat indret on viure, que si es fa des de territoris i espais de socialització caracteritzats per la migradesa de recursos de tota mena, amb el que això comporta de majors inseguretats i vulnerabilitats.

Entre els efectes considerats més negatius d'aquest conjunt de canvis hi trobem tant la creixent individualització i carència de solidaritat entre les persones, com els majors impactes en les capacitats de sortir-se'n per part d'aquelles persones i col·lectius que, com dèiem, compten amb menys recursos per fer servir i/o viuen en entorns particularment fràgils o insegurs. La combinació d'aquest conjunt de canvis i de factors, ha tornat a posar de relleu la importància d'operar de manera simultània en tots aquells aspectes que puguin afavorir trajectòries vitals que aprofitin millor les noves oportunitats i l'autonomia conquerida, i que al mateix temps tinguin en compte les desigualtats d'origen i de possibilitats d'unes persones envers les altres. Així trobem polítiques que busquen una major inclusivitat laboral, afavorint itineraris d'inserció al treball diversificats i flexibles, amb reciclatges i processos formatius al llarg de la vida, i també estratègies d'intervenció i

¹ Ens referim aquí a Estat com a concepte-umbrella del conjunt d'administracions públiques en un territori determinat

projectes d'abast territorial concret, que busquen millorar les condicions de vida i els espais de connexió social.

En l'àmbit familiar, el que ha anat predominant fins ara han estat polítiques que, per posar exemples, en alguns casos tractaven d'afavorir la reproducció, amb transferències monetàries per fills, combinant-ho amb ajudes a l'escolarització del més petits, o amb el conjunt de prestacions (contributives o no) connectades a la jubilació i als darrers anys de vida. Al llarg de molts anys, en temes vinculats a les famílies, el debat ideològic tradicional entre posicions de dreta i esquerra, simplificant, s'ha vist plantejat en termes d'una dreta "familiarista", i una esquerra més centrada en l'autonomia i la llibertat individual. Uns, partidaris de polítiques de caire natalista, basades en models familiars tradicionals on els rols d'home i dona es caracteritzaven per reproduir els esquemes de home com a *bread winner* (guanyador de pa) i de dona com a cuidadora-reproductora; mentre des de l'esquerra es buscava reconèixer la diversitat de models familiars i es fugia d'intervencions centrades en les unitats familiars com a tals. Tot i l'esquematisme que es deriva d'aquesta descripció, el cert és que darrerament tothom és conscient que manquen polítiques i projectes que afavoreixin i acompanyin a les unitats familiars (sigui quina sigui la seva estructura i composició) al llarg del cycle vital. De fet, s'entén que aquests espais de socialització, de vincles i de relacions són difícilment substituïbles per altres menes d'intervenció que acostumen a tenir moltes més dificultats en "naturalitzar" i mantenir al llarg dels temps vitals les potencialitats i els recursos que els espais familiars atorguen, sempre que els elements d'autonomia personal estiguin salvaguardats .

1.2 Cicle de vida i polítiques socials envers les famílies

En un escenari de creixent individualització, i on els espais i esferes de socialització són més fràgils i discontinus, les polítiques tradicionals tenen més dificultats de ser efectives, ja que la seva especialització i segmentació (en polítiques sectorials com salut, educació, vivenda, treball, serveis socials,...), anteriorment quedava compensada per la capacitat d'articulació que oferia el treball, l'entorn social o la família. Per altra banda, és ben cert que les trajectòries vitals de les persones s'han diversificat notablement. Les fites vitals tradicionals separaven amb netedat la fase d'infantesa i joventut vinculades a la formació, la fase adulta vinculada al treball (habitualment un mateix tipus de feina al llarg de la vida, sovint una única feina en tota la vida), i la fase de vellesa, curta i vinculada a deteriorament físic i a una mort propera. Per altra banda, el sexe de les persones marcava de manera clara una divisió del treball dins i fora de l'àmbit familiar. Avui dia, la diversificació i barreja de situacions predomina per sobre de les velles certeses. Els treballs es solapen amb l'estudi, els rols familiars es van barrejant (tot i la pervivència a les llars de velles inèrcies), la fase de vellesa difumina els seus contorns i es fa molt més llarga, etc.

La Unió Europea, l'OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic), l'OIT (Organització Internacional del Treball)² i altres organismes internacionals, han anat darrerament discutint i desenvolupant estratègies que busquen situar les polítiques socials en una millor posició per ajudar i acompanyar a les persones en les seves heterogènies trajectòries vitals i en les potencials disrupcions que s'hi van produint. La hipòtesi en molts casos és que ja no podem simplificar l'actual complexitat vital, imaginant processos vitals estandaritzats i homogenis, tal com en bona part assumien les polítiques socials que fins ara hem anat imaginant i implementant. Les trajectòries vitals de persones amb més autonomia individual són més imprevisibles, tant en el sentit de poder aprofitar millor les oportunitats que es presentin, com també (i des de la perspectiva de les polítiques socials aquest és l'aspecte més significatiu) en relació a la major assumpció de riscos que implica. Els entrebancs que van sorgint al llarg de la vida, troben a les persones menys acompanyades que abans, de tal manera que aquestes disrupcions poden fàcilment implicar caure en situacions de gran vulnerabilitat i fins i tot en risc d'exclusió. Sobretot quan als vells riscos (atur, malaltia, vellesa,...), hi afegim els nous, derivats de la precarietat laboral, la fragilitat familiar, les dificultats de combinar feina i cura, les dificultats d'estabilitzar-se laboralment, o les incerteses en quan al final de la vida laboral i els temps que resta, etc.

En aquest context, les polítiques públiques que hi vulguin tenir incidència, sembla que haurien d'assumir algunes claus generals. Per exemple, el saber distingir situacions cròniques de risc, amb situacions esporàdiques derivades de conjuntures i transicions vitals específiques i concretes. No és el mateix tractar d'ajudar a una família que des de fa temps viu en la pobresa, en condicions d'infrahabitatge, en un barri degradat i amb dificultats per mantenir ingressos constants, que saber com actuar en el cas d'una família on un dels seus membres ha patit una sobtada malaltia que l'hi ha provocat una discapacitat que dispara la necessitat de cura i acompanyament dels més propers, amb el que això implica per les seves feines i projectes vitals. Caldrà doncs combinar l'atenció a grups, persones i zones amb situació continuada de pobresa i exclusió, i al mateix temps abordar i acompanyar les situacions conjunturals de persones i col·lectius (cerca primera feina, transicions laborals, desajustos familiars, discapacitats, prejubilacions,...), distingint així "vida de risc" de "riscos vitals".

Tot apunta a que caldrà saber donar resposta de manera diversificada i personalitzada a situacions que molts cops resisteixen la seva estandarització. D'aquesta manera, convé anar adaptant els dispositius d'intervenció més en clau d'acompanyament vital, que no pas multiplicant i diversificant prestacions o ajudes puntuals o continuades. Una lògica

² L'OCDE és un organisme multilateral de cooperació econòmics, social, educativa, política... entre els països més desenvolupats del món. L'OIT és un organisme depenent de l'ONU que busca fomentar condicions de treball dignes en tots els països del món.

d'aquesta mena ens porta a pensar les polítiques de suport a les famílies de tal manera que combinin recursos diversificats (diners, temps, suport personal,...), i per tant caldria anar superant les estretores que l'actual organització administrativa genera. És evident que si es treballa en una lògica de cicle vital i de suport integral a les famílies, caldrà avançar en l'organització de les polítiques en clau intersectorial, evitant que sigui un dels sectors (sanitat, serveis socials,...) el que coordini als demés, sinó generant un espai d'intersectorialitat que sigui el més proper possible a les persones i col·lectius afectats. L'esfera local sembla, en aquest sentit, la més adient, per tal de facilitar atenció personalitzada i una millor eficàcia general.

La perspectiva de cicle vital, implica també pensar en una lògica temporal més d'acompanyament que d'intervenció puntual, i per tant caldrà establir mecanismes d'intervenció que actuant en una fase vital determinada puguin tenir un caràcter acumulatiu en fases posteriors, afavorint la combinació de recursos i de suport, en una lògica que afavoreixi l'autonomia i la seguretat.

En resum, el que cal considerar és que al costat dels elements que tradicionalment han preocupat i segueixen preocupant a les persones, com són els temes de salut, els perills per no poder valer-se de manera autònoma, els perills de quedar-se sense feina o els riscos associats a la vellesa, els nous temps que corren, incorporen noves vulnerabilitats i riscos. Aquestes vulnerabilitats i riscos s'associen a les dificultats de combinar processos de cura, atenció i formació a les famílies amb els ritmes i incerteses del món del treball avui dia. Considerant a més a més els grans canvis produïts en els rols d'home i dona, en el paper de la formació al llarg de la vida i els significatius allargaments de les expectatives de vida. Tot plegat apunta a modificar la perspectiva de les polítiques socials, incorporant-hi una perspectiva no només individual, si no també familiar i comunitària; i al mateix temps buscant lògiques més d'acompanyament vital que no d'intervenció puntual, reorganitzant els mecanismes de provisió de serveis per fer-los més intersectorials i més propers a les persones. En definitiva, pensant més en com abordar els diferents aspectes i moments de la vida de les persones, que no pas en les lògiques sectorialitzades i especialitzades que caracteritzen les polítiques socials avui dia.

Dr. Joan Subirats

Catedràtic de Ciència Política (UAB)

Investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (UAB)

2. METODOLOGIA DEL PROJECTE “Noves famílies, noves polítiques”

2.1. Punt de partida

Els canvis esdevinguts en la configuració de les societats actuals (laborals, econòmics, sociodemogràfics,...) estan suposant importants transformacions dels models familiars i dels cicles de vida de les persones. Aquestes transformacions són, d'una banda, reflex d'una major autonomia de les persones en el govern de les pròpies vides, però de l'altra *estan incrementant el nombre de les situacions de fragilitat i vulnerabilitat* que posen en risc el benestar de les persones i per tant també el desenvolupament social i econòmic de la societat i el territori al qual pertanyen.

És en aquest context de canvi d'època que l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona respon a una proposta del municipi de Gavà, des de la qual es considera la necessitat de treballar les polítiques familiars des del treball en xarxa, des de la participació. Concretament és a partir del projecte endegat a Gavà, inicialment anomenat “*La casa de les Famílies*” amb el qual es pretenia generar un equipament específic amb serveis dirigits a les famílies, amb el que sorgeix aquesta necessitat de generar també espais de relació i intercanvi entre els i les professionals de l'atenció social.

L'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona recull aquesta proposta de Gavà i conjuntament amb l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP) de la Universitat Autònoma de Barcelona, s'inicia aquest *procés de reflexió conjunta amb diferents agents socials i econòmics que intervenen en el benestar de les famílies, així com amb persones expertes del món acadèmic* i de la investigació, per tal de repensar les polítiques familiars locals en el conjunt de la província de Barcelona.

La Diputació de Barcelona, a través de l'Àrea de Benestar Social, d'acord amb la seva funció de suport als ajuntaments de la província, té un compromís amb l'impuls de les polítiques de suport a les famílies, oferint accions de suport en l'elaboració, planificació, programació i execució de programes i serveis adreçats a les famílies com a eix estratègic.

Des de l'Àrea de Benestar Social volem agrair molt especialment la participació de totes les persones, que amb les seves valuoses aportacions i reflexions, han treballat per fer possible la presentació d'aquest projecte, per la seva implicació i per l'esforç dedicat.

2.2. Objectius del projecte

El projecte *Noves polítiques, noves famílies* ha obert un debat entre diferents agents socials a l'entorn del paper d'acompanyament i suport que haurien de tenir els poders públics al llarg de la vida de les famílies, tenint en compte que aquestes i els cicles vitals

de les persones han travessat i travessen tot un seguit de transformacions gens menyspreables.

El projecte ha partit en primer lloc, del consens en la diagnosi al voltant d'aquestes transformacions en els cicles de vida de les persones, així com les que han anat experimentant els models familiars. En segon lloc, i tenint presents els resultats de la diagnosi, s'ha discutit i reflexionat en relació a les "noves" funcions dels poders públics respecte a l'acompanyament de les famílies, per acabar fent una prospecció de possibles formes d'organització i de serveis per tirar endavant les noves funcions debatudes i consensuades.

El projecte planteja, doncs, repensar el paper dels poders públics, i més concretament, el paper dels municipis (amb el suport de la Diputació de Barcelona), entenent que és precisament en l'esfera local on es juga avui dia de manera prioritària el benestar concret i quotidià de la ciutadania. El factor proximitat és clau per percebre i afrontar els canvis que es van produint en les condicions vitals, així com les necessitats que van apareixent.

La voluntat és que els elements d'anàlisi i les pautes de consens que han estat resultat del debat i la reflexió conjunta entre els diferents agents que hi han participat puguin servir per repensar les polítiques adreçades a les famílies dels municipis de les comarques de Barcelona.

2.3. Metodologia de treball

El mètode de treball ha estat inductiu, fent servir tècniques d'anàlisi qualitatives (grups de discussió, entrevistes en profunditat, grups de treball, mètode Delphi...) i cercant la participació d'aquells agents bàsics en la configuració del règim de benestar d'una població: teixit associatiu, mercat de treball, poders públics, professionals que treballen en l'àmbit de l'atenció a les persones i les famílies. Així el projecte s'ha desenvolupat en diferents fases o nivells d'anàlisi i de construcció de propostes:

a) Grups de discussió.

Varen crear-se cinc grups de discussió amb persones provinents de diferents àmbits:

1. Política municipal: regidors i regidores de serveis socials.
2. Personal tècnic municipal: tècnics i tècniques de serveis socials municipals.
3. Món associatiu: entitats del tercer sector vinculades a l'atenció a les famílies.
4. Món laboral: agents sindicals, empresarials, col·legis professionals, cooperatives de treball.
5. Personal tècnic de l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona.

Cada un d'aquests grups estava format per al voltant de 10 persones, les quals varen aportar informació rellevant en relació a la seva experiència professional. Cada grup va

reunir-se en tres sessions de dues hores de durada aproximadament, en les quals de forma respectiva varen tractar-se els temes de models familiars, cicle de vida i polítiques públiques adreçades a les famílies.

Grups per agents	Temàtiques per sessió		
Persones amb responsabilitat política de l'administració local (3 grups de discussió)	Models familiars	Cicles vida	Polítiques públiques
Persones amb responsabilitat tècnica de l'administració local (3 grups de discussió)	Models familiars	Cicles vida	Polítiques públiques
Persones del món associatiu (3 grups de discussió)	Models familiars	Cicles vida	Polítiques públiques
Persones vinculades al món laboral (3 grups de discussió)	Models familiars	Cicles vida	Polítiques públiques
Personal tècnic de l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona (3 grups de discussió)	Models familiars	Cicles vida	Polítiques públiques

Els grups de discussió varen comptar amb un coordinador de grup que després d'una petita introducció al tema de cada sessió, plantejava algunes preguntes (annex 1) que feien de fil conductor de la temàtica però que alhora deixaven prou llibertat a les persones assistents per aportar reflexions i experiències d'altres temes no previstos inicialment. Les aportacions varen ser enregistrades amb una gravadora i posteriorment transcrites, així com també de forma escrita.

La informació recollida per a cada grup va ser retornada a les persones participants per tal de ser validada, i alhora, va elaborar-se un document de síntesi comú a tots els grups que va ser presentat i contrastat en la *trobada de contrast* del dia 9 de juliol.

Si bé cadascun dels grups ha aportat tant aspectes diagnòstics, com orientatius, com pràctics i metodològics per a les polítiques adreçades a les famílies, el fet que els grups fossin homogenis ha suposat que el debat fós més ric. L'objectiu dels grups homogenis va ser, des del seu disseny, abordar una realitat coneguda per tothom, els canvis familiars i en els cicles de vida i la necessitat de noves polítiques per afrontar-la, des punts de vista prou comuns per a ser compartits i alhora prou diversos per enriquir-se mutualment (grandària del municipi, ubicació, tradició dels serveis socials, experiències i projectes diferents...). Fent un breu repàs a algunes de les aportacions més significatives de cada

gruo, podem dir que el grup de persones polítiques del món local ha aportat al document molts aspectes relacionats amb el plantejament i l'objecte de les polítiques, generant reflexions que giraven al voltant del perquè de les polítiques i les seves dificultats de ser aplicades, en relació als límits i les responsabilitats de l'Administració Local. El grup de personal tècnic municipal va posar els seu accent en l'organització de les polítiques atenent més a aspectes metodològics i de coordinació entre els diferents serveis, espais i actors d'atenció a les famílies. Pel què fa al grup de professionals del món associatiu podem destacar les seves aportacions al document en relació a la importància del treball en xarxa i del treball comunitari per a facilitar l'acompanyament que les famílies requereixen per a exercir les seves funcions. El grup de professionals vinculades al món laboral ha aportat elements de necessitat de canvis més estructurals per a la millora de les polítiques adreçades a les famílies: canvis en les pautes de consum, de treball, de temps i d'organització de les polítiques socials més vinculades a les polítiques econòmiques. Finalment el grup de l'àrea de benestar social de la Diputació de Barcelona va aportar interessants idees al voltant de la organització i la flexibilització dels serveis actuals, sense crear-ne de nous, per tal d'adaptar-los a les necessitats de les persones al llarg de la vida i també a les necessitats de cada territori.

b) Mètode Delphi

Altra fase del projecte desenvolupada en paral·lel als grups de discussió ha estat una aproximació al mètode Delphi. Aquesta és una tècnica d'investigació social que té per objecte l'obtenció d'una opinió grupal fidedigna a partir d'un grup de persones expertes. S'acostuma a emprar en moments d'incertesa i complexitat per tal de trobar dos elements: d'una banda, pistes analítiques (quina és la realitat actual? com s'ha d'interpretar aquesta realitat?); i d'altra banda, elements prospectius i propositius (cap on van les coses i què caldria fer-hi?). Si bé una característica d'aquesta metodologia és l'anonimat de les persones participants, en aquest projecte sí es varen donar a conèixer els noms d'aquestes persones de forma prèvia.

Es varen realitzar dotze entrevistes a persones expertes del món acadèmic i de la investigació escollides en funció de la seva experiència i coneixement en relació a les polítiques de família, així com relacionades amb altres temàtiques que es varen considerar rellevants per a aquestes polítiques (pobresa, economia, immigració, infància, gent gran,...). Les entrevistes, que varen ser enregistrades, responen a un guió de preguntes (annex 2) que va ser enviat prèviament a les participants.

El conjunt de matisos, opinions i aportacions resultat d'aquestes entrevistes va ser recollit en un document de síntesi que els va ser enviat i discutit conjuntament en una *sessió de validació* el dia 4 de juny, el resum de la qual està recollit en l'annex 3.

c) Trobada de contrast

El dia 9 de juliol de 2009 va celebrar-se una trobada amb un total de 46 persones participants del projecte per tal de contrastar, validar i completar el document de síntesi resultat del treball en els diferents grups de discussió, el qual va ser enviat de forma prèvia.

La sessió de treball va iniciar-se amb una reflexió al voltant de les polítiques adreçades a les famílies en la Unió Europea, Catalunya i el món local, a càrrec, respectivament, d'en Joan Subirats, director de l'Institut de Govern i Polítiques públiques; na Maria Giménez, assessora de la Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania; i na Montserrat Ballarín, diputada de l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona.

Posteriorment va presentar-se el document de síntesi que es va tenir l'oportunitat de discutir i millorar amb el treball en grup. Es varen crear tres grups formats per persones heterogènies (polític, tècnic, laboral i associatiu) i coordinats per tres persones expertes, també participants de la fase Delphi del projecte, les quals al final de la jornada varen exposar en el plenari les reflexions i aportacions sorgides en el propi grup (annex 4).

Així, si mentre els grups de discussió homogenis, aportaven al projecte un important coneixement de l'àmbit de les famílies, un diagnòstic en bona mesura compartit però alhora ple de matisos i moltes propostes d'actuació, els grups heterogenis de la trobada de contrast van servir per qüestionar mútuament per part dels diferents actors, el perquè, què i el com de les pròpies polítiques i actuacions. La riquesa del debat va raure, precisament, en la complementarietat de mirades sobre un mateix, quelcom que va interrogar tots els actors i va fer emergir, de manera clara, la necessitat d'espais de trobada per tal de debatre, compartir i enriquir mútuament els propis posicionaments i propostes.

d) Jornada de presentació.

En la sessió del dia 15 d'octubre a Gavà presentem el document final en format provisional. Si bé és voluntat de la Diputació de Barcelona editar aquest document en la seva versió definitiva amb objecte que pugui ser de guia per als municipis de la província a l'hora d'implementar polítiques adreçades a les famílies, entenem que aquesta és una qüestió oberta en la que ens caldrà continuar treballant de forma continuada i conjunta.

La metodologia de treball emprada ha facilitat en gran mesura la participació, el debat, el consens i el compromís entre els diferents agents, la qual cosa aporta valor afegit al document de conclusions que teniu a les mans, doncs compta amb l'autoritat i la credibilitat necessàries que només pot aportar el treball conjunt.

Des del primer moment, cal exposar clarament que el present informe és el fruit de l'ordenació de les aportacions recollides en el projecte: tant dels intensos, diversos i interessants grups de discussió de les persones amb responsabilitat tècnica i política en l'àmbit municipal, entitats i persones vinculades al món laboral, com de les aportacions de les persones expertes tant en el format d'entrevista com de grup de debat. Si les aportacions de les persones expertes són el gruix del present apartat conceptual i de reflexió, la informació obtinguda en els grups de discussió és la que omple les pàgines dels següents apartats. A totes elles els volem expressar el nostre agraïment perquè, de fet, la tasca dels redactors ha estat, fonamentalment, la d'ordenar el coneixement obtingut al llarg del projecte. Serveixi doncs aquest document com a retorn de les múltiples aportacions valuoses fetes per tant diverses persones al llarg del desenvolupament del projecte “noves famílies, noves polítiques”.

3. ELEMENTS CONCEPTUALS, POLÍTICS I LEGALS

3.1 Introducció

Com s'ha comentat en els dos apartats precedents, la pertinència social i política d'aquest projecte, que cerca el benestar familiar al llarg de la vida, ve donada per la seva voluntat de repensar diferents aspectes de la realitat social actual i proposar un nou horitzó. Així, un primer objectiu que es busca treballar és el de com *donar resposta política als profunds canvis familiars i del cicle de vida dels darrers 20 anys* que estan donant com a resultat una nova visió i unes noves vivències del que significa “ser família” i “ser persona” en cada etapa vital. Unes respostes que, com a segon aspecte, han d'entomar el repte de *replantar la històrica “incomoditat” ideològica de les esquerres davant del concepte de família*. Aquesta, agafada com a bandera pel règim franquista i acusada durant molts anys, amb no pocs arguments, de ser reproductora dels esquemes patriarcals i autoritaris, la família ha estat un concepte i un àmbit d'actuació primer condemnat i després oblidat per part del centreesquerra del nostre país. Un oblit que comença a refer-se precisament de la mà de la Diputació de Barcelona que ja el 2003 publica “*Polítiques de suport a les famílies: una proposta des del món local*”³, una primera proposta metodològica exhaustiva, rigorosa i enllaçada amb els referents europeus del moment que buscava articular el camp de les polítiques de família en el món local.

La present publicació i el projecte de recerca que l'ha precedit reprenen aquell envit i aposten clarament per obrir la idea de família a un debat social ampli (concepte, tractament, polítiques...) per tal de poder plantejar alternatives progressistes de suport a les famílies al llarg del cicle vital.

Els dos objectius del projecte s'han plantejat en un *context de forta crisi econòmica mundial*, que ha implicat també, un fort qüestionament dels valors i del model de desenvolupament neoliberal en el qual es sustentava. Aquest escenari de crisi, que els ens locals i especialment els serveis socials viuen amb especial virulència, es planteja en el projecte també com una gran oportunitat per a repensar i re practicar polítiques, actuacions i models organitzatius ... que puguin partir d'uns altres valors i promoure altres models de relació, de servei, de vincle... . Per tot plegat, i com s'ha remarcat en moltes intervencions al llarg del projecte, es proposa fer un plantejament obert que promogui polítiques públiques de benestar dinàmiques, creatives i capaces d'anar generant respostes més pertinents als reptes actuals.

Destacar que l'objectiu últim de les orientacions per al suport al benestar familiar al llarg de la vida es que *les diferents famílies puguin triar el què i el com de la seva organització*,

³ Brullet, C (2003) *Polítiques de suport a les famílies: una proposta des del món local*. Diputació de Barcelona. Barcelona.

educació, cura, etc. I per tant, en tot el document, es planteja el rol de les administracions locals com els ens que proporcionen coresponsablement els diversos suports necessaris, faciliten els escenaris i mecanismes socials d'acompanyament, etc. per tal que això sigui així. La idea de fons és que hi ha un creixent espectre de formes familiars i un ampli ventall de maneres de ser infant, jove, adult o gran, i davant d'aquesta diversitat les polítiques no poden ser uniformes, ni poden "tancar-se" només al treball amb un determinat tipus de famílies, ni haurien de proposar les mateixes actuacions ni models per a totes les famílies i les persones al llarg del seu cicle vital.

Finalment, en uns moments com els actuals, sembla més necessari que mai avançar cap a una *cultura de l'avaluació* que permeti superar plantejaments de control i fiscalització i avanci cap a processos d'aprenentatge i millora. En aquesta perspectiva de l'avaluació, cal entendre que totes les persones implicades en un servei o política tenen coses significatives a dir per tal d'anar-lo millorant en els seus aspectes de contingut, processuals, relacionals... Així, l'avaluació es planteja com un eix transversal a totes les orientacions per tal que sigui una eina d'aprenentatge i millora constant per a uns serveis, tècnics/ques, administracions, polítics/ques, entitats, sindicats, col·legis, patronals, etc. que tenen el complex repte d'anar construint una proposta coherent de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida.

3.2 Un context social en transformació

Com dèiem, un dels grans reptes del projecte és el de repensar les polítiques locals adreçades a les famílies i les persones al llarg de la vida en l'actual context de canvi social. Un canvi social que, per la seva intensitat, extensió i profunditat ha estat qualificat per alguns autors/res com un autèntic canvi d'època⁴. En qualsevol cas, més enllà de la nomenclatura, tothom té la sensació que la realitat social i familiar evoluciona amb fluïdesa i que davant d'això, les administracions públiques no sempre troben la manera més pertinent de donar resposta als nous reptes. Vegem de manera breu alguns dels eixos de canvi social i familiar que trenquen amb una idea de "normalitat" que sovint encara es manté en l'inconscient col·lectiu:

a) En primer lloc, a nivell social i familiar, hi ha un *dobte moviment d'individualització de drets i llibertats i de desinstitucionalització*⁵. Això implica noves condicions de possibilitat per a relacions i vincles més democràtics dins de les famílies, de major llibertat individual i a nivell social, etc. alhora que famílies, trajectòries i opcions al llarg del cicle de vida, més

⁴ Alguns/es dels quals són Castells, M (2003) *L'era de la informació*. Vol. I, II i III. UOC. Barcelona. Beck, U (1998) *La sociedad del riesgo*. Paidós. Barcelona. Subirats, J (1999) *Governar en un entorn complex: relacions, xarxes i contractes*. Elements de debat territorial nº7. Diputació de Barcelona. Barcelona.

⁵ Bauman, Z (2001) *La sociedad individualizada*. Cátedra. Madrid.; Beck, U; Beck-Gernsheim, E (2003) *Individualización*. Paidós. Barcelona.; Bauman, Z (2001) *La sociedad individualizada*. Cátedra. Madrid.; Beck-Gernsheim, E (2003) *La reinención de la familia*. Paidós. Barcelona.

fràgils, ambivalents i incertes. Sembla haver-hi força consens que un dels principals fonaments d'aquest avenç cap a la llibertat individual i la democratització de les relacions i els vincles és la progressiva conquesta de drets subjectius.

b) Aquest moviment general d'individualització i de desinstitucionalització també qüestiona fortament les altres instàncies que "acompanyaven" la família com a pilars del model social de primera modernitat: l'escola, l'administració tradicional, el treball segons el model industrial, etc. Això ha portat, d'una manera molt clara, a una *crisi de legitimitat del model de família de la primera modernitat* i llurs relacions, jerarquies i vincles... En aquest procés, altra vegada de progressiva llibertat així com de creixent fragilitat familiar, ens trobem amb dificultats en la conceptualització de les famílies i, consegüentment, en el consens al voltant de les seves funcions: què és família i què no? fins a on arriba? què hauria de fer i què no? com es viuen aquests canvis?⁶ etc.

c) També hi ha una creixent *diversitat en l'exercici i la vivència dels cicles de vida de les persones*. Una diversitat que alguns autors han conceptualitzat a partir de la idea de curs de vida (vs cicle de vida com a concepte més estàtic). Podem trobar tres elements clau en l'estudi d'aquest àmbit: la construcció social de noves etapes (pre-adolescència, segona vellesa, etc.); unes transicions entre els diferents moments vitals diversos, no lineals i amb creixents moviments d'anada i tornada⁷; i vivències subjectives molt diferents de cada etapa en funció de classe social, el gènere, l'ètnia, el territori, etc. Aquesta creixent diversitat en els cicles de vida, també implica necessitats diferents al llarg del temps per a persones i famílies diverses.

d) Un altre àmbit en transició és el que afecta la relació entre gèneres. Així, en els darrers 30 anys s'ha donat un *avenç limitat en la igualtat de gèneres*, és a dir en la divisió sexual del treball⁸. Malgrat que el discurs dominant és el de la igualtat, aquesta resta lluny pel què fa a les tasques de reproducció, en deixar la feina per cuidar infants i/o gent gran ... pràctiques encara majoritàriament entomades per part de les dones. Unes dones que han augmentat molt les seves taxes d'ocupació sense oblidar les importants taxes de subocupació (baixa autonomia financera, alta temporalitat, etc.) i uns homes que, malgrat la seva progressiva entrada en l'àmbit reproductiu i de la cura, resten encara lluny de les dedicacions i els temps de les dones en aquest àmbit.

⁶ Alhora hi ha un manteniment d'una "representació social" sobre el què i el com de la família "tradicional" (exercicis de funcions), que fa que, comparativament, algunes de les pràctiques actuals siguin "negatives": temps, atenció, cura... . En no pocs casos, es dona una vivència subjectiva de desencontre entre "el que s'hauria de fer" i el "que es fa", especialment per part de les dones.

⁷ Furlong, A.; Cartmel, F. (2001) *Els contextos canviants de la joventut*. Secretaria General de Joventut. Barcelona. Pàg. 10. Aquí exposen la idea de les "transicions io-io" dels joves que prenem com a exemple.

⁸ Hakim, C. (2002). "Lifestyle preference as determinants of women's differentiated labor market careers." A: *Work and Occupations*, 29(4), 428-459.

e) D'aquests i altres elements en va sorgint un debat sobre els patrons, els rols, les tasques, les relacions ... i les identitats masculines i femenines avui. Un debat que podríem centrar en la *voluntat d'avançar cap a un nou contracte sexual*⁹: és a dir, consensuar de manera més democràtica el qui, com i en quines condicions (materials i de reconeixement) s'exerceixen les diferents funcions i tasques necessàries: tant productives com familiars.

f) Finalment, l'actual context de crisi econòmica posa més que mai de manifest, d'una banda, els *límits en el nostre model d'estat de benestar* i el rol que els municipis hi poden desenvolupar en la seva crònica situació d'infrafinançament; i de l'altra, la importància dels elements estructurals (econòmics, laborals, vivenda..) que condicionen les famílies, l'exercici de llurs funcions, així com els projectes de les persones al llarg del seu cicle de vida¹⁰, i per tant, la necessitat de contemplar-los també com a objecte de les polítiques públiques.

Així doncs, donat aquest context de canvis, d'incerteses i d'oportunitats, vegem ara quins són els conceptes clau del projecte i com es defineixen amb l'objectiu de proporcionar eines teòriques per avançar en les finalitats abans esmentades.

3.3 Marc teòric. La família, el cicle de vida i la inclusió social: del singular al plural

El marc teòric de la recerca es basa en tres conceptes clau: família, cicle de vida i inclusió social i el seu pas del singular (un model, una pauta, una realitat...) al plural (diversitat de pautes, vivències i realitats). Expressem aquest marc conceptual en el següent esquema:

Esquema 1. Marc teòric I

Del singular ...	... al plural
Família	Famílies
Cicle de vida	Cicles de vida
Inclusió social	Inclusions socials

⁹ Pateman, C. (1995) *El contrato sexual*. Anthropos. Barcelona. Els moviments de les dones a l'hora de repensar els seus rols de gènere tenen un allarga tradició i són força coneguts. En el cas dels homes, han estat els darrers anys quan a Catalunya i a l'Estat Espanyol s'han donat els primers moviments per repensar les "noves masculinitats". Alguns dels grups en aquesta línia es poden trobar a: <http://www.ahige.org>, www.hombresigualdad.com, www.homesenbusca.org/, etc.

¹⁰ Des d'uns salaris que no s'han pujat en termes reals des de 1995 amb la lògica tendència a societats més duals; fins a plantejaments de la feina femenina només des de perspectives natalistes i/o productivistes; sense oblidar realitats com la del aproximadament 20% de llars que resten sota el llindar de la pobresa o el 25% de menors que hi viuen (AADD (2008) *Informe sobre la inclusió social a Espanya*. Caixa Catalunya. Barcelona.

a) *De la família a les famílies*

El primer concepte que abordem és el de família. Al respecte, volem destacar dues transformacions que poden ajudar a entendre millor les realitats familiars actuals. El primer element és la distinció¹¹ entre *llar*, entesa com a unitat de convivència domèstica que pot estar basada en vincles de família o no, i pot estar formada des d'una fins a diverses persones i *família*, entesa com a xarxa de vincles de parentiu en diversos graus, intensitats i proximitats, sense que impliqui, necessàriament, convivència. Al respecte, podem entendre família en una primera aproximació:

com la xarxa primària d'interdependències i conflictes, on es donen relacions i funcions d'afecte, de cura (reproducció), de solidaritat i de socialització entre persones de diferents sexes i generacions que poden viure o no a la mateixa llar

En segon lloc, una vegada s'ha diferenciat entre llar i família, cal entendre que l'objecte de les polítiques públiques de benestar són les famílies. Entenent, d'una banda, que el plural ajuda a visualitzar tant una realitat creixent de models familiars (biparentals i monoparentals, heterossexuals i homossexuals, de primera constitució i reconstituïdes, etc.); com uns processos, trajectòries i necessitats diversos; com unes vivències que són molt diferents en funció de la classe social, el gènere, l'ètnia, etc. I entenent, en segon lloc, que les famílies no es poden reduir a l'àmbit domèstic i que per analitzar-les i pensar polítiques per al seu benestar, cal tenir en compte totes les dinàmiques que les afecten tant si estan "fora" de la mateixa: àmbit laboral, espais d'oci, sistema educatiu, etc.... com llur relació amb els àmbits més interns: treball reproductiu, cura, afecte, socialització, solidaritat....

Una vegada feta la distinció entre llar i família, i acordat l'ús del plural per tal de comprendre i reflectir millor les realitats socials i familiars actuals, situem en poques línies *qui són i com són les famílies catalanes d'avui en dia*. Una breu diagnosi realitzada a partir de les aportacions de la teoria de la segona transició demogràfica¹² i que busca fer emergir aquells elements més destacats de les realitats familiars que, en l'apartat de propostes polítiques, caldrà tenir en compte a l'hora de dissenyar les actuacions i els serveis. Així, segons aquesta aproximació teòrica que sorgeix de la demografia i la sociologia, les famílies catalanes actuals estan vivint un estadi de transició. Aquesta transició està marcada, en primer lloc, per un *important augment de l'esperança de vida*, que juntament amb una fecunditat per sota de l'índex de reposició¹³ malgrat els recents

¹¹ Flaquer, L.I. (coord) (2002) *Informe sobre la situació de la família a Catalunya. Un intent de diagnòstic*. Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social. Barcelona.; CIIMU (2002) *La infància i les famílies als inicis del segle XXI*. Barcelona: CIIMU-Observatori de la infància i la família.; Brullet, C. (2008) "Les polítiques de suport a les famílies. El paper clau de les polítiques locals en la cooperació entre famílies, escoles i comunitat a favor de la cohesió social". A: DEPROP. Revista de Política Educativa Local.

¹² Van de Kaa, D. (1987) "The second demographic transition." A: *Population bulletin*. Vol. 42. núm. 1.

¹³ Situat en 2'1 fills/es per dona. Aquest índex es considera el mínim que permet la reproducció d'una societat.

repunts gràcies especialment a la població nouvinguda, dóna lloc a un progressiu envelliment de la població. Una població que, gràcies a les millores en l'alimentació, la medicina, la higiene, etc. arriba ja, de mitjana fins als 84 anys en el cas de les dones i fins als 78 en el cas dels homes¹⁴.

Així, si ens centrem en *les llars* del país¹⁵, malgrat el manteniment de l'estructura nuclear (progenitors – fills/es) com a pauta majoritària, aquestes *van esdevenint cada vegada més petites* en nombre de persones, més diverses i canviants i amb un augment significatiu de les llars unipersonals tant en la banda de persones joves-adultes (homes i dones que volen viure sols, amb relacions de parella no convivencials, separats/des i/o divorciats/des, ...) com de manera significativa, en la franja de la gent gran (majoritàriament dones vídues i/o que decideixen viure soles, vinculades a l'allargament de l'esperança de vida). Aquest panorama emergent en la configuració d'unes llars on cada vegada hi viu menys gent i en moltes, només una persona, creiem que té importants repercussions a l'hora de pensar, plantejar i estructurar les polítiques, els serveis i les actuacions dels diferents àmbits socials. En relació a això, si parlem dels nuclis familiars, trobem diferents fenòmens: de manera general, una creixent llibertat a l'hora de constituir relacions (tipus, forma, durada, trajectòria...) alhora que una major fragilitat de les mateixes¹⁶ (Ex. augment de les parelles de fet i declivi de les de dret, noves relacions sense convivència continuada, augment dels trencaments i divorcis, etc.). Podem parlar, per tant, d'una clara individualització dels projectes de vida amb tot el que de positiu i de negatiu incorpora aquesta nova concepció social en la qual la parella i la mateixa família no són quelcom que està "per sobre" de les persones, sinó que és precisament a través de la parella i dels fills/es que cadascú/na troba camins per a la pròpia realització personal.

Dins d'aquesta diversitat creixent, més enllà de les combinacions de sexes que conformen la parella, que és un fenomen que avança amb celeritat cap a la normalitat, creiem que mereixen un capítol especial les famílies monoparentals¹⁷. Aquest tipus de famílies, representen a nivell de país uns 400.00 casos i per exemple, a la capital catalana, ja són un 10% de les llars (88% monoparentals de mare i un creixent 12% monoparentals de

¹⁴ www.idescat.cat

¹⁵ López, C. (2006) *Evolució i tendències de les llars, les famílies i les persones a la ciutat de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

¹⁶ Comas d'Argemir, D. "Políticas públicas, cambios familiares, vida cotidiana. la situación en España" A: Marre, D. (ed.) (2009) *La adopción internacional entre el "aquí" y el "allá": miradas diversas*. Barcelona. Ed. Graó.; Brullet, C. (2006) "Cap a un sistema familiar postpatriarcal?" A: *Construint els drets de les dones: dels conceptes generals a les polítiques locals*, Barcelona, Servei de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home. Col·lecció F-Perspectives, núm. 1.; Flaquer, L. (1998) *El destino de la familia*. Ariel. Barcelona.; Meil, G. (1999) *La postmodernización de la familia española*. Acento. Madrid.; Meil, G. (2006) *Padres e hijos en la España actual*. Fundació "La Caixa". Barcelona.; Beck-Gernsheim, E. (2003) *La reinención de la familia*. Paidós. Barcelona.

¹⁷ Flaquer, L.; Almeda, E.; Navarro, L. (2006) *Monoparentalitat i infància*. Fundació "La Caixa". Barcelona.

pare). Així, aquest tipus d'estructures familiars, com les reconstituïdes, les nombroses, etc. requereixen una especial atenció per la seva correlació amb la vulnerabilitat social, la pobresa infantil, les dificultats extremes de conciliació, etc. Altra vegada, els canvis i transformacions en l'àmbit familiar ens obliguen a estar atents a les noves i velles formes, algunes més visibles i d'altres més invisibles, de vulnerabilitat i d'exclusió. A més, aquesta diversitat creixent, que és la nota dominant pel què fa a les famílies, s'ha vist incrementada notablement per l'arribada en els 10 darrers anys, de persones de tot el món a Catalunya. Una arribada que complexifica el panorama familiar amb altres pautes, normes i processos que és imprescindible tenir en compte si es vol generar una política de suport al benestar familiar al llarg de la vida per a tots els ciutadans i ciutadanes dels nostres pobles, viles i ciutats.

Abans d'acabar aquest breu apartat sobre la morfologia de les famílies actuals, dos apunts complementaris. Un primer sobre les xarxes familiars i un segon sobre el temps, el gènere i el treball. Pel què fa a les llars, aquestes van esdevenint més petites i el nombre d'unipersonals creix, malgrat les famílies nuclears són encara majoria, però, pel què fa a les xarxes familiars, quines són les tendències socials al respecte?. Aquí les postures teòriques són contraposades: per una banda, a causa de la creixent mobilitat residencial provocada pels preus dels habitatges, de les noves formes de treball; per l'envelliment de la població; per l'augment de les persones immigrades; etc. es dona en molts casos una disminució tant de la proximitat (facilitat en el contacte directe) com de l'extensió (grandària) de les xarxes familiars. És a dir, hi ha un fort procés social en el qual les persones i les famílies es troben més soles a l'hora de donar-se suport. Però al mateix temps i de forma paral·lela, emergeixen altres tipus de xarxes, per una banda virtuals i per l'altra d'amistat (proximitat), que supleixen o podrien suplir almenys en part algunes de les funcions de les xarxes familiars més tradicionals. Així, caldrà estar atents al devenir social per tal de veure com evolucionen aquests dos processos alhora contradictoris i complementaris i les implicacions que tenen per a la implementació de les polítiques socials, educatives, culturals, urbanístiques, etc.

Però malgrat aquesta creixent diversitat en les formes, trajectòries i processos, les diferents famílies conflueixen en un aspecte comú: la dificultat per conciliar els temps personals, socials i d'oci amb els temps laborals i familiars. Aquesta realitat té molt a veure i s'explica, en bona part, per la incorporació¹⁸ massiva i amb caràcter permanent de les dones al treball remunerat que s'ha observat en els darrers decennis i la limitada entrada dels homes a les tasques reproductives, mantenint així una divisió sexual dels

¹⁸ És important matisar que, les dones de classe obrera, en el món rural i pagès, etc. havien mantingut el seu vincle amb el treball remunerat durant el franquisme. I que van ser sobretot les dones de classes mitjanes i altes les que van incorporar el patró social de deixar la feina amb el matrimoni i/o amb l'arribada dels fills.

diferents tipus de treballs encara força estable malgrat els avenços evidents¹⁹ com es pot veure en el quadre 1.

Quadre nº 1. Mitjana d'hores setmanals de tasques domèstiques (homes i dones) segons nivell d'estudis de la mare

Mitjana d'hores setmanals que mares i pares que treballen dediquen a les tasques domèstiques segons el nivell d'estudis de la mare ²⁰		
Nivell d'estudis baix de la mare	Mare	23
	Pare	7'7
Nivell d'estudis mitjà de la mare	Mare	20
	Pare	7'9
Nivell d'estudis alt de la mare	Mare	18
	Pare	8'7

Font: Marí-Klose, P et al. (2008)

Així doncs, el tema dels gèneres²¹, dels treballs i dels temps²² es va configurant com un eix clau que travessa totes les realitats familiars i personals i que, com la classe social, l'origen i el territori on es viu, cal tenir molt en compte tant a l'hora d'analitzar les realitats socials, familiars i personals en tant que eix de desigualtat, com a l'hora de dissenyar, implementar i avaluar qualsevol intervenció. Ens hi aturarem en detall més endavant.

Finalment, a tall de conclusió, podem destacar que l'àmbit familiar és canviant, dinàmic i complex tant en les seves relacions, influències ... com sobretot, en com afecten aquests canvis en l'exercici de les funcions més habituals (afecte, educació – socialització, cura i solidaritat) així com en la vivència subjectiva de què vol dir “ser família”. Com hem anat esmentant, ens sembla clau conèixer i reconèixer aquesta complexitat i transformació com a punt de partida imprescindible a l'hora de plantejar polítiques públiques de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida²³.

¹⁹ Marí-Klose, P.; et al. (2008) *Temps de les famílies: anàlisi sociològica dels usos de temps dins de les llars catalanes a partir de les dades del panel de famílies i infància*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

²⁰ Ídem Pàg. 37.

²¹ Aquí també ens sembla clau parlar en plural tant pel què fa als gèneres com pel què fa als temps, malgrat no sigui el lloc per debatre en profunditat ambdues postures. Pel què fa al tema dels gèneres, veure: Butler, J. (2001) “La cuestión de la transformación social” A: Beck-Gernsheim, E.; Butler, J; Puigvert, L; *Mujeres y transformaciones sociales*. El Roure. Barcelona.; Butler, J (2002) “Críticamente subversiva” A: Mérida Jiménez, R. (ed.), *Sexualidades Transgresoras. Una antología de estudios queer*. Editorial Icaria. Barcelona.

²² Pel què fa als temes del temps: Ortiz, D; Miró, I (2001). *Treball, valors i canvi. Les ruptures en la precarietat*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut.; Moreno, S (2003) *El temps: un nou valor per a la quotidianitat?*. Nous Horitzons. Barcelona. Solé, J. (2004). *Participació Juvenil. Capital social de futur: associacionisme, formació i treball*, AVALOT, Barcelona.; Moreno, S. (2003) *El temps: un nou valor per a la quotidianitat?*. Nous Horitzons. Barcelona.

²³ Miret, P. (2008) “Les noves dinàmiques familiars i les implicacions per a les polítiques de suport a la família” A: *Barcelona societat* nº15, 88-98

b) Del cicle de vida als cicles de vida

El segon dels conceptes clau de l'informe és el de cicle de vida. Durant força decennis, *el cicle vital de les persones seguia el que podem anomenar una pauta de comportament social clàssica*. Aquest estava dividit en tres etapes força ben delimitades entre si. En primer lloc una fase de socialització i formació, també anomenada fase de construcció de projectes (vitals, professionals, familiars...). Durant aquest període, la persona era considerada dependent i concebuda i tractada com a tal i es tractava de “preparar-se” per a l'etapa important que era la següent. En segon terme, venia la fase de la realització de projectes, considerada la central i al voltant de la qual pivotaven les altres dues que eren considerades subsidiàries. Durant l'etapa d'adulthood, la persona era considerada productiva (ja fos vinculada al mercat de treball i/o al treball reproductiu) i reconeguda com a tal. Finalment, una part de la població (amb una esperança de vida significativament inferior a l'actual²⁴) arribava a la fase de descans, record i preparació per a la mort. Una etapa durant la qual la persona era concebuda i tractada com a carencial.

Una de les característiques més importants de la concepció i la pràctica d'aquest model de cicle de vida clàssic era la seva articulació lineal i consecutiva de manera bastant estricta (infantesa, joventut, adulthood, vellesa). Les diferents etapes vitals, estaven clarament marcades per uns rituals de pas coneguts i reconeguts (especialment vinculats a elements religiosos) i, fortament distingides en funció de la classe social i del gènere de cada persona i del territori on estigués ubicada. La vivència majoritària d'aquest esquema era viure subjectivament aquestes fases, etapes i rituals amb un alt grau de certesa i “d'esperabilitat”. És a dir, era bastant plausible que el “guió” que estava escrit per a un infant al néixer en funció de la seva família d'origen, s'acabés acomplint, amb el conseqüent grau d'estabilitat i de tancament de les trajectòries vitals de les persones al llarg del seu cicle de vida en el model clàssic²⁵. Tot plegat, embolcallat i marcat amb força per un marc d'ordenament jurídic i de valors franquista, que consagrava, per exemple, la desigualtat entre els fills/es legítims o il·legítims, les desigualtats de drets entre home i dona, la preeminència de la religió catòlica en la vida social i familiar, etc.

Cal reconèixer que la força legal, cultural i simbòlica d'aquest marc legal i polític del franquisme arriba fins als nostres dies i ens recorda la importància de la interacció entre estat (lleis, polítiques,...) i família ara i al llarg de la història. Així, malgrat es tingui clar que la família, com a vincle estructurat entre persones de sexes i generacions diferents i

²⁴ Només cal recordar que l'actual edat oficial de jubilació, 65 anys, va ser proposada per primera vegada per O. Von Bismarck el 1883 juntament amb el primer sistema de cotitzacions universal, quan l'esperança de vida mitjana no arribava als 45 anys.

²⁵ Al respecte, l'exemple de la reproducció de l'esquema tradicional de cicle de vida es pot veure de manera molt gràfica en relació a la fàbrica (Martí i Pol, M (1971) *La fàbrica*. Ed. 62. Barcelona) i a les colònies tèxtils (Alcantara, S (2008) *Olor de colònia*. Mirmanda. Barcelona).

sobretot pensada per a la funció de socialització dels infants, és universal, no és menys cert que les formes, les dinàmiques i els valors associats a la institució tenen molt a veure amb el fort vincle i reconeixement mutu entre estat i família²⁶. Per dir-ho de manera breu, la família, i les seves formes i funcions són una forma de vincle social que, al llarg dels darrers segles, els estats a través del reconeixement d'unes famílies i d'altres no; de l'atribució a les mateixes d'uns valors, obligacions i "naturalesa"; d'uns rols ben diferenciats; etc. han contribuït de manera decisiva a construir. Per això, el projecte que presentem té una pertinència tant cabdal: repensar les polítiques de família és, de fet, contribuir a repensar i construir les pautes i els valors de les famílies del futur. Així com repensar els cicles vitals en el marc de les famílies, és de fet, contribuir a repensar i construir les pautes i els valors dels cicles vitals en el futur.

Un futur que, a diferència de la pauta clàssica de cicle vital esmentada, ja comença a ser present i a mostrar-se en cicle vital actual, que podem caracteritzar pels dubtes, les incerteses i la creixent diversitat i llibertat en les seves diferents fases, etapes, moments de pas i en llur vivència subjectiva²⁷. Altra vegada el context i la realitat social ens empenyen a haver de parlar de cicles de vida tant en la seva dimensió objectiva (itineraris, trajectòries, moments...) com subjectiva (vivència dels mateixos). D'alguna manera, podem dir que en el context actual, hi ha una "separació" entre el cicle de vida biològic i el cicle de vida social, una diferenciació que, per exemple en el cas de la vellesa és molt clara²⁸: mentre fa només 30 anys, una persona de 65 anys era considerada "vella"²⁹ i semblava natural la correspondència entre un cos d'aquesta edat i un "estat social" passiu, latent i d'espera de la mort", avui en dia és cada persona en funció de la seva trajectòria, les seves circumstàncies, els seus recursos etc. la que en certa mesura "decideix" com viu, com es comporta, etc.

Per primera vegada a la història, les persones de més de 60 anys representaran més del 15% de la població total dels països europeus, unes persones que amb una esperança de vida d'uns 100 anys a mitjà termini³⁰, estan dissolent les velles categories per obligar-nos a pensar en una societat on les persones joves, adultes i velles conviuran alhora en un rol actiu. El pas del model de cicle de vida al dels cicles de vida busca posar de relleu la creixent diversitat existent entre les persones grans, i permet que siguin visibles, reconegudes i objecte de les polítiques socials les diferents formes de viure la vellesa de manera no estereotipada i també hauria de facilitar pensar en unes velleses que no restin

²⁶ Bourdieu, P. (1997) "El espíritu de la familia." A: *Razones prácticas*. Anagrama. Barcelona

²⁷ Bauman, Z (2001) *La sociedad individualizada*. Càtedra. Madrid.

²⁸ Forteza, J. (1993) "Aproximación histórica a la Psicogerontología" A: *Investigaciones Psicológicas*, 12, 31-55; Móñivas, A "Representaciones de la vejez (modelos de disminución y de crecimiento)" A: *Anales de psicología* 1998. Vol. 14, nº 1, 13-25

²⁹ Bourdieu, P (2004) *El baile de los solteros*. Anagrama. Barcelona.

³⁰ Declaracions del Dr. J.M. Serres, president de la Societat Espanyola de Medicina Antienvelliment i Longevitat (Semal). www.medicinaantienvellimiento.info

circumscribides només a l'àmbit privat³¹. D'alguna manera, i prenent la vellesa com a punta de llança, cal repensar les actuacions en els camps social, educatiu, cultural, residencial, etc. fent-se la pregunta que llançava l'ONU l'any 1999 (any de les persones grans): *¿Una sociedad para las personas mayores o una sociedad para todas las edades?*³². D'alguna manera el dilema és avançar cap a plantejaments i dissenys de polítiques “per a totes les edats i tots els cicles de vida” amb especificitats en funció de les mateixes, o bé cap a un plantejament més centrat en etapes vitals malgrat la seva evident mobilitat i transformació.

Així doncs, com plantejar polítiques públiques des de la perspectiva d'un cicle de vida “sense edats” en el qual, per exemple, les persones grans podran gaudir de 15, 20, 25 o més anys de jubilació? Com canviar la concepció social de la gent gran i “aprofitar” socialment el seu potencial vital, de temps i d'experiència (la vellesa no és només dependència, despesa sanitària, etc.) per avançar cap a una societat més inclusiva, implicada³³, democràtica i justa on les persones grans no restin (o se sentin) excloses pel sol fet de poder participar menys de la que sembla ser la gran via per a la inclusió social actual: el consum?³⁴ Un repte de canvi de cultura cap a la vellesa que Costas³⁵ resumeix en dos: els temps, i el manteniment i “aprofitament” del talent i les habilitats de les persones grans. Uns reptes que plantegen la necessitat d'anar molt més enllà de les polítiques de foment de voluntariat o dels espais passius d'entreteniment per avançar cap a pràctiques on el reconeixement social de les tasques realitzades per la gent gran sigui l'eix central³⁶.

Però aquests canvis en la concepció i la pràctica de la vellesa no són exclusius d'aquesta etapa. L'altre gran exemple d'aquesta transformació és la joventut, que ja des dels anys 90, ha estat conceptualitzada com una etapa pròpia i plena i les polítiques pensades per tal que les persones joves la puguin viure en plenitud, sense plantejar-la com una “transició” (polítiques afirmatives)³⁷. Així, les profundes transformacions del pas del cicle de vida als cicles de vida s'articulen a qualsevol edat, per exemple, al voltant d'unes trajectòries vitals molt menys lineals, més diverses, amb anades i vingudes, ruptures i

³¹ Yanguas, J. J.; Pérez Salanova, M. (1997) “Apoyo informal y demencia. ¿Es posible explorar nuevos caminos” A: *Intervención Psicosocial*, 6, 37-52.

³² Aquesta perspectiva es desenvolupava a partir de quatre idees força: 1) La situació de les persones d'edat (que es contempla a partir de cinc valors: independència, participació, cura, autorealització i dignitat.); 2) El desenvolupament permanent de les persones.; 3) Les relacions intergeneracionals; 4) El desenvolupament i envelliment de la població - interdependència de les persones que viuen en una societat. Veure: Sánchez, M. (2007) *Programas intergeneracionales. Hacia una sociedad para todas las edades*. La Caixa. Barcelona. http://obrasocial.lacaixa.es/ambitos/estudiossociales/vol23_es.html

³³ Pérez Salanova, M (2001) “Envejecimiento y participación ¿Necesitamos nuevos enfoques?” A: *Intervención psicosocial: Revista sobre igualdad y calidad de vida*, Vol. 10, Nº. 3.

³⁴ Bauman, Z (2007) *Vida de consumo*. Fondo de Cultura Económica. Mèxic.

³⁵ Costas, A “Para siempre jóvenes: la nueva realidad de las personas mayores” A: AADD (2008) *Educación y vida urbana*. Santillana. Madrid

³⁶ Sennett, R (2005) *El respeto. Sobre la dignidad del hombre en un mundo desigual*. Anagrama. Barcelona.

³⁷ Autors Diversos (1999) *Polítiques afirmatives de joventut, les: Una proposta per a la nova condició juvenil*. Ajuntament de Barcelona i Diputació de Barcelona. Barcelona.

retorns... trencant progressivament la idea de “una” trajectòria” com a pauta i “una normalitat” compartida. És el que alguns autors/es han descrit com la possibilitat de “fer diversos viatges” (personals, familiars, laborals, residencials, fins i tot, identitaris) al llarg de la vida. Aquest trencament de la idea de cicle de vida clàssic “normal” com l’estàndard de dur a terme “un viatge” al llarg de la vida, implica altra vegada vessants positives i negatives, i posa en qüestió què és allò “esperable”, el “guió” que tant socialment com subjectivament cada persona segueix en cada moment del seu cicle vital (ex: quan cal formar-se, quan es forma la família, quan es “descansa”, ...). I també qüestiona en profunditat la forma de pensar, implementar i avaluar les diferents polítiques socials que sovint tenien en la diferenciació clàssica de les diferents etapes vitals, un dels seus pilars estructuradors més ben assentats.

Totes aquestes transformacions es donen en un context en el qual també els rituals de pas s’han privatitzat, tenen el consum com a referent clau i per tant, s’han anat tornant “invisibles”³⁸ i són difícils de (re)conèixer per part de la resta de la població (quin és el ritual que avui ens marca quan un infant és “gran”?; o quan podem considerar que un adolescent és “autònom”? o quan un/a jove es pot considerar “independent”?; quan una persona es torna “vella”?...). Com dèiem, podem veure una creixent complexificació i individualització dels cicles de vida de cada persona, en un moment en què apareixen noves etapes (pre-adolescència, segona vellesa, etc.) i cadascuna és viscuda de maneres molt diverses en funció dels principals eixos de desigualtat. Com ja dèiem en el cas de les famílies, els eixos de classe, gènere i procedència, segueixen marcant els horitzons vitals tant a nivell objectiu (condicions de vida, recursos per afrontar-los, etc.) com subjectiu (vivència de cada etapa, expectatives, etc.). Al llarg de la vida de les persones, les diferents vulnerabilitats es van articulant i acumulant i situen les persones més a prop o més lluny de l’ideal d’inclusió, benestar i autonomia. I tot plegat amb velles i noves disruptions i trencaments al llarg de la vida que, en molts casos, esdevenen més imprevisibles i que no sempre són fàcils d’encaixar en contextos més incerts i amb estructures socials i familiars sovint més fràgils.

Tot això, altra vegada, en el marc d’un estat del benestar que coneix i li són denunciats els seus límits diàriament en cadascun dels seus pilars (en els darrers anys, de manera molt especial en el procés de desplegament del quart, el dels serveis socials universals i el suport a l’autonomia personal a partir de la llei de dependència 39/2006), i de manera clara des d’un món local crònicament infrafinançat però que, ara més que mai, rep en primera línia totes les demandes de major protecció social i benestar d’unes persones que mostren al llarg dels seus cicles de vida moltes i diverses vulnerabilitats.

³⁸ Bauman, Z (2007) *Vida de consumo*. Fondo de Cultura Económica. Mèxic.

b) De la inclusió social a les Inclusions socials i les polítiques socials

El tercer dels pilars teòrics del document és la idea de les inclusions i les polítiques socials. En la guia metodològica per a la realització de Plans Locals d'Inclusió Social de la Diputació de Barcelona³⁹ es defineix un municipi inclusiu com

Aquell en què les desigualtats socials són mínimes, totes les persones tenen reconeguda la seva ciutadania i poden participar de facto en la presa de decisions del municipi. És, a més, un municipi en el qual quasi no es donen situacions d'aïllament relacional, tant individuals com territorials, i en què els seus membres poden participar plenament i en tots els àmbits en condicions d'igualtat.

Així, si hem fet la proposta de passar de la família a les famílies, i del cicle de vida als cicles de vida, sembla lògic que també passem de la inclusió a les inclusions socials i les polítiques socials amb el mateix doble objectiu: per una banda, evitar el biaix "moralista" que sovint, sense ser-ne conscient, fa que es tingui "un" model d'inclusió social (com de família i de cicle de vida) com a "normal" i la resta com a "estrany"; i en segon lloc, per tal de traslladar el repte "del plural" a les polítiques públiques: com anar construint, partint dels molts avenços i treballs realitzats per les diferents administracions, entitats, professionals, etc. un model de suport local al benestar familiar al llarg de la vida que, ja des del seu disseny i model d'avaluació, incorpori la pluralitat de famílies, de cicles de vida i per tant, els diferents models d'inclusions que es donen a la província de Barcelona⁴⁰.

Com s'ha exposat abastament en els darrers anys⁴¹, el fenomen de l'exclusió social té un caràcter multidimensional i processual i afecta les persones amb una gran diversitat d'intensitats, trajectòries, àmbits... . A l'hora de definir la inclusió social s'acostuma a fer en referència a tres pilars⁴²: la participació en la producció i creació de valor social dins i/o fora del mercat; l'adscripció política i de ciutadania; i l'existència de contacte amb xarxes socials i/o familiars. Però en aquesta definició, i altra vegada de manera més implícita que explícita, podria semblar que hi ha "una" manera "normalitzada" d'estar inclòs quan, de fet, són moltes i variades les formes de no restar exclòs socialment. Evidentment, la idea de les *inclusions socials* i de les *polítiques socials* és només un recurs semàntic per tal de convidar a repensar les diferents polítiques en l'àmbit local des de la idea de la diversitat.

³⁹ Diputació de Barcelona- IGOP, (2008) *Plans locals d'Inclusió social. Guia metodològica*. www.diba.es/servsocials/descarrega/plansinclusio_sencer.pdf

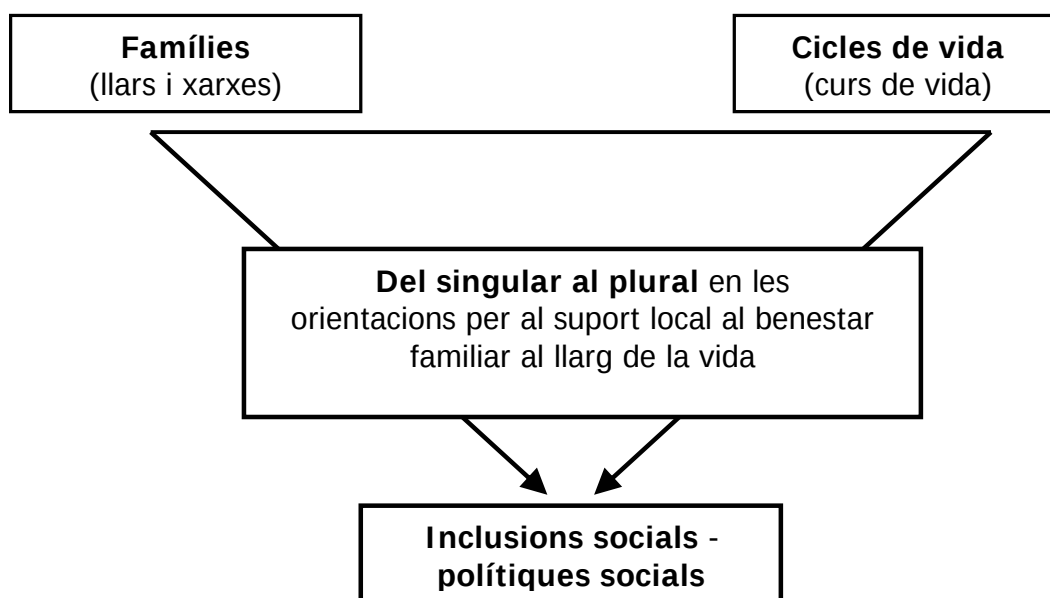
⁴⁰ Amb aquesta expressió, volem donar compte de les diferents maneres que, les famílies i les persones, tenen d'estar incloses. És a dir, com no hi ha una sola manera d'estar exclòs, tampoc n'hi ha una d'exclusiva per a restar inclòs i gaudir de benestar. Aquest punt ens sembla important per tal d'evitar riscos a l'hora de generar polítiques que contemplin només un "camí" cap a la inclusió.

⁴¹ Entre d'altres: Subirats, J. (dir.) (2004) *Pobresa i exclusió social. Una anàlisi de la realitat espanyola i europea*. Fundació "La Caixa". Barcelona; Autors Diversos (2008) *Informe sobre la inclusió social a Espanya*. Caixa Catalunya. Barcelona

⁴² Subirats, J. (dir.) (2005) *Perfils d'exclusió social a Catalunya*. Servei de Publicacions de la UAB. Bellaterra. Pàg. 9.

Els canvis socials, familiars, vitals, laborals, urbanístics ... dels darrers 20 anys són de tal magnitud que, davant d'aquests, sempre tenim la sensació que les polítiques van endarrerides. Així doncs, si hi ha diverses maneres de ser família, de viure el cicle vital i d'estar inclòs, requerim de polítiques socials que siguin capaces de treballar amb tota normalitat amb una diversitat creixent de famílies, persones, trajectòries, vivències, necessitats, demandes... Per això el següent esquema busca resumir les aportacions d'aquest apartat conceptual amb la idea de donar més eines a l'hora de plantejar unes orientacions per un suport local al benestar familiar al llarg de la vida el més útils i pertinents possibles.

Esquema nº 2. Marc teòric II

3.4 Marc polític i legal

Les realitats socials i familiars presentades, així com l'exercici de repensar i repracticar unes polítiques socials més pertinents i que tinguin en compte aquest pas del "singular al plural" tant en l'àmbit de famílies, com de cicles de vida, com de trajectòries d'inclusió, no es fan en un espai neutre. Ans al contrari. Com ja hem esmentat, resulta imprescindible tenir clar en quin marc polític i legal es troba la societat i els municipis de la província de Barcelona per tal de plantejar orientacions i propostes que puguin esdevenir el més útils i amb el major impacte possible. Per això, en aquest apartat, fem un breu apunt sobre el model d'estat de benestar i les famílies; un altre sobre el context legal en el qual es fa la proposta de les orientacions per al suport local al benestar familiar al llarg de la vida; i

acabem amb un breu recordatori dels principals punts forts i febles del món local a l'hora d'afrontar aquest repte.

3.4.1. Model d'estat de benestar mediterrani o familista

Catalunya forma part dels territoris amb un estat de benestar del model mediterrani o familista⁴³. Aquest model es caracteritza per ser feble i desenvolupat de manera tardana en relació als altres models europeus (anglosaxó, continental i nòrdic) i per tant, en el qual el rol de les xarxes familiars és clau per garantir el suport, la cohesió i el benestar de les persones. D'alguna manera, les famílies han estat i són la principal "seguretat social" de les persones i les proveïdores de bona part dels "serveis socials" en un context d'escassetat de polítiques socials i familiars al llarg de la vida. De fet, quan parlem de "les famílies", ens referim en la major part de casos a les dones, que han estat les que han proporcionat aquests suports i serveis a la resta de membres de la família. Al respecte, després d'uns anys d'un discurs dominant que apostava per la individualització de drets més enllà dels vincles de la persona amb la família (model ciutadania), per contraposició al model familista o al model productivista, tant a l'Estat Espanyol com a Europa es veuen tendències de "re-familiarització" és a dir, d'un cert "retorn" per part de l'estat de l'exercici de certes funcions a les famílies que, en major o menor proporció, havien assumit les administracions. Donat aquest context sorgeixen diversos debats al voltant de les finalitats, els objectius i les formes d'implementació de les polítiques públiques per a un benestar familiar. Uns debats que, de la mà de Parella⁴⁴, reprenem i desenvolupem en el següent apartat (3.5).

3.4.2. Context legal

Ens sembla important destacar que en els darrers anys, s'ha fet un esforç per desenvolupar tot un marc normatiu que enquadra i contextualitza qualsevol proposta al voltant les famílies i els cicles de vida. Un marc normatiu que dóna molt de joc i permet recórrer molt camí en quant a polítiques de suport familiars i de suport als diferents moments i transicions del cicle de vida, malgrat ser unes lleis amb habituals dificultats per a estar ben finançades. En el present apartat abordem alguns dels documents jurídics més importants dels darrers anys que cal tenir en compte a l'hora d'implementar suports locals al benestar familiar al llarg del cicle de vida, tot destacant-ne de manera molt breu i sense cap mena d'ànim d'exhaustivitat, alguns dels elements que considerem més significatius tant a nivell de propostes substantives (a) com de models d'organització (b).

⁴³ Saraceno, Ch. (1994) "The Ambivalent Familism of the Italian Welfare State" A: *Social Politics Spring*, 1: 60-82.; Ídem "Familismo ambivalente y clientelismo categórico en el estado de bienestar italiano" A: Sarasa,S; Moreno,L (1995) *El estado de bienestar en la Europa del sur*. CSIC. Madrid.; Parella, S. "Las políticas familiares" A: Adelantado, J (coord..) (2000) *Cambios en el estado de bienestar*. Icària. Barcelona

⁴⁴ Parella, Sònia "Las políticas familiares" A: Adelantado, J (coord..) (2000) *Cambios en el estado de bienestar*. Icària. Barcelona

1. Llei de suport a les famílies (18/2003)

1.a Perspectiva i propostes

Aquesta llei, pionera a Catalunya i que enllaça amb la voluntat per part de les administracions en els darrers anys de situar les famílies a l'agenda de les polítiques públiques, destaca en el preàmbul “la necessitat de *reforçar la família, com a estructura bàsica de les relacions afectives interpersonals i factor de cohesió de la societat*” per tal de poder “garantir la igualtat d'oportunitats més enllà del nombre de fills, l'estructura familiar, el lloc de residència, etc.”. En el mateix preàmbul, ja s'estipulen alguns dels àmbits en els quals s'ha de projectar aquesta finalitat: la solidaritat intergeneracional, la promoció de la dona i la protecció dels infants i els adolescents, les polítiques de protecció econòmica per tal d'evitar la pobresa i l'exclusió familiar que esdevenen pobresa infantil i juvenil, l'ocupació i el dret al treball, l'educació, la cultura, el medi ambient, l'habitatge, la salut i la sanitat pública, etc.

Així, pel què fa a les *actuacions econòmiques*, en el títol II es recullen les prestacions econòmiques a càrrec de la Generalitat que es configuren com a drets subjectius de les persones beneficiàries (prestacions per a famílies amb fills menors a càrrec) així com les ajudes per adopció i acolliment i per a l'aplicació de tècniques de reproducció humana assistida. També en aquest apartat s'hi inclouen prestacions econòmiques per familiars amb dependència a càrrec (que després es desenvolupen i consoliden en la llei de suport a l'autonomia) i ajudes per a l'adquisició, la conservació i la rehabilitació dels habitatges i per al pagament de lloguers. A més, el títol III promou l'establiment de mesures fiscals de suport a les famílies relatives a impostos estatals sobre els quals la Generalitat té capacitat normativa, i l'establiment de bonificacions i d'exempcions en la prestació de serveis públics de competència autonòmica o local.

En les mesures de *conciliació de la vida laboral i familiar*, que posteriorment es desenvolupen en el *Pla Estratègic sobre els usos i la gestió del temps en la vida quotidiana (2008-2018)*, desenvolupat en el títol IV, es recullen les mesures aplicables al personal de servei de l'administració de la Generalitat i de les entitats locals, i el segon lloc, les mesures destinades al món empresarial privat. Un seguit de mesures destinades a perllongar els permisos i les llicències per maternitat o paternitat i per a tenir cura d'un fill o filla, al foment de la flexibilitat horària i a la promoció de serveis d'atenció a infants en els llocs de treball. Si parlem del suport i foment de la família, el títol V recull elements diversos al voltant de l'atenció precoç com un dret, l'increment de places d'educació infantil de primer cicle i dels serveis complementaris; la voluntat de potenciar l'escola com a marc d'aprenentatge del civisme i de la solidaritat intergeneracional; etc. Finalment, el capítol IV es centra en les famílies amb alguna persona en situació de risc d'exclusió

social i la problemàtica específica que plantegen, tant des d'una perspectiva general com des d'una perspectiva específica; aborda altres situacions de risc, i regula mecanismes de reacció i de protecció per a supòsits concrets (com per exemple el Fons de garantia de pensions alimentàries)

1.b Com s'organitza el desplegament de la llei

Tant al llarg de la llei com especialment en el títol VI es parla de com es planteja el desplegament de la llei, sobretot a partir dels principis de: coordinació, la creació d'espais consultius, la participació de la societat civil en les polítiques de suport a les famílies i el foment de l'associacionisme familiar. Tot plegat sense que es concreti de manera especialment detallada com se'n farà aquest desplegament i el seu vincle amb el món local.

2. Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència (39/2006)

2.a Perspectiva i propostes

En l'article 2, els tres conceptes bàsics de la llei, autonomia, dependència i activitats bàsiques de la vida diària, són definits de la següent manera: "*Autonomia* és la capacitat de controlar, afrontar i prendre, per iniciativa pròpia, decisions personals sobre com viure d'acord amb les normes i preferències pròpies, així com de desenvolupar les activitats bàsiques de la vida diària". "*Dependència* és l'estat de caràcter permanent en què es troben les persones que, per raons derivades de l'edat, malaltia o discapacitat, i lligades a la falta d'autonomia física, mental, intel·lectual o sensorial, els cal l'atenció d'una o altres persones o ajudes importants per a la realització de les activitats bàsiques de la vida diària o, en el cas de les persones amb discapacitat intel·lectual o malaltia mental, d'altres ajudes per a la seva autonomia personal". Finalment, les "*activitats bàsiques de la vida diària* són aquelles que permeten a la persona desenvolupar-se amb un mínim d'autonomia i independència, com ara: la cura personal, les activitats domèstiques bàsiques, la mobilitat essencial, reconèixer persones i objectes, orientar-se, entendre i executar ordres o tasques senzilles"

A la mateixa llei, en el preàmbul i l'article 1 es defineix que l'objecte de la llei és reconèixer *un nou dret de la ciutadania*, un dret universal i subjectiu: el dret a la promoció de l'autonomia personal i a l'atenció a les persones en situació de dependència, mitjançant la creació d'un Sistema per a l'autonomia i atenció a la dependència amb la col·laboració i la participació de totes les administracions públiques en l'exercici de les seves competències. La proposta de la llei és, en el seu article 6, que el sistema, es configuri com una xarxa d'utilització pública que integra, de forma coordinada, centres i serveis, públics i privats degudament acreditats.

En els articles del 14 al 18, la llei desplega les prestacions i els serveis de la Llei que es divideixen en *serveis (que són considerats prioritaris)* i *prestacions econòmiques*. Els serveis, es facilitaran a través de l'oferta pública de la xarxa de serveis socials de les comunitats autònomes respectives, mitjançant centres i serveis públics o privats concertats acreditats: serveis de prevenció de les situacions de dependència i de promoció de l'autonomia; centres de dia i de nit; i serveis d'atenció residencial. Pel que fa a les prestacions econòmiques, la llei preveu tres tipus de prestacions econòmiques: la vinculada al servei; la destinada a la cura de l'entorn familiar i l'ajuda a persones cuidadores no professionals; i la prestació econòmica d'assistència social. Finalment, després d'enumerar les ajudes que preveu la llei per a facilitar l'autonomia personal (suports al desenvolupament normal de la vida ordinària, suports als desplaçaments, ajudes a domicili, etc.) passa a detallar els barems i els criteris per a la valoració de la dependència i el calendari de desplegament de la mateixa llei.

2.b Com s'organitza el desplegament de la llei

Al llarg del text, començant pel preàmbul, aquesta estableix que “per la pròpia naturalesa de l'objecte de la llei aquesta requereix un compromís i una actuació conjunta de tots els poders i institucions públiques”. Tot situant els principis de coordinació i de cooperació com a centrals per al desplegament de la mateixa en relació a diversos actors: comunitats autònomes, entitats locals, entitats del tercer sector, entitats que representen les persones amb dependència i els propis beneficiaris/àries de la llei. En primer lloc, les comunitats autònomes són coresponsables del desplegament de la llei (serveis, prestacions econòmiques, espais de direcció i consultius, etc.). En segon terme, sobre els ens locals, s'especifica que participaran en la gestió dels serveis d'atenció a les persones en situació de dependència en funció de les seves competències i dels espais de consulta. Així mateix, també s'estableix la participació de les entitats del tercer sector en la prestació de serveis i els òrgans consultius i se'ls reconeix com a “malla social que permet prevenir riscos d'exclusió de les persones afectades”. També com a participants dels espais consultius la llei reconeix les entitats que representen les persones en situació de dependència i llurs famílies. Finalment, la llei situa un darrer àmbit de participació que són les pròpies persones beneficiàries de la llei en una perspectiva de coresponsabilitat que amb posterioritat, la llei de serveis socials de Catalunya, desenvolupa més a fons.

3. Llei de Serveis Socials (12/2007)

3.a Perspectiva i propostes

Els serveis socials són definits en el preàmbul de la llei com "el conjunt d'intervencions públiques que tenen com a objectiu garantir les necessitats bàsiques dels ciutadans, posant atenció al manteniment de llur autonomia personal i promovent el

desenvolupament de les capacitats personals, en un marc de respecte per la dignitat de les persones". Donat aquest marc, es parla de les quatre finalitats d'aquests serveis socials: a) assegurar el dret de les persones a viure dignament durant totes les etapes de la vida mitjançant la cobertura de llurs necessitats personals bàsiques (les pròpies de la subsistència). b) treballar per la qualitat de vida de cada persona així com per les seves necessitats socials, interpersonals, relacionals... c) Alhora, es parla dels grups "diana" dels serveis socials i la llei diu que s'adrecen especialment a la prevenció de situacions de risc i de dependència i a la promoció d'actituds i capacitats de les persones com a principals protagonistes de llur vida, en una doble perspectiva que no només parla de necessitats sinó també de capacitats. d) Finalment, en la llei també s'expliciten els mitjans per treballar en aquesta doble perspectiva de suport – capacitat: les actuacions, els programes transversals, els projectes comunitaris i les prestacions de serveis, econòmiques i tecnològiques que estableixi la Cartera de serveis socials.

3.b Com s'organitza el desplegament de la llei

En aquest apartat volem destacar dos elements. En primer lloc, un de caire més organitzatiu al remarcar que la llei parla de la importància del foment i del treball amb les xarxes familiars, socials i comunitàries, així com de la necessitat d'avançar cap al treball transversal, la coordinació dels serveis socials amb altres àmbits i el treball en xarxa. Sense oblidar la perspectiva de coresponsabilitat que inclou des del mateix "usuari/ària" i la seva família, fins al conjunt de l'administració local. En segon lloc, destacar que la llei parla dels drets dels usuaris i en remarca dos que tenen força implicacions a nivell de com s'organitzen les polítiques de suport a les famílies al llarg de la vida i que són la voluntat d'assegurar el dret d'accés universal als serveis socials i el dret a la informació en l'àmbit dels serveis socials. Els reprendrem en el document més endavant.

4. Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018)⁴⁵

4.1 Perspectiva i propostes

En un primer apartat de diagnòstic, el document fa un repàs als canvis socials, productius, familiars ... que, en bona mesura, ja hem esmentat anteriorment. Aquesta diagnosi se centra en els canvis, malestars i necessitats de millora que pivoten en els conceptes de: temps – espais, treballs, territori, vida quotidiana, persones – famílies, gèneres... i les relacions i implicacions mútues entre els mateixos. Tot plegat, porta a l'administració a veure la necessitat de la seva intervenció en l'àmbit de la gestió dels temps per tal de millorar la qualitat de vida de les persones a través de nous equilibris entre els diferents temps: personal, treball, familiar, social – participatiu, oci Al respecte, el Pla estratègic,

⁴⁵ www.gencat.cat/acordsdegovern/20080701/02.htm

proposa quatre grans eixos de treball, dels quals se'n deriven una sèrie d'actuacions que es detallen en el mateix.

El primer dels àmbits de treball és el que busca avançar per tal que la població tingui “*més temps disponible* a través d’una organització territorial i social que afavoreix una millor gestió dels temps de la vida quotidiana”. D’aquesta manera es pretén posar en valor una necessitat àmpliament compartida per la societat: la demanda de temps per part de la ciutadania. Per tal d’assolir-ho, es busca avançar cap a “*un nou equilibri en el valor i la distribució i dels temps dedicats als treball de mercat i el treball familiar i domèstic*”. És a dir, com treballar per un ús més equitatiu del temps entre homes i dones. El tercer dels eixos de treball busca generar “*més suports per viure amb qualitat els cicles vitals i les situacions familiars que requereixen més temps*” partint d’un dels elements més destacats en el marc teòric del present document: l’augment de les diversitats en les famílies, els cicles vitals i els model d’inclusió i, conseqüentment, la necessitat de suports flexibles, oberts i diversos. Finalment, el quart àmbit de treball, advoca per no oblidar que tothom hauria de poder tenir “*temps per aprendre i educar i temps per participar en la vida col·lectiva*”, intentant donar resposta a una necessitat creixent: un temps familiar de qualitat, és a dir, un temps per compartir en família.

4.b Com s’organitza el desplegament del pla estratègic

En el pla estratègic es contemplen tres grans instruments organitzatius per tal de poder treballar els quatre eixos exposats. El primer és avançar cap a una major coordinació de les diferents actuacions del propi govern de la Generalitat que tenen implicacions en aquest camp. El segon és la implicació i participació del conjunt de la societat en els objectius del pla. Atès que l’assoliment dels objectius del pla estratègic és impossible sense la implicació de la societat civil, bona part de les actuacions en què es concreta l’estratègia tindran per objectiu explícit el treball per la participació del conjunt de la societat catalana. Finalment, el pla exposa la necessitat d’una coordinació dels diferents nivells de l’administració i del rol central dels municipis en l’assoliment dels seus objectius. Per això es proposen les estratègies locals per a la gestió dels temps (també anomenats “*pactes locals del temps*”), és a dir, la definició des del diàleg, la col·laboració, el consens i el compromís amb la xarxa social comunitària del territori, d’estratègies locals per a una millor gestió del temps.

5. Llei d'Educació de Catalunya (LEC) (12/2009)

5.a Perspectiva i propostes

La LEC parla en diverses ocasions, al llarg del seu redactat, del vincle entre educació, cohesió social i famílies, i, a parer nostre, oblida en excés l’eix de l’educació al llarg de la vida malgrat se’n contempli la perspectiva (art. 2.d). Una perspectiva que, segons la

nostra opinió no queda desenvolupada, ni estructurada, ni desplegada amb prou claredat en el text normatiu més enllà del capítol IV dedicat a la formació permanent i d'adults, que n'és una part important però no la seva totalitat. Així, ens centrem en veure els vincles que la LEC estableix entre educació i cohesió social en primer lloc, i amb les famílies en segon terme. L'objectiu de la cohesió social i el seu vincle amb l'educació queda ja explicat en el preàmbul de la LEC i, específicament, s'exposen els clars vincles entre els principis d'inclusió educativa i els d'inclusió social (art. 2). L'educació és un dels eixos amb més impacte en totes les dimensions de la inclusió social així com, quan no és reeixida, en els processos d'exclusió. Segons la LEC, aquest vincle es concreta especialment en dos àmbit: en primer lloc, en la tria de centres (art. 46) i la necessitat que sigui el més equitativa i inclusiva possible, evitant la segregació escolar. I en segon terme, es situa el fracàs escolar com un dels factors clau per a l'exclusió social i la necessitat de combatre el primer per evitar el segon⁴⁶. Caldrà esperar el desenvolupament reglamentari de la llei per veure com s'articula de manera concreta el treball en aquests dos aspectes de clar vincle entre cohesió social i educació.

Pel què fa al vincle entre educació i famílies, que és un tema present al llarg del text però en volem destacar tres elements. En primer lloc, ens sembla especialment interessant que la LEC parli sobre el "suport formatiu a les famílies" (27), tot fent-se ressò de la importància de les mateixes com a espai que pot proporcionar habilitats, competències, relacions, vincles ... que són claus per a la inclusió social present i futura dels seus membres. D'alguna manera, la LEC obre espais i àmbits d'actuació en aquest àmbit sense concretar-los i, des d'aquest projecte, entomem el repte de començar a oferir pistes, propostes i orientacions sobre com anar articulant aquest vincle formatiu amb les famílies des de l'escola, els serveis socials, cultura, etc. En segon lloc, la llei torna a situar les famílies al centre de l'educació en el moment de la tria de centres, malgrat, com hem dit, no especifiqui quins mitjans hi ha per acompanyar-les cap a una tria més equitativa. I finalment, en diferents moments de la llei es destaca la importància de la participació de les famílies a través dels òrgans formals (AMPA i consell escolar), tot oblidant altres espais no formals i altres formes de participació més innovadores i que han donat resultats significatius⁴⁷; així com la importància del vincle entre escoles i famílies (78).

5.b Com s'organitza el desplegament de la llei

A nivell organitzatiu, cal destacar en primer lloc, que la llei (40) exposa que els dos pilars sobre els quals es fonamenta l'educació per part de l'administració són els ajuntaments i els centres escolars. Això assenyala un gir en la política educativa duta a terme fins al moment i posa en un espai molt més central als municipis en tot el que fa referència a

⁴⁶ Per veure els vincles entre educació i cohesió social: Bonal, X. (2006) *L'estat de l'educació a Catalunya 2005*. Fundació Jaume Bofill. Barcelona. AADD (2009) *Informe d'exclusió social a Espanya*. Caixa Catalunya. Barcelona.

⁴⁷ Collet, J.; Tort, A (2008) "Espacios de participación" A: Cuadernos de Pedagogía. Nº 379. Abril 2008, 57-60

l'educació entesa en un sentit ampli (malgrat la definició dels ens locals com a "administració educativa" és ambivalent). Per exemple, i derivat d'això, un segon aspecte que té molt a veure amb el vincle entre famílies i món local és quan la LEC compromet partides pressupostàries per a programes socioeducatius, activitats extraescolars i complementàries (201). La idea és que amb la nova llei, es garantirà als ajuntaments un pressupost per tal d'organitzar i gestionar el temps no lectiu i de lleure dels infants, adolescents i joves (39). I aquí emergeix el repte per als ens locals, que reprendrem més endavant, de com fer-ho, amb quins criteris i amb quins vincles amb les famílies i l'entorn social, comunitari, etc.

A nivell de com organitzar l'educació en el territori, podem dir que la LEC és conscient que les estructures clàssiques ja no serveixen, malgrat no s'ocupa de pensar quines estructures farien falta. És a dir, la llei contempla aquesta nova dimensió que ha adquirit l'educació en relació a l'entorn, el més enllà de l'horari lectiu, al llarg de la vida, els vincles amb la cohesió social, les famílies, etc. però no la seva articulació. Al llarg de la LEC només hi ha un exemple organitzatiu clar en aquest camp: els consorcis educatius (ajuntament – departament d'educació), que fins al moment només disposa Barcelona. Per acabar, destacar que els elements de coresponsabilitat i de treball en xarxa també estan presents a la LEC, malgrat no estiguin plantejades les fórmules concretes per al seu desenvolupament.

6. Avantprojecte dels drets i les oportunitats de la infància i adolescència

6.a Perspectiva i propostes

Aquest avantprojecte de llei és una proposta per tal d'establir el marc legal que hauria de permetre el desenvolupament integral dels infants i adolescents en tant que ciutadans i ciutadanes actives que són titulars d'uns drets subjectius. Aquest marc es fonamenta en el concepte d'"interès superior de la persona infant o adolescent" que implica un treball tant preventiu, com pro-actiu, com en les situacions de risc pel seu benestar global. L'avantprojecte de llei, desplega aquesta perspectiva al voltant de cinc punts que caldria tenir especialment en compte si es vol que, realment, l'interès superior dels infants i adolescents pugui portar-los, en el marc de les seves famílies (o institucions acollidores) a ser persones incloses i amb un alt nivell de benestar al llarg de la seva vida.

En primer lloc es parla que tant les famílies, com les administracions públiques, l'escola, el lleure etc. són instruments per al desenvolupament màxim de les potencialitats personals de cada menor. Un desenvolupament que, en primer lloc i seguint els drets dels infants, haurà d'evitar els maltractaments, les discriminacions de tot tipus i les exclusions, per tal d'avançar, en segon terme, i en relació a l'estadi evolutiu de l'infant, cap a un exercici de ciutadania activa. Aquest exercici, en tercer lloc, situa el propi menor com un agent actiu i

coresponsable del seu benestar i el convida a ser participatiu i a estar implicat en el seu propi desenvolupament. La llei també recull, en quart terme, la necessitat d'incorporar una perspectiva transversal de gènere que faci que les nenes i les adolescents deixin de ser "invisibles" a certes desigualtats i puguin assolir un benestar equitatiu. Finalment, en cinquè lloc, la llei atorga una gran responsabilitat a les famílies en el benestar dels infants i busca promoure el seu suport a nivell social, econòmic i educatiu, tot i que la concreció d'aquest eix de treball potser no estigui prou desenvolupat.

6.b Com s'organitza el desplegament de l'avantprojecte de llei

Pel què fa als elements a través dels quals s'organitza l'avantprojecte, aquest parla d'una perspectiva on la prevenció, la planificació, la coordinació i sobretot la coresponsabilitat són elements clau. Així, a la mateixa exposició de motius, ja es parla d'una voluntat d'atenció integral a la infància; de la voluntat d'atenció tant als "contextos normalitzats" com als de "risc"; etc. i per tot això ja fa un reconeixement explícit de la necessitat dels altres departaments, agents... per tal d'avançar cap a una major coresponsabilitat. L'avantprojecte és molt conscient que l'objectiu que es proposa, un benestar integral dels infants i joves, és una "responsabilitat de tots els ciutadans/nes i de tots els poders públics", i exposa set estratègies per avançar cap aquesta coresponsabilitat.

- Establir un pla d'atenció integral a la infància i el seu desplegament en plans específics (21)
- La voluntat d'establir uns protocols compartits per tal d'avançar en una acció més coordinada i integral (22 i 83)
- Generar mapes de recursos i serveis com a punt de partida de les actuacions (23 i disposició transitòria 2^a)
- Construir un sistema integral d'informació de la infància i adolescència (25) així com un registre unificat de maltractaments (86)
- Implementar taules territorials i nacional d'infància amb caràcter obert, participatiu (26 i transitòria 3^a), així com consells de participació territorial i nacional (27)
- Generar informes periòdics sobre la "interiorització" de la perspectiva d'infància en el conjunt de normes del govern – transversalitat (disposició addicional 5)
- Construir mecanismes d'avaluació dels impactes de la llei (20, 79, transitòria 1^a)

7. Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista⁴⁸(Llei 5/2008)

a. Perspectiva i propostes

La llei parteix de la idea que la violència masclista és una greu vulneració dels drets humans i un impediment per a que les dones puguin assolir la plena ciutadania,

⁴⁸ <https://www.gencat.cat/diari/5123/08115106.htm>

l'autonomia i la llibertat. Davant d'això, la finalitat de la llei és establir els mecanismes per contribuir a l'eradicació de la violència masclista que pateixen les dones i reconèixer i avançar en les garanties de respecte al dret bàsic de les mateixes a viure sense cap manifestació d'aquesta violència. Uns mecanismes que, com s'exposa en el preàmbul, han estat impulsats de manera pionera i exemplar per part dels ens locals i supralocals, els quals són presos com a referència. Així, partint del concepte de violència masclista tant en la seva dimensió "cultural" de desigualtat amb múltiples manifestacions, com en la seva dimensió de pràctiques concretes de domini, control i abús sobre les dones, al llarg del *Títol II* la llei proposa una sèrie de mesures per combatre ambdues manifestacions articulades al voltant de set eixos.

- a) *Foment, abast i difusió de la recerca (capítol 1)*. Es valora com a prioritari potenciar els treballs de recerca que aportin un millor coneixement del fenomen de la violència masclista, i per a fer-ho, es proposa la creació de del Centre d'Estudis, Recerca i Capacitació sobre Violència Masclista que depengui de l'Institut Català de les Dones (ICD) (art. 81).
- b) *Sensibilització social i informació per a prevenir i eliminar la violència masclista (cap. 2)*. Un segon bloc d'actuació proposat per la llei és el treball d'informació i sensibilització social al voltant de la violència masclista en totes les seves dimensions i manifestacions per tal d'aconseguir fer-la socialment reprovable.
- c) *Detecció de la violència masclista (cap.3)*. En aquest capítol es detallen actuacions a fer per part de les administracions públiques i els mitjans de comunicació amb l'objectiu d'identificar i fer visibles les múltiples facetes d'aquest fenomen.
- d) *Àmbit educatiu (cap.4)*. L'educació és un dels eixos clau per a la llei, conscient que el treball amb els infants i joves marcarà el futur de la violència masclista. Així, actuacions com la coeducació, l'anàlisi i adequació dels currículums escolars o la formació del professorat, són exposats a la llei com a molt significatius per a l'assoliment d'una societat futura sense violència cap a les dones.
- e) *Mitjans de comunicació (cap. 6)*. En una societat com la nostra, el rol dels mitjans de comunicació de masses és clau si es vol assolir l'objectiu de l'eradicació cultural de la violència masclista. És per això que la llei desgrana actuacions en l'àmbit de la publicitat, del tractament de la informació, etc. en relació a aquest àmbit.
- f) *Assetjament sexual i assetjament per raó de sexe en l'àmbit laboral i social (cap. 7)*. En aquest capítol s'exposen actuacions al voltant de la negociació col·lectiva, la formació, les subvencions a les empreses, etc. per tal que l'àmbit laboral se sumi a la lluita contra la violència masclista.

- g) *Drets de les dones en situacions de violència masclista a la prevenció, l'atenció, l'assistència, la protecció, la recuperació i la reparació integral (Títol 3).* En tot aquest títol es detalla l'atenció a les dones que ja han estat víctimes d'aquesta violència. En aquest àmbit d'actuació, hi destaca la constitució de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral per a les dones en situacions de violència masclista i el seu procés de desplegament.

b. Com s'organitza la llei

Dels aspectes organitzatius de la llei en destaquem tres elements. En primer lloc aquells principis que orienten les intervencions dels poders públics en aquest àmbit (*art. 7*). En segon lloc, en el marc del *Títol IV*, el desenvolupament de les competències, l'organització i la intervenció integral contra la violència masclista. I finalment, als *articles 83 i 86* que és on es detalla el rol central dels municipis en el desplegament d'aquesta llei i les seves actuacions.

Pel què fa a l'*article 7*, es considera que els principis orientadors en les intervencions dels poders públics a l'hora de desplegar la llei, passen especialment per set eixos. a) Per la consideració del caràcter integral de les mesures, que han de tenir en compte la globalitat de la persona. b) Per la transversalitat de les mesures, de manera que cada poder públic implicat ha de definir accions específiques des del seu àmbit d'intervenció, d'acord amb models d'intervenció globals. c) Per la consideració de les particularitats territorials, culturals, religioses, personals, socioeconòmiques i sexuals de les dones en situació de violència masclista, i també llurs necessitats específiques. d) Per la proximitat i l'equilibri de les intervencions en el territori, amb una atenció específica en les zones rurals. e) Pel compromís que la construcció de les respostes a la violència masclista s'ha de fer des de les necessitats específiques i les experiències de les dones en situacions de violència. f) Pel foment dels instruments de col·laboració i cooperació entre les diferents administracions a l'hora de generar i implementar polítiques públiques d'eradicació de la violència masclista. g) Finalment, pel foment dels instruments de participació i col·laboració amb les organitzacions socials, en especial les de dones, en el disseny, el seguiment i l'avaluació de les polítiques públiques per a eradicar la violència masclista.

En referència al *Títol IV*, sobre les competències, l'organització i la intervenció integral contra la violència masclista, ja n'hem destacat la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral. Però és en l'*article 77* quan es detallen els elements claus de coordinació i la col·laboració interadministratives que haurien d'existir en aquest àmbit. Així, es parla de la necessitat de coordinació entre els diferents Departaments implicats en la llei i de llurs polítiques públiques; també dels diferents recursos d'atenció, assistència, protecció, recuperació i reparació amb els òrgans jurisdiccionals i les forces i cossos de seguretat; així com dels recursos ordinaris i dels extraordinaris creats per la mateixa. Finalment es proposen

protocols per a la cessió de dades entre administracions i la constitució d'una Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista, com a ens que vetlli per aquesta imprescindible coordinació en l'aplicació de la llei.

Per acabar, quan ens fixem en el rol dels ens locals en l'organització i el desplegament de llei, trobem els *articles 83 i 86* que detallen les competències i responsabilitats dels municipis pel què fa a la llei. Així, correspon als municipis⁴⁹:

- a) Programar, prestar i gestionar els serveis d'informació i atenció a les dones i efectuar la derivació als diferents serveis en els termes especificats per aquesta llei.
- b) Prestar o gestionar altres serveis de la Xarxa d'Atenció i Recuperació Integral, d'acord amb el que s'estableixi per mitjà d'un conveni amb la Generalitat.
- c) Col·laborar en la gestió de les prestacions econòmiques i les subvencions que aquesta llei estableix.
- d) Complir totes les altres funcions establertes per aquesta llei que, en raó de les competències respectives, els correspongui assumir amb relació a les dones que pateixen o han patit violència masclista. Així com acomplir les altres competències atribuïdes per disposició legal.

Per acabar, l'*article 86* remarca que, davant de qualsevol proposta o actuació, caldrà comptar específicament amb la participació dels ens locals, així com amb mesures específiques a desenvolupar a nivell municipal.

8. Avantprojecte de Llei per a una nova ciutadania i per a la igualtat entre dones i homes⁵⁰

a. Perspectiva i propostes

Basant-nos en el "*Document de Bases de l'avantprojecte de Llei per a una nova ciutadania i per la igualtat entre dones i homes*", podem dir que l'objectiu bàsic d'aquesta futura llei (*apartat 1*) és executar una política que promogui una societat on les dones puguin desenvolupar les seves capacitats personals i prendre decisions sense les limitacions imposades pels rols tradicionals en funció del sexe, i on es facin visibles i es valorin les seves tasques, experiències i necessitats. És a dir, és una norma que vol tenir sobretot un impacte "cultural", amb l'objectiu últim d'una societat més equitativa. Per tal de fer això, es pretenen construir noves referències de relació entre dones i homes basades

⁴⁹ Amb el ben entès que els municipis amb una població inferior a 20.000 habitants poden delegar llurs competències a una mancomunitat de municipis o a altres ens locals.

⁵⁰ http://www20.gencat.cat/docs/icdones/04%20Actualitat/Documents/Arxius/documentacio_referencia.pdf

en el respecte i l'equitat, a partir de la progressiva eliminació del sexisme i l'androcentrisme de les estructures socials, culturals, econòmiques i polítiques.

Per tal de contribuir decisivament a aquest canvi cultural contra el sexisme i a favor de l'equitat, l'*apartat 11* del document concreta els continguts substantius que es complementen amb els àmbits de treball transversal de les polítiques de dones que la llei vol implementar i que detallem en el següent ítem (*apartat 6*). Pel què fa als diferents temes en els quals la llei vol incidir, trobem quinze àmbits de treball que són: a) cooperació al desenvolupament i foment de la pau; b) cultura, mitjans de comunicació i tecnologies de la informació i la comunicació; c) educació; d) esports; e) justícia; f) món rural i sector pesquer; g) participació social i associacionisme; h) planificació de la mobilitat, habitatge i medi ambient; i) polítiques socials i de ciutadania; j) polítiques d'usos del temps; k) salut; l) seguretat; m) mercat de treball; n) universitats i recerca; i o) d'altres.

b. Com s'organitza

Com dèiem, a mig camí entre els continguts i l'organització, l'*apartat 6* del document, desplega els mecanismes que la llei vol emprar per integrar la perspectiva de gènere en les polítiques públiques, és a dir, per fer que la "mirada" de gènere esdevingui transversal a totes les actuacions i polítiques de l'administració. Les estratègies en aquest camp són: a) la transversalització de la perspectiva de gènere així com; b) de les polítiques de dones; c) la incorporació de la perspectiva de les dones; d) la implementació dels plans estratègics de dones; e) el foment de la participació social i política de les dones en estreta col·laboració amb el teixit social; f) la potenciació de la coordinació i la cooperació institucional en aquest àmbit; g) l'increment de la formació i la capacitat del personal de les administracions públiques per fer efectiu el principi d'igualtat entre dones i homes, h) la implementació de mesures d'acció positiva; i) el disseny i l'avaluació de les polítiques públiques a partir de pressupostos amb perspectiva de gènere; j) i dels informes d'impacte de gènere; k) avançar en l'ús no sexista ni androcèntric del llenguatge; i l) realitzar estudis, estadístiques, indicadors i auditories de gènere.

Finalment, en el document, es parla dels elements pròpiament organitzatius que l'administració implementarà per tal de fer efectiu l'exercici de les competències objecte d'aquesta (*apartat 10*). Aquests instruments són:

- La Comissió Interdepartamental de polítiques de dones.
- La Comissió Interinstitucional de polítiques de dones. En aquest espai de trobada dels diferents nivells de l'administració, els ens locals tindrien un rol clau.
- Les unitats de gènere.
- El Consell Nacional de Dones de Catalunya.
- Les assemblees territorials de dones de Catalunya.
- El Consell Assessor en polítiques de dones.

3.4.3. Punts forts i punts febles del món local com a agent de suport a les famílies al llarg de la vida

En aquest apartat estem analitzant quins són els camps de joc i les regles des de les quals s'hauran de plantejar les possibles actuacions i propostes per donar suport al benestar de les famílies al llarg de la vida. Després de veure el context de model d'estat de benestar en el qual es troba Catalunya (mediterrani o "familista"), i de conèixer de manera breu alguns dels elements jurídics que emmarquen les actuacions al voltant de les famílies, els cicles de vida, les inclusions socials i les polítiques socials, fem ara un breu apunt sobre el context en el qual aquests suports s'han d'implementar: el món local. Així, a l'hora d'implementar un sistema local de benestar de suport a les famílies ens sembla interessant fer també una breu incursió sobre quins són els punts forts i els punts febles del món local a l'hora de plantejar aquests suports.

Una mica d'història

Des dels anys 80, inserit en processos de "glocalització"⁵¹, l'estat estava deixant de ser l'únic centre significatiu de decisió política per passar a un nou escenari "multinivell" on tant per "sobre", Unió Europea, organismes multilaterals, etc., com per "sota", comunitats autònomes, diputacions, consells comarcals, municipis, districtes, etc., altres instàncies anaven prenent relleu a l'hora d'implementar polítiques públiques. Al mateix temps⁵², en el món local es constata que, després d'una fase d'alta politització municipal (transició i primera etapa democràtica); i d'una altra on es concebia la política municipal des d'un punt de vista "quasi-gerencial" i buit de debat axiològic i normatiu (segona meitat dels 80 i bona part dels 90); s'estava produint una creixent repolitització del món local en paral·lel a una revalorització de les seves capacitats d'incidència i construcció de sistemes de benestar.

Des de la segona meitat dels anys 90, municipis i Diputació de Barcelona, han pensat i practicat polítiques socials (laboral, educació, serveis socials, gèneres, vivenda, cultura...) per tal de donar resposta a unes demandes creixents de benestar vinculades a la proximitat. Unes respostes cada vegada més integrals, més comunitàries i participatives, alhora que diversificades i personalitzades (no estandarització) que, ara, quan es proposa donar suport de manera estratègica a les famílies i els cicles de vida, esdevenen un molt bon punt de partida. Vegem doncs, quin és l'escenari en tant que punts forts i febles del món local a l'hora d'esdevenir un puntal en el benestar de les famílies al llarg de la vida.

⁵¹ Aquest concepte intenta donar compte del doble moviment que estan implicant els processos socials dels darrers decennis. D'una banda, una creixent globalització de l'economia, la cultura, etc. i, alhora, un creixent localisme a nivell d'identitats, iniciatives i propostes.

⁵² Brugué, Q; Gomà, R (coord.) (1998) *Gobiernos locales i políticas públicas*. Ariel. Barcelona.

Sis punts forts

Així, en aquest darrer decenni, no ha parat de créixer l'interès i la voluntat dels propis ens locals d'esdevenir agents cada vegada més actius i més decisius en la construcció del benestar quotidià dels ciutadans i ciutadanes. I aquest és, sense dubte, un primer punt fort del món local a l'hora de pensar-lo com l'agent que anirà construint un sistema de suports a les famílies al llarg de la vida: l'interès, la voluntat i també l'experiència en aquest envit. Però quan parlem de món local, no només parlem d'ajuntament sinó també d'altres agents, espais, entitats, etc. que tenen en comú l'element de la proximitat i de la implantació en el territori. I aquest creiem que és el segon punt fort del món local: la proximitat, en l'actual context social cada vegada més complex, s'està revelant com una de les claus de volta més importants a l'hora d'implementar polítiques públiques efectives.

Però per tal d'aprofitar la voluntat i l'experiència del món local i de la proximitat en tota la seva riquesa i diversitat, cal que el pal de paller d'aquest projecte, els ajuntaments treballin de formes més horitzontals i més relacionals.

Així, el tercer punt fort del món local és la consciència (i en alguns casos els intents ben estructurats) que cal avançar cap a formes de govern més relacionals (model *governança*). Com a mínim a nivell discursiu, tothom admet que per part dels diferents nivells de govern, cal avançar cap a noves formes de regulació del conflicte, cap a noves maneres d'interacció i cooperació entre els diferents actors de cada camp, cap a una nova implicació de la ciutadania en allò col·lectiu. Tothom és conscient dels forts límits de les estructures, organitzacions, funcionaments i procediments actuals enfront de la complexitat social. I així mateix, sembla un lloc comú plantejar la idea del govern relacional o en xarxa (*governança*) com la millor de les alternatives, encara que no sigui senzilla d'implementar. Un govern relacional que podem resumir en tres punts⁵³:

- El reconeixement, l'acceptació i la integració de la *complexitat* com un element intrínsec de qualsevol procés polític
- La voluntat d'anar avançant cap a un sistema de govern a través de la *participació* dels diversos actors en el parc de xarxes plurals. Una participació que és tant dels diferents nivells de l'administració (multinivell), com interna (transversalitat), com social (responsabilitats col·lectives)⁵⁴
- La necessitat d'una *nova posició dels poders públics* en els processos de govern, que impliquen l'adopció de nous rols i la utilització de nous instruments. En un

⁵³ Subirats, J (2008) "Gobernanza y educación" A: *Educación y vida urbana*. Santillana. Madrid.

⁵⁴ Brugué, Q; Pacheco, J "Aprofundir en la democràcia des de l'administració" A: AADD (2008) *Reflexió, acció, valor públic*. Actes del II Congrés Català de Gestió Pública. Escola d'Administració Pública de Catalunya. Barcelona.

context en el qual es difuminen les rígides separacions entre vida privada i pública, entre allò individual i allò col·lectiu, entre actors interns i externs, etc.

Vinculat a aquest punt, creiem que cal destacar com a quart punt fort, la creixent capacitat per part dels ajuntaments, siguin grans, mitjans, petits o de micro-municipis, per treballar des d'una visió estratègica i situant-se en una perspectiva activa cap al benestar de la població.

Com a cinquè punt fort dels municipis en el moment d'afrontar el repte de generar suports a les famílies al llarg de la vida, hi ha l'experiència i l'expertesa acumulada en l'aposta històrica del món local pel benestar social⁵⁵. Com ja s'expressava fa més de 10 anys, el benestar (com la inclusió social), és una reivindicació cada vegada menys global i més lligada a la vida quotidiana, a la proximitat: el benestar esdevé un concepte sobretot local.

Finalment, la sisena fortalesa del món local és la seva articulació en entitats locals de segon nivell que, com la Diputació de Barcelona o els consells comarcals, tenen la capacitat de suplir aquelles dificultats que per part d'alguns municipis es té a l'hora d'implementar certes polítiques. Així, una xarxa com la Diputació permet compensar en bona mesura la desigual implementació de polítiques socials entre els diferents municipis per tal de construir un sistema local de benestar més potent i homogeni.

Sis punts febles

El món local, en el moment de plantejar com donar suport a les famílies al llarg de la vida, no només parteix de fortaleeses, experiència i potencialitats, ja que, per circumstàncies diverses, també arrossega una sèrie de punts febles que han de ser especialment tinguts en compte per tal que no facin fracassar aquesta aposta. El primer dels entrebancs és, sense cap mena de dubte, el crònic dèficit de finançament dels ens locals que s'arrossega des dels anys de la transició. Així, mentre que per una banda i vinculat a l'element de proximitat exposat, els ajuntaments no han parat de créixer en la seva cartera de serveis i actuacions, cal reconèixer que el finançament no ha acompanyat aquest desplegament. A més, el fet que els recursos municipals vagin estretament vinculats al món de l'habitatge, ha fet que durant alguns anys aquest infra-finançament hagi restat camuflat. Però l'actual moment de crisi, especialment fort en l'àmbit immobiliari, ha deixat al descobert unes finances ordinàries massa minses per als serveis que des del món local s'ofereixen. Lligat a aquest punt, trobem un segon punt feble que implica un reconeixement limitat de l'agència, la capacitat i la responsabilitat del món local per part de les altres instàncies de l'administració. Així, certes pràctiques com dur a terme actuacions als municipis sense tenir en compte el principi de subsidiarietat i, fins i tot, sense fer-ho constar als

⁵⁵ AADD (1997) *Marc conceptual del mapa dels serveis personals*. CIFA. Barcelona.

ajuntaments, mantenen encara *de facto* una certa visió del món local com “administració de segona”.

En tercer lloc, situem un punt feble més proper al funcionament quotidià dels ajuntaments: les dificultats amb la transversalitat. Com dèiem, malgrat a nivell discursiu (i en alguns municipis també a nivell pràctic), la idea de transversalitat aparegui com una alternativa a les moltes dificultats per donar resposta a les demandes globals i complexes de la ciutadania, la seva implementació no està resultant gens senzilla. Sembla que també l'administració en el món local porta en la seva lògica fundacional les dinàmiques de segmentació, treball paral·lel, duplicació de recursos Les dificultats per transformar culturalment els ajuntaments⁵⁶, trencant les lògiques d'autocentrament de cada àrea i avançar cap a lògiques més compartides són significatives. I això esdevé un important punt feble a l'hora de plantejar com donar suport a un objecte com les famílies al llarg de la vida, que és, per definició, transversal.

En quart lloc, situem com a punt feble especialment important en un projecte com aquest, les dificultats dels ens locals per treballar com a governs relacionals i sumar esforços i complicitats amb altres agents, persones, espais i entitats. Massa sovint, la mateixa dinàmica autocentrada que impera en el funcionament intern, fa que les diferents àrees dels ajuntaments es situïn a elles mateixes al centre i com a grans protagonistes de la xarxa que ha de prestar un servei. Sense una consciència de la necessitat del màxim nombre d'agents implicats en una política per al seu èxit.

En cinquè lloc, cal remarcar que l'actual moment de crisi financera, immobiliària, però també de model de valors, de creixement, etc., pot influir com un punt feble en uns municipis desbordats per les demandes d'una ciutadania amb fortes necessitats bàsiques sense cobrir. Així, com en la resta de punts febles, la gran pregunta és si la proposta d'articular suports per a les famílies al llarg de la vida, pot esdevenir un revulsiu per tal d'anar superant aquests punts febles tot partint de les fortaleeses exposades.

I la sisena de les febleses fa referència als desequilibris territorials que poden esdevenir-se quan les polítiques són de competència municipal. La desigual actuació dels ajuntaments en les polítiques adreçades a les famílies pot dur a uns sistemes locals sovint massa heterogenis i diferenciats per a la ciutadania tant pel que fa a drets, vies d'accés, garanties, etc, en funció del territori on es viu.

⁵⁶ Brugué, Q; Collet, J (2009) *Projectes educatius de ciutat: integrant les polítiques educatives, integrant-se amb les polítiques municipals*. Informe per a l'àrea d'educació de la Diputació de Barcelona.

Quadre nº 2. Resum dels punts forts i febles del món local davant del repte del benestar de les famílies al llarg de la vida.

	Punts forts	Punts febles
1	Interès i voluntat dels ens locals d'esdevenir agents clau en el benestar de les persones i les famílies al llarg de la vida	Dèficit crònic de finançament
2	La proximitat com a factor diferencial en un context de complexitat	Dificultats amb la implementació de la transversalitat de les polítiques i les actuacions
3	Avenços cap a un govern relacional (governança)	Limitacions en l'actuació des del model relacional (governança)
4	Creixent visió estratègica i perspectiva activa respecte al benestar ciutadà	Poc reconeixement de la importància del món local per part d'altres instàncies
5	L'experiència i l'expertesa acumulada en l'aposta pel benestar ciutadà	Context de crisi
6	L'existència de les entitats de segon nivell (Diputació de Barcelona i consells comarcals)	Desigual implicació dels municipis en el benestar personal i familiar

3.5 Quina política familiar al llarg de la vida, per a quina societat?

3.5.1 Introducció

Després de situar els elements teòrics, conceptuals, polítics i legals, i tenint-los molt en compte, ens proposem ara exposar aquells debats clau que com a mínim, cada territori que vulgui implementar suports al benestar de les famílies al llarg de la vida, s'hauria de plantejar. Són, de fet, interrogants que qualsevol política pública es planteja en el seu disseny i que, les seves respostes, marquen la orientació de quina societat volem construir. A parer nostre, la riquesa d'aquests debats té un risc i una oportunitat: el risc és el de quedar atrapats en els mateixos, dificultant la posada en funcionament d'actuacions concretes que siguin útils al benestar de les famílies i les persones al llarg dels seus cicles de vida. La oportunitat és que "passar" per aquests debats orienta i situa de manera clara el per a què i el per què es fan aquestes actuacions. Una claredat que, de ben segur, aportarà eficàcia i efectivitat a les mateixes.

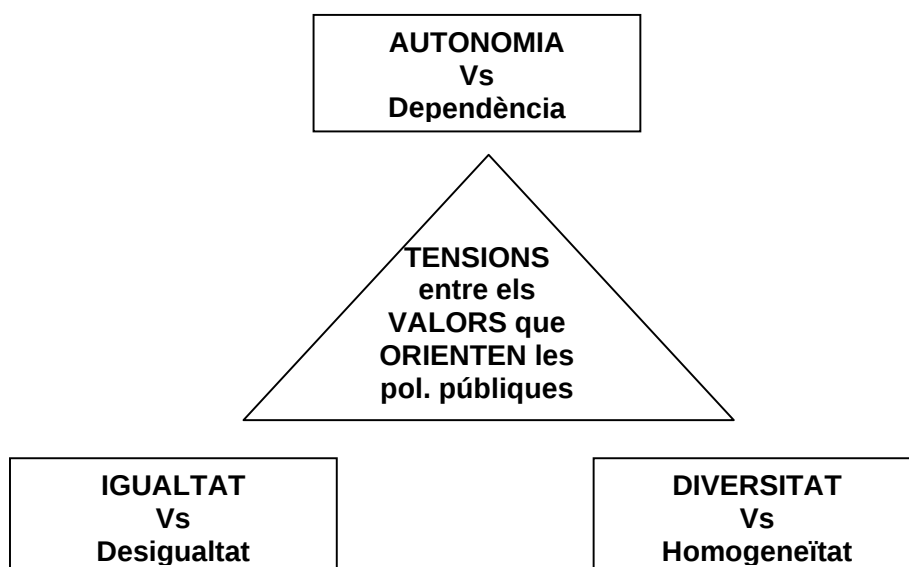
3.5.2 Quins valors guien els suports locals al benestar familiar al llarg de la vida?

Polítiques públiques i model de societat i de persona

El primer dels debats que, sens dubte, cal afrontar quan es proposa una política pública és el de per a què es vol desenvolupar la mateixa. És a dir, quin model de societat (valors) i quin model de persona es vol promoure amb les actuacions i els serveis i per tant, quins valors i models no volen ser potenciats. Aquest és un debat ideològic i polític en el sentit més pur dels conceptes: des de quina perspectiva es veu la realitat i en quin sentit es vol transformar la realitat. Encara avui, hi ha posicions “teòriques” que pretenen saltar-se aquest debat i que plantegen les polítiques només des del punt de vista de la gestió “neutral” de recursos públics a través d’actuacions. Des de fa molt anys sabem que, quan el debat del per a què, dels models, de la ideologia no és debatut, les polítiques resultants només poden respondre al manteniment del *statu quo*. I, a parer nostre, aquest és un moment social, polític i econòmic prou significat per deixar ben clar que hi ha molts elements socials, familiars, de l’administració que són millorables. La pregunta que cal respondre és: quina orientació han de tenir aquestes polítiques?

Per a fer-ho, proposem un mapa amb tres conceptes en tensió que poden contribuir a fer més ric el debat que cada territori hauria de tenir sobre per a què i cap a on es volen orientar les polítiques de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida. Els tres conceptes són els de igualtat, diversitat i autonomia, que arrenquen de l’ideal de ciutadania que ja va marcar la revolució francesa. Aquests conceptes, sovint són entesos de maneres diferents i fins i tot, errònies. Per això, creiem convenient fer l’exercici de situar en cada concepte el seu contrari per tal de visualitzar millor de què parlem en cada cas, així com exposar quins són els riscos d’una política massa ancorada en cadascun dels vèrtex.

Esquema 3. Valors que orienten les polítiques de suport al benestar familiar al llarg de la vida

Així, podem entendre *l'autonomia*, vinculada al valor de la llibertat, com l'expressió d'un ciutadà/ana que no és dependent, és a dir, que no només té la possibilitat (teòrica) de ser autònom/a⁵⁷, sinó que precisament gràcies a les polítiques, serveis i actuacions públiques (condicions de possibilitat), ho és *de facto*. Alhora, podem observar alguns riscos en la concepció de persona i de societat massa ancorada en aquest valor. Així, unes actuacions públiques de suport al benestar familiar al llarg de la vida on es prioritzés de manera absoluta el valor de la llibertat, estaria donant a entendre dues idees molt en boga per part de les teories neoliberals⁵⁸ que, a parer nostre, són equivocades. La primera és que les persones som autosuficients i que, si disposem de serveis i recursos, la família, els vincles, la política, la comunitat i la societat són, de fet, una "nosa" a la pròpia llibertat que no hauria de tenir límits. La segona és que, les polítiques públiques el que han de fer és només garantir uns mínims de seguretat i serveis, per tal que cada persona, de forma individual i aïllada (i sobretot a través del consum), triï el seu model de vida sense lligams ni responsabilitats externes. Val a dir que hi ha una altra concepció de l'autonomia representada per les postures comunitaristes⁵⁹, que proposen un model de persona i de societat basada en una "autonomia" feta de relacions familiars, d'amistat, comunitàries, etc. més denses. El punt de partida és clar: la naturalesa humana ens fa interdependents i

⁵⁷ A. Sen aporta la distinció entre una situació on es donen les "possibilitats "teòriques" de ser autònom" i, aquelles en les quals, les persones "tenen les condicions de possibilitat reals i efectives per a ser-ho i practicar-ho"

⁵⁸ Defensades, entre d'altres, per Friedrich Von Hayek, Robert Nozick, Herbert Hoover, etc.

⁵⁹ Defensades, entre d'altres, per Charles Taylor, Alasdair MacIntyre, Michael Walzer, Amitai Etzioni, etc.

l'autonomia no passa per un aïllament autosuficient de ningú, sinó per uns lligams socials, familiars i comunitaris positius, capaços alhora de potenciar la individualitat sense caure en l'individualisme egoista. Així doncs, podem veure com el mateix valor de l'autonomia pot tenir sentits i pràctiques ben diversos i a l'hora de plantejar els suports al benestar de les famílies al llarg de la vida, creiem que és important pensar en quines implicacions tenen en aquest sentit els serveis, actuacions i propostes que es desenvolupin a cada territori.

La *igualtat* és l'altre extrem del clàssic debat entre el pol de l'equitat i el de la llibertat (autonomia). Però sovint hi ha una confusió semàntica al voltant d'aquest terme. El valor contrari a la igualtat no és la diversitat, sinó la desigualtat. És a dir, quan es planteja la importància d'una perspectiva d'equitat en les polítiques públiques, no s'està dient que aquestes hagin de ser idèntiques per a tothom (homogeneïtat), sinó que els resultats de les polítiques (que poden ser diverses) han de donar com a resultat un mapa de recursos, possibilitats, etc. el més equitatiu possible. Posant un símil escolar, les polítiques educatives que tenen en compte la igualtat no impliquen que tots els infants hagin de treballar el mateix currículum, de la mateixa manera i en el mateix moment. Sinó que un escenari d'igualtat seria que, al final, tot l'alumnat (més enllà de les seves diferències) obtingués de forma equitativa, uns bons resultats acadèmics. Així doncs, el principal risc d'aquest valor d'igualtat és la seva confusió amb una idea d'homogeneïtat (a tothom "li toca" el mateix) així com la possibilitat d'oblidar o menystenir (des de la perspectiva de gestió "neutra") que tota política pública, tendeix a augmentar o disminuir les desigualtats socials existents i contribueix a configurar un model o un altre de societat.

En els darrers 30 anys, la *diversitat* ha crescut de manera clara tant en la realitat social com en tant que valor central en la nostra societat. D'un context molt homogeni, hem passat en pocs anys, a una gran diversitat de famílies, de cicles de vida, etc. Aquesta diversitat té la oportunitat de, com hem vist en el marc teòric, obligar a fer l'exercici de passar del singular al plural les diferents polítiques i actuacions⁶⁰. Però el valor de la diversitat també pot implicar riscos si aquesta es pren d'una manera "absoluta" i permet caure en el "relativisme cultural". És a dir, en el fet que s'accepti que cada persona "només" sigui diferent i no hagi de ser també igual i autònoma pel què fa als drets, les obligacions, etc. Un dels casos més debatuts al llarg dels anys 90 en l'àmbit de les famílies va ser el de la mutilació genital femenina (ablació). Certes postures defensaven aquesta pràctica com a "dret cultural" o "dret a la diferència" oblidant, en aquest cas, que les nenes obligades a passar per aquesta mutilació també haurien d'haver estat

⁶⁰ Aquest exercici que li és especialment complex de fer a l'administració pública preparada i concebuda per a ser "cegament indiferent" a les diferències com a criteri d'eficàcia i d'igualtat, tal i com s'exposava de manera gràfica als manuals de dret administratiu durant dècades (Cf. Garcia de Enterría, E.; Fernandez, T. R. (1980) *Curso de Derecho Administrativo, Civitas*. Madrid).

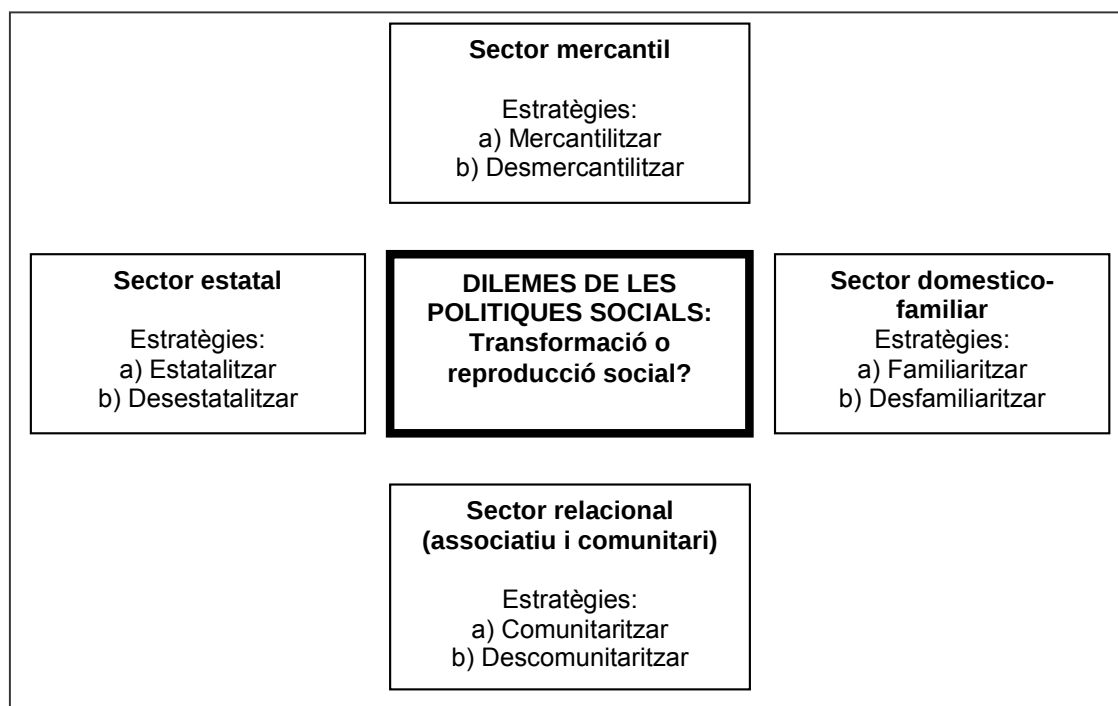
autònomes per decidir si ho acceptaven o no; i haurien d'haver tingut els mateixos drets que les altres (igualtat) a ser respectades com a éssers humans.

En qualsevol cas, la proposta és que cada territori dugui a terme el debat sobre des de quin equilibri entre els tres valors i els seus riscos, vol enfocar el seu suport al benestar de les famílies al llarg de la vida.

3.5.3 Quin model de política de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida?

Una vegada hem vist la importància d'afrontar el debat dels valors últims que orienten les polítiques de suport al benestar de les famílies en tots els cicles vitals, ens centrem en un segon debat que busca situar per quin model d'actuació pública es vol optar i quines conseqüències implica cadascun d'ells en termes de transformació o reproducció social. Per a fer-ho, adaptem l'esquema que Adelantado⁶¹ va proposar per tal de situar d'una manera gràfica els diferents models de polítiques socials, les diferents estratègies que comporten i poder així analitzar les seves conseqüències⁶².

Esquema 4. Models de polítiques socials. Estratègies i dilemes.

⁶¹ Adaptat de Adelantado, J (coord..) (2000) *Cambios en el estado de bienestar*. Icària. Barcelona.

⁶² Conseqüències que no només cal vincular a la possibilitat de les polítiques socials com a correctores de desigualtats, sinó també en la seva dimensió de "constructores" d'una realitat que pot contribuir, també, a reproduir, institucionalitzar i "naturalitzar" aquestes mateixes desigualtats de classe, gènere, ètnia o edat que vol combatre.

Al voltant d'aquest esquema, i centrant-nos en el tema de les famílies (i els cicles de vida), Parella⁶³ exposa que tota política familiar té dues estratègies alternatives des de les quals procedir. Per una banda, la “familiarització” o assignació a les famílies de la provisió de recursos i benestar i per altra banda, l'estratègia contrària de “desfamiliarització” i el trasllat cap a l'estat (estatalització), les associacions voluntàries i/o el tercer sector (comunitarització) o el mercat (mercantilització) de la provisió de recursos que realitzava la família. Però, evidentment, cap d'aquestes quatre estratègies, d'aquests quatre models de suport al benestar familiar al llarg de la vida no és neutra i cadascuna implica un seguit d'avantatges i inconvenients que, en cada territori i juntament amb el debat sobre els valors i les finalitats del projecte, caldrà valorar per acordar una línia per al mateix.

Així, sembla un lloc comú entendre que *estatalitzar* les polítiques familiars, és a dir, convertir en drets socials determinats aspectes vinculats al benestar de les persones al llarg de la vida, és una forma de lluitar contra les desigualtats existents. Però també són coneguts els límits d'aquestes operacions i les dificultats que hi ha actualment, per exemple, per a implementar el que s'ha anomenat el “quart pilar de l'estat del benestar”, la llei de l'autonomia personal i la llei de serveis socials. Per contra, si les polítiques de benestar familiar al llarg de la vida opten per una via de *mercantilització*, això és, d'assignar al mercat⁶⁴ la funció de provisió d'aquest benestar, els riscos de dualització social semblen evidents entre aquelles persones que podran accedir al servei o suport de benestar, alhora que es poden guanyar certes eficiències en la provisió del recurs que per altres vies semblen poc probables. En tercer lloc, trobem l'estratègia de comptar amb la comunitat (*comunitaritzar*) o traslladar a l'àmbit associatiu o de tercer sector la provisió d'elements de benestar per a les famílies al llarg del cicle vital. Aquesta via, explorada sobretot teòricament en relació als conceptes de capital social⁶⁵, de comunitat⁶⁶ i de territori⁶⁷, té alguns exemples de pràctiques amb resultats excel·lents alhora que serioses

⁶³ Parella, S “Las políticas familiares” A: Adelantado, J (coord..) (2000) *Cambios en el estado de bienestar*. Icària. Barcelona

⁶⁴ Des d'aquesta perspectiva, no s'hauria d'oblidar el paper clau de la mercantilització i les seves conseqüències a nivell de salaris i de condicions de treball ja sigui per via externalització de les administracions (plecs de condicions, subcontractació...), o per convenis de prestació de serveis amb entitats, fundacions, etc. en el sector voluntari – associatiu.

⁶⁵ Putnam, R (2000) *Per a fer que la democràcia funcioni. La importància del capital social*. Proa. Barcelona.; Portes, A (1995) *Entorno a la informalidad: Ensayos sobre teoría y medición de la economía no regulada*. FLACSO: Mèxic. Subirats, J; Mota, F “2000) “El quinto elemento: el capital social de las Comunidades Autónomas. Su impacto sobre el funcionamiento del sistema político autonómico” A: *Revista Española de Ciencia Política*. Vol. 1. Núm. 2,

⁶⁶ Marchioni, M. (2001) *Comunidad, participación y desarrollo. Teoría y metodología de la intervención comunitaria*. Ed. Popular. Madrid.; Barbero, F; Cortés, J. M. (2005) *Trabajo comunitario, organización y desarrollo social*. Alianza Editorial. Madrid.; Fernández García, T. (2008) *Trabajo social comunitario: afrontando juntos los desafíos del siglo XXI*. Alianza Editorial. Madrid.; Villasante T. R. (1998) *Cuatro redes para mejor vivir (1). Del desarrollo local a las redes para mejor vivir*. Lumer, Humanitas. Buenos Aires.

⁶⁷ Parés, M. (2008) “El conflicte territorial i ambiental: reptes i alternatives”. A: *La Cultura del no. El conflicte ambiental i territorial a Catalunya*. Ferran, A; Casas, C (coords.). Vic: Eumo.

dificultats per fer-lo extensible a tot el territori de manera generalitzada. L'èxit d'aquesta estratègia depèn, no només dels recursos i/o voluntats de l'administració, sinó també de l'existència de xarxa social disposada i capaç de donar respostes als reptes de benestar familiars. Finalment, sembla que l'estratègia *familiaritzadora*, malgrat ser ben rebuda per part de bona part de les llars (amb l'argumentari "qui millor que la pròpia família (dona) per tenir cura dels seus membres?"), topa amb dos esculls: per un banda, la voluntat de transformar les relacions entre gèneres lligades a l'estricta divisió entre els treballs productius i reproductius; i de l'altra la possibilitat de subvertir desigualtats socials existents. Així doncs, l'estratègia familiaritzadora té enormes potencialitats per al benestar i per a les possibilitats reals d'elecció del model de vida de les persones, però cal tenir cura de la manera com s'organitza per tal que, a nivell de classe social i de gènere, no sigui un incentiu per reproduir desigualtats.

Així doncs, i com a conclusió d'aquest apartat, recalcar altra vegada la necessitat que cada territori sigui conscient i consensuï les seves propostes per tal de donar suport al benestar de les famílies al llarg de la vida coneixent-ne les implicacions i les conseqüències a nivell d'estructura social i de desigualtats. Una vegada debatudes les finalitats (per a què), creiem que un treball aprofundit sobre el model i les estratègies de provisió de recursos, serveis, etc. podrà donar una fortalesa a les polítiques així com una coherència als mitjans i els objectius molt més gran.

3.5.4 Els gèneres i els benestars de les famílies al llarg de la vida

Com s'ha destacat abastament⁶⁸, quan es parla de les famílies com a espais que aprovisionen de serveis i benestars (emocionals, econòmics, d'habitatge, cura, ...) als seus membres al llarg de la vida, estem parlant en molts casos del treball de les dones. Un tipus de treball, el reproductiu, que tant per la seva invisibilitat⁶⁹ com el seu caràcter imprescindible per a la (re)producció de la vida, dels vincles, etc., cal que sigui una dimensió explícita en el disseny, implementació i avaluació dels suports locals al benestar familiar al llarg de la vida. Així, la introducció de l'eix dels gèneres, amb forts vincles amb els treballs i els temps, és clau per a la construcció de propostes que puguin fer-nos avançar des dels malestars actuals que implica les desigualtats de gèneres⁷⁰ cap a

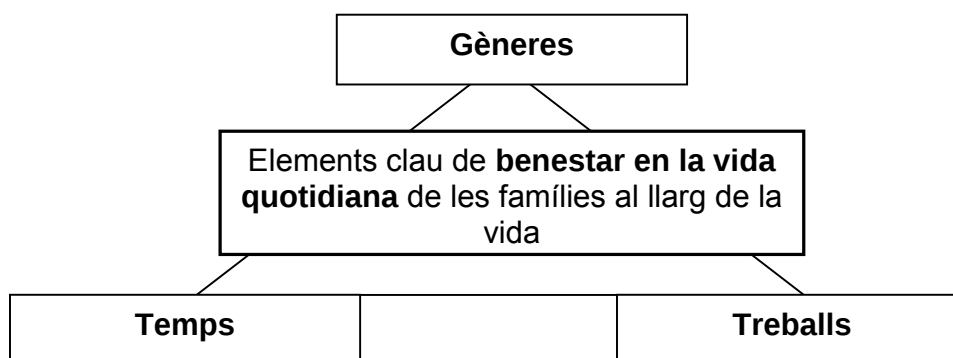
⁶⁸ Brullet, C. *Cap a un sistema familiar postpatriarcal?* A: Bodelón, E; Giménez, P (2006) *Construint els drets de les dones: dels conceptes a les polítiques locals*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Col. Estudis; Sèrie Igualtat i Ciutadania; Brullet, C. *Vida quotidiana i cura dels altres: afrontant el canvi i la complexitat familiar*. A: Borja de Riquer (dir.) (2007) *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopedia Catalana-Edicions 62.; Torns, T (2008) "El trabajo y el cuidado. Cuestiones teórico-metodológicas desde la perspectiva de género" A: *Revista de metodología de ciencias sociales*, nº 15. ; Parella, S (2000) "La relació entre política familiar i estructura social: el cas espanyol" A: *Revista Catalana de Sociologia*, 12, p. 111-139

⁶⁹ Carrasco; (2007) *Compte satèl·lit de producció la domèstica (CSPD) de les llars de Catalunya 2001*. Institut Català de les Dones. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

⁷⁰ Izquierdo, M.J. (2000) *El malestar en la desigualdad*. Càtedra. Madrid; Brullet, C. (ed); Cardús, S.; Carrasco, C.; Prats, M.; Torns, T. (2009) *Temps i Cura: La coresponsabilitat social de la cura a la vida quotidiana*. Generalitat de Catalunya-Departament d'Acció Social i Ciutadania. Barcelona.

realitats familiars i socials més justes i més satisfactòries per a tothom. Així, els tres conceptes clau d'aquest debat són: gèneres, treballs i temps.

Esquema 5. Elements clau de benestar quotidià. Gèneres, treballs i temps

Com es pot comprovar, altra vegada l'esquema ve marcat pel pas del singular (gènere, temps i treball) al plural. La idea és clara: és en aquest procés de visibilitzar aquelles realitats amagades a través del qual es poden aconseguir polítiques de suport al benestar quotidià de les famílies al llarg de la vida que puguin respondre, realment, als valors d'igualtat, autonomia i diversitat. Seguidament exposem quines implicacions per al debat té aquest pas del singular al plural en els conceptes de gènere, treball i temps.

a) *Del gènere als gèneres*

Des d'algunes postures, vinculades en alguns casos al "feminisme de la diferència", es creu que de cara a les polítiques públiques, el que cal és generar actuacions "per a les dones", és a dir, fer polítiques de gènere. La idea subjacent és que han estat les dones, el seu treball, el seu temps, les seves activitats, valors ... els que han restat invisibilitzats durant dècades i per tant, per contrarestar aquesta desigualtat "incrustada" en molts àmbits socials, el que cal és fer actuacions específiques per a les dones per tal que aquestes avancin, des del seu propi camí, cap a un estatus de reconeixement i d'igualtat social. Per contra, la postura que defensem aquí és que, partint de la idea que no existeixen ni un, ni dos gèneres, sinó múltiples expressions de la combinació sexe-gènere, el que cal per tal de plantejar uns suports oberts, plurals i efectius a les famílies al llarg de la vida és partir de la idea de gèneres. Aquesta perspectiva entén que no es poden generar polítiques d'avenç cap a la igualtat i l'autonomia des del reconeixement de la diversitat pensant només en un gènere, sinó que reclama anar més enllà de la inclusió del sistema masculí – femení en el disseny de les polítiques, per incloure tots els gèneres⁷¹ i totes les variants del sistema sexe-gènere. Si les famílies i les persones són diverses en

⁷¹ Butler, J (2001) *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*. Paidós. Barcelona. Ídem (2006) *Deshacer el género*. Barcelona: Paidós.

tendències sexuals, comportaments socials i evolucions personals, caldrà dissenyar polítiques de benestar per a les famílies al llarg de la vida que tinguin en compte tots els gèneres per tal de donar cabuda a tothom, en qualsevol moment del seu cicle vital.

b) Del treball als treballs

En aquest apartat volem destacar dues idees. La primera, la necessitat, abastament exposada, de concebre unes polítiques socials amb un fort vincle tant amb el treball productiu com amb el reproductiu. Una idea especialment clau en una aposta com la que es presenta en aquest document vinculada als àmbits de família i de cicle vital. I la segona, és un advertiment davant del “risc” d’un biaix productivista en el disseny de les polítiques de famílies.

Pel què fa a la primera idea, sembla evident la importància cabdal que una proposta de suports al benestar per a les famílies al llarg de la vida inclogui tant una perspectiva com unes actuacions en l'àmbit dels treballs productiu i reproductiu. Ambdós elements són indissociables i centrals en la vida quotidiana de les persones i tenen un fort vincle tant amb el tema dels gèneres com amb el dels temps. Però hi ha elements propis que cal destacar. En primer lloc la idea de visibilitat. Com ha estat denunciat des de fa anys⁷², sembla imprescindible avançar cap a una visibilització i un reconeixement social de les tasques de cura i reproducció i que, en la majoria de casos, es donen en el marc d’una llar i/o una família. Així, mentre que per una banda, la centralitat simbòlica i temporal del treball productiu no ha deixat de créixer, sembla que tot el que fa referència a la cura, l’afecte, l’atenció i la reproducció de les persones, tothom mira d’evitar-ho, contribuint al seu desprestigi i la seva invisibilització. Un desprestigi que dificulta, entre altres, l’aposta per una distribució més equitativa dels diferents treballs entre homes i dones i la seva plena assumpció com a camí cap a una major igualtat, benestar i autonomia de tothom.

En segon terme, sembla clar que la recerca d’un major reconeixement del treball reproductiu no hauria de fer oblidar a una proposta de suports locals al benestar familiar al llarg de la vida, les condicions en les quals les persones, i especialment els/les joves i les dones, fan feina productiva. Així, l’anàlisi de la realitat laboral⁷³, ens aporta dades sobre el fet que, en els darrers 15 anys, els salaris reals han caigut malgrat l’extraordinari període de bonança econòmica; o per exemple, sobre l’increment de les taxes d’ocupació femenina que amaguen en bona mesura subocupació, és a dir una situació de manca d’autonomia financera per culpa de l’alta temporalitat, dels pocs ingressos, de la cerca de la “mitja jornada” per part de les dones com a resposta a la baixada real dels salaris, o l’atur, horaris dolents, etc.; o l’actual atur (i final de prestació d’atur) d’un nombre ingent

⁷² Borràs, V.; Torns, T.; Moreno, S. (2007) “Las políticas de conciliación : políticas laborales versus políticas de tiempo” A: *Papers: revista de sociologia* ; Torns, T.; Borràs, V.; Moreno, S.; Recio, C. (2006): *Les polítiques de temps: un debat obert*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Regidoria Nous Usos Socials del Temps. .

⁷³ Enquesta d’estructura salarial (INE) 1995, 2002 i 2006.

d'homes que havien estat vinculats a la construcció i/o a la indústria i els enormes problemes que això implica tant a nivell econòmic, com emocional, etc. I tothom coneix les conseqüències d'aquest tipus de condicions vitals i laborals basades en la incertesa. Com deia Bourdieu⁷⁴

La situació de precarietat laboral, personal, ... fa incert qualsevol futur i d'aquesta manera impedeix tota previsió racional, i sobretot anul·la aquell mínim d'esperança en el futur que hom necessita per a rebel·lar-se i en especial, per a rebel·lar-se de manera col·lectiva

Finalment, abans de passar a l'apartat sobre els temps, fer un apunt sobre el risc d'adoptar una perspectiva masculina i mercantilista de les actuacions al voltant dels treballs. Aquest advertiment⁷⁵, vol posar de manifest el caràcter marcadament productivista (tradicionalment masculí) i natalista (tradicionalment femení) d'algunes de les polítiques familiars implementades fins al moment i convida a repensar l'orientació del model de benestar familiar local també des del binomi sexe-gènere. Com s'ha esmentat, l'objectiu seria dotar dels drets i les oportunitats a cadascú/na per tal que triï tant en l'àmbit productiu com reproductiu. Això pot voler dir per part d'una dona o d'un home, de centrar-se en carrera professional (rol masculí), compaginar producció i cura, o centrar-se en la cura (rol femení), entenent tanmateix que aquesta opció pot ser variable i temporal. Si aquesta és la orientació, caldria veure com es poden donar els drets, els suports i les possibilitats efectives per a viure amb dignitat des de totes les opcions. Com dèiem, en aquest debat, volem fer especial atenció per tal de no generar polítiques públiques que, potser de manera no conscient, situen com a única via de promoció i de reconeixement social el camí productivista⁷⁶ (masculina). Ja que, com dèiem abans, s'acostumen a situar les feines de cura⁷⁷ com "de segona categoria" (biaix gènere), contribuint al seu desprestigi i a la reproducció de la realitat que es voldria transformar.

c) *Del temps als temps*

⁷⁴ Bourdieu, P. (2001) *Contrafocs 2*. Edicions 62. Barcelona.

⁷⁵ Hakim, C. (2000). *Work-lifestyle choices in the 21st century : preference theory*. Oxford University Press.; Oxford. Hakim, C. (2002). "Lifestyle preference as determinants of women's differentiated labor market careers." A: *Work and Occupations*, 29(4), 428-459.

⁷⁶ Les propostes de Gösta Esping-Andersen s'han vist alhora com a productivistes i com a generadores d'autonomia i benestar. Ex. Esping-Andersen, G. (2005) "Families, government and the distribution of skills." DemoSoc working paper nº17 http://epunet.essex.ac.uk/Conf2006/papers/Esping_Andersen_paper.pdf. Ídem (2007) "Parental investments in children: how bargaining and educational homogamy affect time allocation" DemoSoc working paper nº20. <http://www.recercat.net/bitstream/2072/4102/3/DEMOSOC20.pdf>

⁷⁷ Com comenta Brullet "Cal desenvolupar una nova ètica de la cura que orienti una nova organització social de la cura a la vida quotidiana sobre la base de la coresponsabilitat i reciprocitat entre dones i homes, i entre famílies, societat civil, i institucions públiques. L'ètica de la cura és el fonament de les relacions familiars i socials positives, a qualsevol cultura. Les dones n'han estat i encara en són les principals difusores i protagonistes, a costa de la seva autonomia personal i de la seva pròpia cura. Però ja és hora de redistribuir i estendre aquesta responsabilitat en el conjunt social". Brullet, C. *Vida quotidiana i cura dels altres: afrontant el canvi i la complexitat familiar*. A: Borja de Riquer (dir.) (2007) *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana-Edicions 62.

Des de fa alguns anys es parla a Catalunya dels nous usos dels temps i ja disposem d'algunes experiències al voltant d'aquest concepte com els bancs dels temps⁷⁸, les xarxes educatives de barri⁷⁹, els pactes locals del temps⁸⁰, etc. Cada vegada sembla més clar que els temps, en relació als gèneres i als treballs, són un factor essencial en el benestar o malestar de les persones i les famílies. Així aquest triangle, amb els temps com a vector principal esdevenen el marc necessari on inserir les polítiques de suport a la vida quotidiana de les persones i totes les seves xarxes socials. Però, perquè parlem dels temps en plural?

Tant des de les aproximacions que parlen de conciliació, com les que conceptualitzen el problema des del temps, com aquelles que ho fan des de postures del "*social care*"⁸¹, havien començat el seu treball parlant sobretot de dos temps: el productiu i el reproductiu, o de conciliació entre vida laboral i familiar. Però aquesta perspectiva ha quedat curta i s'ha anat veient que aquí faltaven altres temps vitals, altres espais per conciliar: l'oci, el personal, el social-participatiu-comunitari, etc. La idea dels temps, altra vegada, és un exercici semàntic per obligar-nos a pensar les coses des d'un altre punt de vista. Així, no hi ha dos móns, la família i la feina, que s'han de repartir el menys traumàticament possible el temps disponible, sinó que hi ha unes persones amb unes necessitats diverses (personals, laborals, participatives, familiars, d'oci...) i cal veure quin equilibri entre aquestes necessitats i àmbits es pot aconseguir. Fins al moment, la ciutadania ha fet allò que diu U. Beck⁸² que caracteritza la nostra societat del risc: donar respostes individuals (jo i els meus ens organitzem com podem els temps i la seva conciliació) a problemes estructurals (centralitat i valorització del treball productiu i desvalorització o manca d'espai per a la resta d'activitats necessàries: reproducció, participació social, oci...). Així doncs, quan es plantegen actuacions locals per millorar el benestar de les famílies i les persones al llarg de la vida, sembla imprescindible poder trobar elements per actuar en les dues dimensions. Donar eines per tal que les persones puguin viure millor la seva vida concreta i particular (estratègies personals), alhora que es treballa per transformar les condicions que marquen les regles de joc d'aquestes vides (elements estructurals). I en ambdues dimensions, l'eix del temps té molt a dir sobre el benestar o el malestar quotidià de les famílies i les persones.

⁷⁸ <http://www.bancdeltemps.org/>

⁷⁹ Albaigés, B; Selva, M; Baya, M (2009) *Infants, família, escola i entorn: claus per a un temps educatiu compartit*. Fundació Jaume Bofill. www.fbofill.cat/intra/fbofill/documents/publicacions/489.pdf

⁸⁰ Fins al moment, coneixement l'experiència de Sant Boi del Llobregat que està avançant en aquest pacte.

⁸¹ Per a una presentació clara i crítica de les tres postures teòriques, vegeu l'excel·lent article de Brullet, C. (2007) "Temps, conciliació i cura: noves reflexions des de les polítiques familiars i socials." A: *Nous Horitzons*. N°185.

⁸² Beck, U. (1998) *La sociedad del riesgo*. Paidós. Barcelona.

3.5.5 Altres debats

En aquest darrer apartat, situem alguns debats que al llarg del projecte han anat sorgint i que poden ser d'utilitat per als municipis a l'hora de plantejar-se el què i el com dels suports al benestar de les famílies i les persones al llarg de la vida.

a) Polítiques familiars al llarg de la vida: noves famílies, noves necessitats

Un primer debat que va ser transversal als diferents espais de debat del projecte va ser el de la necessitat de delimitar què eren i quins àmbits havien de cobrir les polítiques familiars al llarg del cicle vital. Respecte això, i reprenent l'aportació de Brullet⁸³, creiem que aquestes han de ser un conjunt de perspectives, iniciatives, serveis i actuacions destinades a aportar recursos i donar suport a les persones que tenen i/o volen assumir responsabilitats familiars al llarg de la seva vida. Així doncs, un primer debat és si aquests recursos i suports han d'estar articulats a partir de les funcions que es desenvolupen en les famílies (criança, cura, ..) o bé si les diferents formes familiars (monoparental, reconstituïda, nombrosa ...) també han de ser criteris a tenir en compte a l'hora de plantejar les polítiques.

A parer nostre, el punt de partida de les polítiques familiars al llarg de la vida hauria de ser donar suport a l'exercici de les funcions familiars tenint molt en compte els canvis viscuts en aquest àmbit. Però alhora, és cert que la recerca en temes d'exclusió social i educació, ens aporten dades que obliguen a plantejar especificitats dins de les polítiques per a determinades estructures familiars que, per elles mateixes, impliquen majors vulnerabilitats. Així, per exemple, les famílies monoparentals, plantegen més riscos de pobresa i d'exclusió social⁸⁴. Així doncs, la nostra proposta és que les polítiques familiars vagin en la direcció de donar suports a les funcions que aquestes exerceixen al llarg de la vida de manera general, però alhora, amb criteris que prioritzin aquelles estructures familiars que presenten més riscos i vulnerabilitats materials, socialitzadores, relacionals, ...

b) Les capacitats i les necessitats

Un segon debat plantejat és sobre com pensar en uns suports al benestar de les famílies en tots els cicles vitals de les persones no tenint en compte només la idea de necessitat, sinó també incorporant la perspectiva de les capacitats. Una perspectiva amb dues accepcions: una primera que entén que tothom té necessitats i potencialitats i que, en tot cas, el que varia és el percentatge de cada element al llarg de la vida. I per tant, la primera idea al voltant de la capacitat és no entendre mai una persona només com una

⁸³ Brullet, C. (2003) *Polítiques de suport a les famílies: una proposta des del món local*. Diputació de Barcelona. Barcelona. Pàg. 18.

⁸⁴ AADD (2008) *Informe sobre l'exclusió social a Espanya*. Caixa Catalunya. Barcelona. Cal dir que, en el Consell de Govern de la Generalitat del 29 de setembre de 2009, s'han proposat per primera vegada una sèrie d'ajuts a aquest tipus de famílies que les acosten als (limitats) beneficis de les famílies nombroses.

necessitat, com una malaltia, com una dependència, sinó incorporar en tot moment les seves potencialitats, el seu grau d'autonomia, etc. Una segona accepció és la que planteja com les polítiques han de posar les condicions de possibilitat per tal que cada persona pugui, efectivament, exercir les seves capacitats, habilitats i potencialitats, en una aproximació al que A. Sen va anomenar la “llibertat positiva”⁸⁵.

c) Dimensió individual i col·lectiva de les polítiques socials

Al llarg del projecte, un dels debats més recurrents va ser el de buscar, en els suports locals al benestar familiar, una doble perspectiva: individual i col·lectiva. Així, especialment en els darrers anys i en relació als postulats de la “nova gestió pública”, semblava que les polítiques públiques havien de limitar-se a oferir “recursos i suports” individuals en una perspectiva que posava en relació un client (usuari) – amb l'administració com a prestadora de serveis. És el que Sennett⁸⁶ anomena sistema de protecció “curt”, és a dir, aquell en el qual l'administració redueix les seves responsabilitats en el benestar de la ciutadania a donar recursos i serveis i retorna a l'individu la gestió i la orientació del seu destí (responsabilitat individual). Però coincidim amb moltes persones que reclamen un canvi en aquesta perspectiva en dues direccions: la primera entendre que les polítiques socials no són només recursos o serveis a algú que hi té dret, sinó un procés d'acompanyament, de suport i de vincle.

Però aquest model té uns efectes altament negatius tant per als/les professionals (quin és el sentit d'una feina només de gestió de recursos? Quina utilitat té la seva tasca? Quin reconeixement social i personal mereix?) com per als usuaris (una bona part dels quals més que recursos (o a més de recursos), necessita orientació; i l'altra part dels quals, amb recursos però sense acompanyament, no disposen d'habilitats per articular un relat i un sentit a llurs vides). La segona crítica al “model de polítiques socials de la nova gestió pública” és que oblidava les enormes oportunitats per a l'articulació col·lectiva de debats i solucions des d'una perspectiva més democràtica, més participativa i més comunitària⁸⁷. Aquí, fins i tot estratègies altament vàlides per contrarestar els efectes perversos del sistema de protecció “curt”, entenen que el client, el cas o l'usuari són sempre un individu. Oblidant així la dimensió familiar, social, col·lectiva i comunitària de tota família, persona, malaltia, fracàs o dificultat. I la necessària articulació també d'aquesta dimensió en la millora del benestar present i futur, personal i col·lectiu.

d) Conseqüències no previstes de les polítiques

Per acabar, al llarg del projecte, va anar sorgint la idea dels riscos que impliquen aquelles conseqüències de les polítiques que no són fàcilment previsibles. Així, per exemple, es

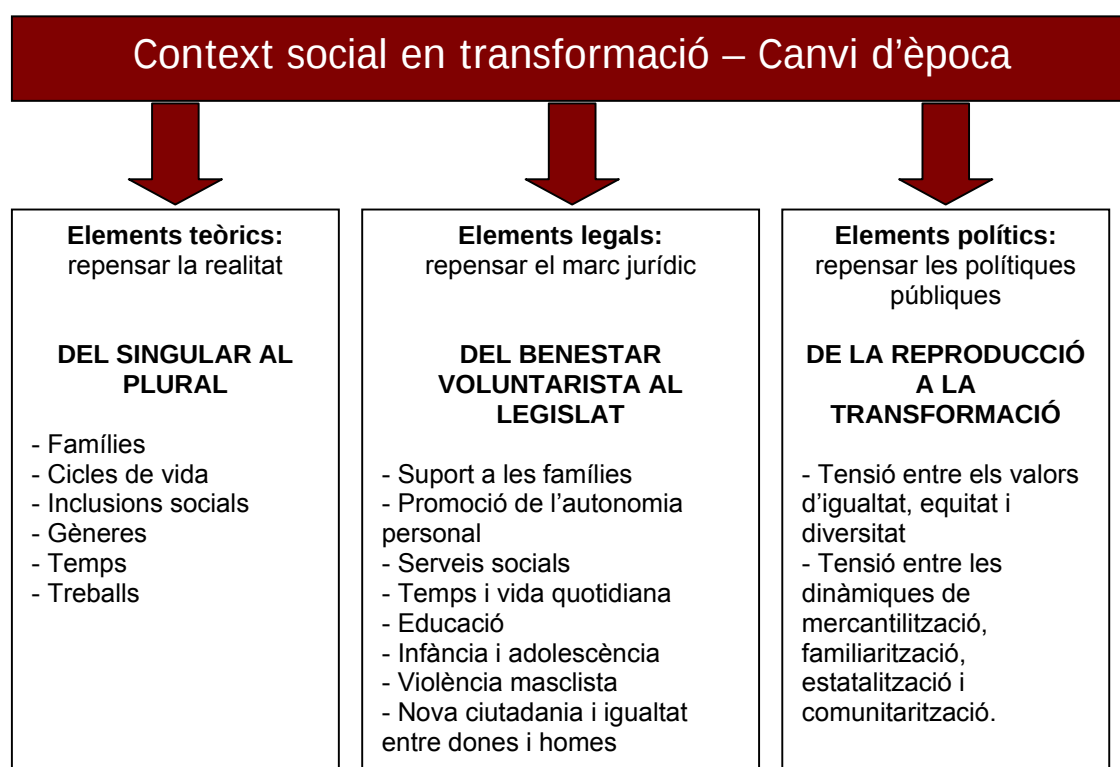
⁸⁵ Sen, A. (1995). *Nueva economía del bienestar*. Universidad de Valencia. Servicio de Publicaciones

⁸⁶ Sennett, R. (2003) *El respeto. Sobre la dignidad del hombre en un mundo desigual*. Anagrama. Barcelona.

⁸⁷ És desenvolupa aquesta perspectiva abastament en el següent apartat del document.

proposava anar molt en compte a l'hora de vincular les polítiques socials amb el treball productiu i no amb l'estatut de ciutadania ja que això podia deixar fora de certs drets i prestacions precisament aquelles persones que més ho podien necessitar. Un altre àmbit en el qual calia una precisió més detallada de les lleis i actuacions per tal de no generar conseqüències no previstes de caire contrari a l'objectiu de les mateixes era al voltant de les prestacions econòmiques. L'exemple més clar seria el de la llei de la dependència, en la qual si la cuidadora s'acull a certs supòsits de la llei, es pot reforçar el seu rol de cuidadora les 24 hores del dia. O si això no passa, és perquè, en alguns casos, existeix un "mercat secundari" de la cura a través de diner negre i de persones sense contracte. Finalment, un tercer exemple dels riscos no previstos en el disseny, implementació i avaluació de les polítiques socials, és que aquestes siguin pensades des de i per a les classes mitjanes, així com des de i per a uns cicles de vida "tradicionals", oblidant les classes populars, la diversitat de famílies novingudes, altres models de famílies, altres models de cicle de vida, etc. Així, al llarg del projecte es va anar fent referència a la importància de plantejar, en la mesura del possible, aquests efectes no previstos per tal de fer més efectives les diferents actuacions.

Quadre nº 3. Esquema – resum dels elements discursius i de debat

4. ELEMENTS ORIENTATIUS I PRÀCTICS

4.1. Orientacions substantives per a les polítiques de suport local al benestar familiar al llarg de la vida

4.1.1 Introducció

Després d'haver situat a nivell teòric els conceptes i els debats que han de permetre a cada territori plantejar-se els objectius i les finalitats dels seus suports al benestar de les famílies i les persones al llarg de la vida, arriba el moment de baixar un esgraó i plantejar a través de quins eixos, actuacions i propostes es pot anar construint aquesta aposta. Els elements descrits en el present capítol no són un manual o una guia que s'ha de seguir de manera ajustada a tots els territoris. Són, com diu el títol del document, orientacions, pistes i experiències que poden ser d'interès en tant que referent per a qualsevol municipi que es vulgui plantejar el tema. Així, no es tracta d'un recull exhaustiu i sistematitzat d'allò que cal fer sinó més aviat un recull d'elements que al llarg del projecte van anar sorgint i que s'ofereixen als territoris com a element de debat i d'orientació.

4.1.2 Elements previs: quins suports es poden oferir des del món local al benestar de les famílies al llarg de la vida?

En primer lloc, ens interroguem pel tipus de suports que es poden oferir des del món local al benestar de les famílies al llarg de la vida. Al llarg del projecte, han anat sortint diferents tipus de suports que es podrien prestar a les famílies i a les persones al llarg del seu cicle de vida. L'aposta per cadascun d'ells no implica, en cap cas, la impossibilitat de prestar-ne d'altres de manera complementària, però malgrat això, el debat sobre quin/s tipus de suport/s són els més adequats, és un debat fonamental en la construcció d'un model local de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida.

a) Drets subjectius al llarg de la vida

Com ja hem esmentat, un element de força consens és la idea que cal anar estenent el reconeixement i la garantia dels drets subjectius de les persones al llarg de la seva vida i les implicacions que això comporta. Juntament amb aquesta demanda d'anar estenent els drets subjectius, al llarg del projecte també es reclamava que aquests drets vagin vinculats a recursos, especialment serveis, i que en la gestió de tot plegat el rol del món local (ajuntament, entitats, etc.) sigui més gran.

b) Transferències i ajudes econòmiques.

Un segon tipus de suport és el que es concreta en transferències i/o ajudes monetàries. En el projecte, va anar sorgint la idea que aquesta havia de ser una mesura excepcional i temporal, més enllà de casos puntuals, i amb una clara finalitat educativa i de retorn a la "normalitat". Aquesta excepcionalitat de la permanència dels ajuts, també hauria de

permetre que les mateixes ajudes fossin més quantioses i de major abast. Respecte el tema d'ajuts, en diferents ajuntaments es començava a notar l'esgotament dels serveis socials com a "fons genèric" que havia de fer front a temes educatius, d'habitatge, etc., alhora que no es podien atendre les demandes "pròpies". Un fet que era vist com una oportunitat per repensar alhora el rol i els objectius de les ajudes monetàries i la seva planificació en tant que ajuntament i no des de cada àrea de govern.

c) Serveis

Per part de les persones participants en el projecte, aquesta era l'opció preferida. Al respecte, es veien fonamentalment tres avantatges en la prestació de serveis enfront d'altres suports com els diners. En primer lloc, una major facilitat a l'hora de generar dinàmiques preventives, capacitadores i reeducadores. Un tipus de treball (acompanyament) que no sempre és fàcil d'introduir en una lògica de sistema de protecció "curt" (monetarista). En segon terme, es valorava el fet que facilités la dimensió comunitària i relacional de la persona usuària. I en tercer lloc, la possibilitat d'establir processos a mig i llarg termini de relació i treball conjunt entre diferents serveis i professionals de l'ajuntament, en un vincle més estret i continuat.

d) Treball comunitari i territorial.

Aquest tipus de suport es valorava per la possibilitat de generar uns tipus d'actuacions més encarades al col·lectiu que no pas als individus, amb el doble avantatge d'arribar a més gent i de generar més vincles i relacions comunitàries amb la finalitat d'enfortir la cohesió social. Desenvoluparem amb més detall aquesta perspectiva de treball comunitari en el següent capítol.

e) Llicències, permisos i flexibilització de la vida laboral.

Com ja s'ha esmentat, al llarg de tot el projecte es va deixar constància de la importància de les actuacions al voltant del reconeixement dels temps i la necessitat de promoure mesures de conciliació. Aquestes mesures, poden tenir un eix en el desenvolupament de les llicències, els permisos i la flexibilització de la vida laboral per tal de possibilitar la seva conciliació amb la personal, la familiar i la social. Com ja hem esmentat, cal advertir que aquest tipus d'actuacions no han de ser només per a dones (perspectiva de gènere), sinó estructurals per a tota la societat (perspectiva de gèneres).

f) Polítiques específiques de suport i acompanyament.

Un darrer eix de suports recollits en el projecte són les diferents actuacions de suport i acompanyament en funció de les necessitats, del moment de la vida, del model de família, etc. En totes elles, l'eix transversal és un suport i un acompanyament que no només se centra en aspectes "materials" (serveis, transferències ...) sinó que també posa molt l'èmfasi en la dimensió "subjectiva" (sovint més oculta o latent), la vivència del moment, la

necessitat de suport emocional, etc. Respecte aquesta segona dimensió, totes les experiències de treball amb un grups d'iguals, de treball intergeneracional, de suport emocional i de respir, etc. estan altament valorades per les persones que hi participen sobretot per la millora de la qualitat de vida que representa.

g) Exemples institucionals i personals

Al llarg del projecte, van sortir la necessitat de destacar la importància dels exemples, personals i institucionals, com a instrument educatiu per tal de donar pautes a la societat sobre com avançar en el benestar familiar al llarg de la vida. Així, el fet que l'administració local i els seus representants polítics i professionals siguin conscients dels objectius que volen assolir en aquest camp i puguin donar-ne exemple en l'àmbit de la conciliació dels temps, de la opció pel treball comunitari, etc., pot esdevenir un recurs pedagògic de primer ordre i una manera clara de donar suport als canvis necessaris per a un major benestar familiar i personal al llarg de la vida.

h) Altres.

En el projecte, també va anar sorgint la necessitat de plantejar altres tipus de suports especialment vinculats a moments específics per a les famílies (naixement, fracàs escolar, etc.), i a disrupcions i trencaments al llarg de la vida (divorci, malaltia ...).

4.2.3 Propostes substantives: elements pràctics

Una vegada hem exposat de manera breu els principals tipus de suports al benestar familiar al llarg de la vida, presentem les diferents propostes substantives que han anat sortint al llarg del projecte. El recull es fa en quatre àmbits: propostes generals; moments del cicle vital amb demandes específiques; trencaments, disrupcions i transicions al llarg de la vida; i demandes que resten més ocultes o latents.

Propostes generals⁸⁸

a) Necessitats transversals

En el document sobre el "Diagnòstic sobre l'estat dels serveis socials a Catalunya"⁸⁹, elaborat pel Departament d'Acció social i ciutadania i que s'emmarca en el pla estratègic dels serveis socials de Catalunya 2010 – 2013, es fa referència a tres necessitats "transversals" que és important tenir en compte en tots els camps d'actuació respecte les famílies al llarg del cicle vital: la necessitat d'autonomia; les necessitats relacionals, de

⁸⁸ Val la pena no oblidar els referents europeus que poden servir d'inspiració per a les actuacions en el món local. Proposem alguns dels documents que poden servir per aquest objectiu. Brullet, C. (coord.) (2002) *Polítiques d'infància i família a escala local a Europa*. Document CIIMU. Disponible a www.ciimu.cat (apartat estudis); Garrido Gómez, M.ª I. (2000) *La política social de la família en la Unió Europea*, Ed. Dykinson, Madrid.; Kauhman, F.X (2002) *Family Life and Family Policies in Europe: Volume 2: Problems and Issues in Comparative Perspective*. Oxford University press. Oxford. Vol 1 i 2.

⁸⁹ <http://www.gencat.cat/benestar/actualitatweb/lleiss/pla/>

caire familiar i de caire social i comunitari; i finalment les necessitats materials i instrumentals. Alhora, s'esmenten quatre “espais” centrals que haurien de ser objecte d'especial atenció per part del món local i que tenen una gran relació amb les famílies i els canvis en els cicles de vida de les persones: el progressiu envelliment de la població; la nova immigració estrangera; les transformacions de les llars; i l'augment i diversificació dels processos de vulnerabilitat social. Al llarg del document es van reprenent tant les necessitats com els àmbits prioritaris esmentats.

b) Gèneres

Per tal de fer front a les vulnerabilitats exposades, un dels eixos clau d'actuació és la necessitat d'avançar en actuacions en clau de gèneres vinculades al tema dels treballs i els temps. Un primer element d'aquest eix és, com ja hem esmentat, no equiparar polítiques familiars amb polítiques per a les dones, com tampoc amb propostes natalistes⁹⁰, etc. L'objectiu és que les polítiques familiars no acabin esdevenint una excusa per a mantenir i cosificar la situació actual en la qual la major part de treball domèstic, familiar i de cura el realitzen les dones. Precisament, es demanava que les polítiques de família mantinguessin sempre aquest eix dels gèneres per tal que, des d'una visió en positiu i no culpabilitzadora ni per homes ni per dones⁹¹, permetés anar avançant cap a contextos familiars i personals més igualitaris. Algunes de les propostes d'actuació eren:

- Un dels eixos d'actuació era el de *repensar els rols masculins i femenins* per tal d'avançar cap a un nou contracte social entre gèneres, en el qual el debat sobre les noves masculinitats fos tant central com el de les noves feminitats. A nivell concret, això implica *esperonar i donar suport a grups de dones i homes* que vulguin debatre i generar propostes d'actuació sobre com hauria de ser aquest nou contracte entre gèneres més alliberador per a tothom.
- El segon eix d'actuació es centrava en els *elements de prevenció i d'educació que passava per una coeducació* en tots els àmbits que contribuís, amb el temps, al nou contracte entre gèneres. Aquest treball co-educatiu, que necessàriament cal fer en relació amb les àrees d'educació, cultura, esports... ha tingut un significatiu desenvolupament en els darrers anys tant a nivell de materials com de discurs.

c) Polítiques de treballs, temps i conciliació

Com dèiem, les polítiques vinculades als temps i els treballs i la seva relació amb les famílies i les persones al llarg del cicle vital, van ser assenyalades com un eix de treball central. D'alguna manera, s'entén que és important qüestionar les “regles de joc” amb les què han de moure's les famílies com un dels temes clau d'una aposta local per un major

⁹⁰ A diferents països europeus, un dels objectius primordials de totes les polítiques de família és l'increment de la natalitat. Per veure els casos de França, Alemanya i Dinamarca veure el monogràfic de la revista VIA (nº9) sobre el tema <http://www.jordipujol.cat/es/cej/revista/9#art6175>

⁹¹ Izquierdo, M.J. (1999) *El malestar en la desigualdad*. Cátedra. Madrid.

benestar per a les famílies i les persones al llarg de la seva vida. Aquí, les propostes concretes anaven en diferents direccions:

- Un primer camp era l'*avenç cap a jornades de treball més flexibles, més curtes i més productives*. Això, malgrat no sigui competència directa dels municipis i pugui tenir una incidència molt diversa en funció del camp productiu (és a dir no és el mateix plantejar jornades flexibles per a les persones que treballen en el camp de les telecomunicacions que les persones que fan atenció directa al públic), sembla evident que el nostre model productiu, molt extensiu en temps i alhora poc productiu (intensiu), hauria de deixar pas a un model laboral diferent on la conciliació els diferents temps vitals: personal, familiar, laboral, social – participatiu, sigui un element central. Com dèiem, el rol dels ens locals en aquest tema no pot partir de l'àmbit competencial, però sí del lideratge de l'exemple amb els seus empleats/des i del lideratge de la proximitat, el pacte i el canvi cultural en les empreses de cada territori concret.
- En la línia d'aquesta proposta, es plantejava la necessitat d'*avançar cap a jornades laborals adaptades als diferents moments vitals de la persona*. Així, el fet de tenir infants, o persones en situació de dependència a càrrec, o amb una malaltia,... haurien de permetre una major flexibilitat laboral durant certs períodes de temps. I que aquesta flexibilitat no fos un “problema”, un “favor” o un “entrebanc”, sinó que estigués plenament normalitzada. A nivell concret s'exposaven les experiències de les borses d'hores, els permisos i les llicències, el treball per objectius i no per hores, etc. com a mecanismes concrets per avançar en aquesta direcció, malgrat que altra vegada, es constata la dificultat d'implementació d'aquestes propostes en tots els sectors productius. Aquí, de nou, el rol dels municipis amb els ajuntaments al capdavant, torna a caure fora de l'àmbit competencial però es pot exercir a través del lideratge intern i extern.
- Un tercer element, de caire més “educatiu”, plantejava la *necessitat de repensar la centralitat absoluta del valor del treball remunerat en les vides d'homes i dones i treballar per l'establiment d'un major equilibri amb altres dimensions personals* que configuren, igualment, les identitats i els projectes vitals individuals. D'unes prediccions que ens anunciaven fa alguns anys el final del treball productiu com a centre de la vida personal i l'*avenç cap a societats de l'oci i el temps lliure*⁹², hem passat a una crua realitat en la qual les persones treballen cada vegada més hores i en la qual la centralitat del treball productiu, especialment en els treballs de caire més expressiu (treballs que formen part de la pròpia identitat i del propi projecte vital), no ha deixat de créixer. Davant d'això, instruments com els pactes locals del

⁹² Rifkin, J (1995) *El fin del trabajo*. Paidós. Barcelona.

temps, els bancs del temps, els mercats d'intercanvi sense diners o les diferents formes de cooperativisme (treball, consum, etc.), semblen alternatives indispensables per construir un nou equilibri entre els diferents temps vitals. En aquest camp, el lideratge dels ens locals pot ser molt gran als diferents nivells, des de la generació d'espais de debat i informació, fins a la inclusió de condicions en els plecs de clàusules dels serveis externalitzats que facilitin aquest equilibri entre els diferents temps als treballadors/res dels mateixos.

- Finalment, es feia un advertiment a l'hora de pensar les polítiques d'usos dels temps i conciliació en relació als gèneres. Que les propostes en aquest àmbit no poden ser només per tal que les dones "es moguin", sinó que, precisament, han de ser els homes els que també avancin en el mateix objectiu de la conciliació: major entrada al treball reproductiu, menys centralitat del treball productiu, etc. Val a dir que es situaven les principals dificultats en aquest avenç tant en temes culturals com econòmics. A nivell concret es parlava d'actuacions i dispositius per facilitar que les dones no renunciessin a la feina per la família; més permisos i possibilitats de flexibilització del treball als homes (i dones), etc. I tot plegat combinat amb elements de treball educatiu i cultural cap a un nou equilibri entre temps, en els quals el lideratge dels ens locals des de la proximitat pot ser molt gran.

d) Família com a xarxa: potencialitats i vulnerabilitats

En termes generals, quan es plantegen actuacions sobre les famílies, sempre es pensa en persones del nucli convivencial. Però tant important com la llar és la família en sentit de xarxa de vincles i relacions dins i fora del nucli. Al llarg del projecte ha estat un element força compartit entendre la necessitat de treballar no només sobre persones o sobre vincles propers, sinó entendre que la família com a xarxa és una perspectiva que pot ser de gran utilitat. Aquí volem introduir la idea de la *vulnerabilitat relacional*⁹³ com un dels eixos clau per entendre processos d'exclusió social i la necessitat de treballar de manera prioritària aquesta dimensió per tal d'evitar-la. Per vulnerabilitat relacional entenem aquelles situacions en les quals una persona es troba en situació d'aïllament o disposa només d'una dèbil xarxa familiar i/o social que no li permeten inserir-se a la comunitat. O bé aquells casos, en els quals està integrat en una sub-xarxa que està marginada i que no té vincles prou significatius per estar connectada a la comunitat.

Davant d'això, i prenent com a referència els diferents estudis sobre el capital social i relacional⁹⁴ es planteja la necessitat de, mantenint els suports econòmics necessaris, avançar cap a un treball dels vincles i les relacions per tal d'evitar la perpetuació dels

⁹³ Bonet, J "La vulnerabilidad relacional: análisis del fenómeno y pautas de intervención" A: REDES vol 11, nº 4. 2006.

⁹⁴ Putnam, RD (2003) *Solo en la bolera*. Galaxia. Barcelona; Granovetter, M (1983) "The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited", A: Autors Diversos (1983) *Sociological Theor.* (Blackwell. Londres.

usuaris del camp social. La idea és que, per tal de donar sostenibilitat als processos d'inclusió, és imprescindible compaginar suports i treball econòmic i laboral, però també relacional. D'alguna manera, si partim de la hipòtesi que una de les causes fonamentals de l'exclusió és la manca de vincles familiars i socials forts, diversos i generadors d'inclusió, sense aquest treball de les xarxes familiars i socials, els esforços econòmics i laborals poden ser efímers. Davant d'això, el model ideal del treball social, educatiu, cultural, comunitari... amb les famílies i persones al llarg de la vida, és el que pren com a referència la idea del capital social. És dir, entendre que el benestar és relacional i que aquesta dimensió és l'eix clau dels processos d'inclusió social.

A l'hora de treballar aquests elements relacionals, però, cal tenir en compte alguns elements. En primer lloc entendre que no totes les relacions tenen la mateixa naturalesa: existeixen els vincles forts i els febles, i que sovint els febles i diversos (família extensa, amics, coneguts, saludats...) són els que tenen més capacitat per generar ponts (bridging) i sostenibilitat en els processos d'inclusió social, laboral, etc. que no pas els "forts", és a dir aquells més propers però que són "entre iguals" i no obren vincles més enllà de la xarxa familiar i personal més propera (bonding). En segon lloc, que per tal de fer aquest treball, l'administració sola no basta per tal de poder millorar el benestar relacional de les persones i famílies a partir d'un millor vincle i aprofitament de les seves relacions fortes i sobretot febles, i que requereix la complicitat i el treball conjunt amb la societat civil (model de govern relacional o governança). I és aquí quan, en tercer lloc, entra la dimensió de proximitat i territorial que tota política per la inclusió i el benestar necessita per a ser reeixida i sostenible. Aquesta perspectiva de treball amb les xarxes familiars i socials es pot exemplificar a partir de diferents exemples.

- Alguns dels àmbits més clars on aquesta perspectiva de família com a xarxa pot aportar més benestar a les persones al llarg de la seva vida són per una banda els casos d'infància en risc, i per l'altra el de les persones en situació de dependència i persones amb problemes de salut mental⁹⁵. La finalitat és no centrar les actuacions només en el "cas" sinó també implicar el context familiar en el qual es dona aquest cas com a part clau per a la construcció d'un major benestar per a tothom.
- En la mateixa línia, es proposava al llarg del projecte que hi haguessin línies d'actuacions i mesures de suport i acompanyament a les famílies enteses com a

⁹⁵ Alguns exemples d'aquesta perspectiva són la "Xarxa de suport a famílies cuidadores" que Autors Diversos han elaborat, recentment, un informe sobre (2009) *La salut dels qui conviuen amb persones que tenen necessitats especials d'atenció o dependència a Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. I també el treball realitzat el curs 08-09 pel Consell Municipal de benestar social (àmbit de famílies) de Barcelona sobre les relacions intergeneracionals i llur importància en el benestar emocional. O també el treball que es fa des de moltes escoles de generar vincles significatius no només amb els progenitors dels infants sinó també amb tota la xarxa familiar. O el treball educatiu i social des de la perspectiva sistèmica que fan entitats com Ventijol, etc.

xarxa per tal que, *elements com la prevenció, els canvis educatius i culturals*, etc. fossin possibles a mitjà termini. Si des de fa anys, una de les perspectives clau del treball en l'àmbit social és el de generar canvis educatius i culturals amb l'objectiu de l'autonomia, cal entendre que les persones no són éssers aïllats sinó éssers relacionals. I que la primera xarxa d'interacció és la família i cal treballar amb aquesta per assolir l'autonomia (relacional) dels seus membres.

e) Educació i socialització

Un dels eixos que al llarg del projecte va centrar més propostes i més atenció és la necessitat de donar suports a l'educació i la socialització dels infants, adolescents i joves en el marc familiar. Unes propostes que inclouen tant els àmbits d'educació formal (sistema educatiu reglat) com no formal (lleure, esport, cultura, ...) com informal (família, municipi, territori, grup d'iguals, ...) com els vincles i interaccions entre els tres. Al respecte van sorgir diferents propostes i reflexions:

- En primer lloc, un element que haurien de compartir totes les polítiques en aquest àmbit: promoure la coresponsabilitat educativa de les famílies, l'escola i els governs locals en totes les seves dimensions. És a dir, anar construint un projecte educatiu compartit⁹⁶ entre els diferents espais i institucions que eduquen els infants i joves per tal de generar una major coherència educativa. Això, a nivell d'administració implica que el treball per anar compartint aquest projecte per als infants i famílies del municipi ha de comptar, com a mínim, amb la complicitat dels serveis socials, de cultura, d'educació i d'esports, ja que en tots els casos, tenen un gran impacte educatiu.⁹⁷
- En segon lloc, al llarg del projecte es recordava, que si el treball amb infants i famílies era considerat tant important, es devia a la seva capacitat preventiva. És a dir, si durant la infantesa i l'adolescència es poden evitar casos de pobresa, d'abandonament, de fracàs escolar, etc. el seu potencial de reduir la necessitat de posteriors intervencions de caire social és molt alt. En aquest punt, es demanava un especial treball amb famílies i infants per tal de trencar la "cadena" que fa que progenitors atesos a serveis socials, en molts casos, els fills/es també ho siguin i així fins a 3 o quatre generacions.
- En relació al debat anterior, en tercer lloc es situava la centralitat de les actuacions públiques en l'àmbit de les famílies per tal de garantir una etapa infantil plena (especialment de 0-6 anys) pel seu caràcter preventiu, d'equitat i d'eficiència

⁹⁶ Collet, J. (2009) "Educació eficaç o educació intel·ligent? El treball en xarxa com a nova cultura educativa" GUIX. Elements d'acció educativa N° 356-357. Pàg.71-91

⁹⁷ Subirats, J.; Collet, J. (2008) *Projectes Educatius de Ciutat: una procés obert*. Diputació de Barcelona. Barcelona.

econòmica⁹⁸ en aquesta franja. Els resultats de diverses recerques és clar: les actuacions fetes i els recursos invertits en aquestes etapes de la vida sobre l'infant i sobre la seva família, tenen una capacitat d'impacte inclusiu molt més gran que en altres edats.

- Respecte aquesta franja d'edat, també es proposa que les polítiques familiars no vagin només encaminades als elements econòmics i quantitatius, sinó que l'atenció als infants i llurs famílies, avanci cap a una perspectiva centrada en elements educatius i qualitatius: potenciar el vincle, "l'apeco" i la resiliència⁹⁹. La proposta estava en fer polítiques des dels principis de normalització, d'individualització de les mesures i posant per davant de tot interès superior del menor (drets dels infants)¹⁰⁰.
- Per tal de construir una actuació concreta en aquests àmbits esmentats, es proposa en quart lloc, la potenciació i generalització de les polítiques de suport, formació i acompanyament per a la construcció i reforçament de vincles de naturalesa democràtica entre individus adults i joves, en les xarxes familiars, d'amistat, i comunitàries. Al respecte, experiències com les tertúlies-cafè, els grups de suport mutu, els tallers, els espais familiars (infants 0-3 anys i llurs progenitors acompanyats), els espais intergeneracionals, les formacions específiques, etc. són actuacions que han tingut un impacte positiu en el suport a les famílies en la seva funció educadora.
- Recollint la proposta anterior, però portant-la més enllà, persones vinculades al projecte s'havien fet ressò de l'existència de "projectes integrals d'atenció a les famílies" a diferents llocs de l'estat espanyol¹⁰¹. Aquests "centres familiars" tenien tres grans funcions: en primer lloc ser espais centralitzats d'informació per a les famílies (finestreta única); en segon lloc, com hem dit, un lloc de promoció i foment de la formació, l'intercanvi, l'ajuda i l'acompanyament a la criança i l'educació; i finalment, són espais que alberguen altres serveis municipals vinculats amb les famílies com: centres de dia, serveis socials, etc.
- Un altre dels grans eixos d'actuació són les relacions famílies – escola. Es parteix de la premissa que hi ha més aviat un cert divorci entre una i altra institució,

⁹⁸ Veure els articles de G. Esping-Andersen, (2005 i 2007) ja citats.

⁹⁹ Cf. Treballs de J. Bolwby, R. Spltz, B. Cyrulnik, etc.

¹⁰⁰ Funes, J (2008) *El lugar de la infancia: criterios para ocuparse de los niños y niñas de hoy*. Graó. Barcelona. ;

¹⁰¹ L'experiència més coneguda són els "Projectes d'atenció integral a les famílies" promoguts per l'associació ABD (Associació Benestar i Desenvolupament) a la ciutat de Madrid. Aquests centres, adreçats a qualsevol tipus i forma de família compta amb els següents serveis de forma integrada: Servei d'informació, Servei d'orientació, Servei d'assessorament, de formació, de participació i comunitat, Atenció psicològica, Servei de Mediació, Trobada 0-3 i família i servei de cura als infants mentre els seus familiars fan altres activitats.

precisament en un context en el qual la seva aliança és més necessària que mai. Així, la idea de generar i reforçar elements ja existents de continuïtat entre les famílies i l'escola des de 0 fins als 16 anys (Plans Educatius d'Entorn, projectes educatius de ciutat, comunitats d'aprenentatge, programa d'acompanyament a comunitats educatives, etc.) sembla una pista de treball molt necessària.

- Finalment, en aquesta línia, es remarcava la necessitat de treballar conjuntament i globalment el triangle de les àrees d'educació i serveis socials municipals, les escoles i Instituts, i les famílies i infants/joves. Especialment en aquells casos amb més riscos i més dificultats (fracàs escolar, absentisme, etc.). La idea no és treure la responsabilitat a les famílies, al/la jove o a l'escola ni tampoc carregar-los amb funcions que no els pertoquen, sinó acompanyar-los en la cerca de sortides satisfactòries i sostenibles.

f) Relacions intergeneracionals

En els darrers anys, estan sorgint força iniciatives que busquen promoure els vincles intergeneracionals. És el repte de potenciar les relacions i els vincles entre persones de diferents edats en un moment en el qual sembla que molts espais socials que havien estat "oberts" a aquest tipus d'intercanvi es van "tancant" i especialitzant en franges d'edat determinades. Així, un dels reptes actuals del treball en l'àmbit social és trobar nous espais per compartir amb persones d'edats diverses, per generar nous vincles i nous projectes compartits.

Com dèiem, aquest objectiu parteix, en bona mesura, d'un risc i d'una oportunitat. El risc és que l'actual configuració social està fent que les relacions socials "s'especialitzin" i que els contactes amb persones d'altres edats fora dels marcs institucionals (llar, escola, ...) siguin molt febles. D'alguna manera, espais, moments i rituals que eren "nodes" que connectaven de manera "natural" famílies, persones, edats i condicions diverses van quedant buits i les apropiacions dels espais, dels rituals, dels moments etc. va essent cada vegada més fragmentada i menys interactiva. Alhora, creiem que la nova concepció i vivència de la vellesa és una gran oportunitat per tal de reactivar i construir nous "nodes" on els vincles entre persones de diverses edats i condicions es pugui donar de manera natural. La proposta d'actuació és mantenir la mirada i l'objectiu de les relacions intergeneracionals en les diferents propostes socials, educatives, culturals, arquitectòniques... que es vagin generant al municipi.

g) Prevenció i atenció a situacions de violència

Per part de diverses persones vinculades al projecte, va sorgir en diverses ocasions la necessitat de tenir dispositius de mediació tant dins de les famílies (per dificultats amb les relacions interpersonals, tensions pels elements de diversitat ideològica, cultural, religiosa,

etc.); com d'aquestes amb l'escola, els serveis socials, etc. Al respecte, un dels elements als quals es va prestar especial interès va ser el de les violències familiars en totes les seves vessants i matisos, tant les més conegudes (gènere, infants...) com les més amagades (gent gran). El treball en aquest sentit es proposava en dues direccions: una primera, vinculada a estadis emergents, on la prevenció i la mediació fossin les estratègies a emprar a través de protocols i actuacions pautades i consensuades (escola, serveis socials, esport...). En segon lloc, quan ja s'han donat situacions de violència, generar dispositius d'atenció integral a les víctimes que tinguin en compte la xarxa familiar. Amb el doble objectiu de, per una banda, protegir les víctimes, i per l'altra, proporcionar eines i sortides tant a persones que són víctimes com a persones agressores.

h) Altres propostes substantives

Per acabar, enumerem un seguit d'elements que es van esmentar en els grups i que complementen el mapa de propostes exposat fins al moment.

- Necessitat de més recursos econòmics.

Al llarg del projecte va anar sorgint la necessitat que totes les polítiques proposades anessin acompanyades d'una major inversió en recursos econòmics, humans, de temps, etc. Resumim en quatre eixos les principals propostes en aquest àmbit:

En primer lloc, pel què fa als *aliments i productes de primera necessitat*, es constata una situació de forta precarietat en l'actual context i unes creixents dificultats per tal de donar-hi resposta. Aquestes dificultats, incrementades per la incorporació de nous perfils als demandants d'aliments, fan que calgui demanar més recursos i més coordinació entre administració i entitats privades per a fer-hi front¹⁰².

En segon lloc, en relació als *recursos monetaris* hi ha dues propostes complementàries. Per una banda, i davant d'una situació de crisi com l'actual, caldria augmentar els recursos monetaris per a fer a unes situacions d'emergència que no paren d'augmentar. Per altra banda, cal anar en compte per tal que les diferents retribucions econòmiques directes no "malmetin" l'objectiu últim de fer acompanyament, treball educatiu i preventiu, treballar les capacitats i responsabilitats, etc.. Així, respecte els recursos es proposa per una banda que puguin ser més quantiosos per tal de donar suport a les moltes urgències derivades de la crisi actual i per l'altra, buscar vies per a transformar l'actual relació amb la ciutadania basat en un model en el qual l'administració és vista com a com a donadora i marcadora de regles i "l'usuari" com a receptor passiu i complidor de regles imposades.

¹⁰² En el marc de les mesures d'acompanyament als serveis socials municipals que la Diputació de Barcelona va aprovar al març del 2009, s'està desenvolupant, en coordinació amb diferents Ajuntaments, un Model de gestió de les prestacions econòmiques a les famílies amb objecte d'unificar criteris, barems circuits i protocols. Alhora altra d'aquestes mesures consisteix en l'assistència tècnica per a la creació i dinamització de taules de coordinació amb actors socials territorials que treballin per la inclusió social.

En tercer lloc trobem el tema de *l'habitatge* que ha esdevingut un dels temes estrella en les demandes actuals a ajuntaments, entitats, etc. Les enormes dificultats en l'accés, així com els múltiples processos de pèrdua del mateix (desnonaments, embargaments, etc.), situa moltes persones i famílies en una situació d'extrema vulnerabilitat. Un problema que només amb recursos no es pot solucionar, però que, alhora, els requereix per a la seva superació (suport jurídic municipal¹⁰³, habitatges socials, pisos de transició, albergs municipals, etc.).

Finalment, moltes de les aportacions en el projecte anaven en la línia de demanar més recursos per a les *persones en situació de dependència*. Especialment persones grans, però també per a famílies amb infants petits, les que tenen cura d'algun malalt crònic (físic i/o mental), etc.

En tots quatre casos, la demanda se centra tant en la necessitat d'augmentar els recursos destinats a aliments, prestacions i ajuts, habitatge i atenció a situacions de dependència; com alhora en la necessitat d'anar incorporant una perspectiva d'autonomia i d'acompanyament que trenqui visions assistencialistes i no sostenibles.

- *Un urbanisme que promogui l'espai públic*

Una altra de les propostes que va sorgir en el projecte era sobre els elements estructurals dels pobles i ciutats. Es proposava que les intervencions urbanístiques tinguessin en compte una dimensió d'espai públic per tal de propiciar contextos de relació i lleure per afavorir la socialització i els vincles personals, familiar i comunitaris. Alhora, també es proposava que aquesta perspectiva d'espai públic, és a dir, de contextos i arquitectures poc marcats funcionalment, oberts, polivalents i flexibles¹⁰⁴, també l'adoptessin les diferents propostes arquitectòniques dels centres de dia, Centres d'Atenció Primària, escoles, etc. Reprendrem més extensament aquest punt en el proper ítem.

- *Fomentar espais de lleure i formació personal i familiar*

Al llarg del projecte, i com ja hem apuntat, es destaca que manquen espais de lleure i de formació per a infants, joves, adults, gent gran i famílies. La proposta seria articular espais oberts, diversos en horaris i funcions i amb una estructura pensada per a la polivalència d'actuacions. Les actuacions al respecte passen, per exemple, per repensar el rol dels casals d'avis deixant enrere el seu plantejament passiu per avançar cap a propostes més dinàmiques, formatives, intergeneracionals, participatives i obertes. Un altre exemple

¹⁰³ Altra mesura d'acompanyament als serveis socials aprovada per la Diputació de Barcelona en el marc de la crisi, és el servei d'assessorament jurídic a persones usuàries de serveis socials amb dificultats específiques en matèria d'habitatge.

¹⁰⁴ Harvey, D (1992) *Urbanismo y desigualdad social*. S. XXI. Madrid.; Sennett, R (2001) *Vida urbana e identidad personal*. Península. Barcelona.

serien els “projectes d’atenció integral a les famílies” en els quals es combinarien amb naturalitat els espais de trobada, amb els de tallers i activitats, els de serveis de l’administració i les entitats, els de formació, etc. D’alguna manera el que es pretén és generar nodes de trobada i interacció que permetin avançar en la superació la manca d’accés a la informació, la vulnerabilitat relacional, les dificultats en l’exercici de les funcions familiars, etc.

- Dispositius de suport específics per a la immigració

Pel què fa a les famílies nouvingudes, es destaca que sovint viuen un cicle vital “d’allà” (edat per tenir fills, emancipar-se, etc.) però en un context amb condicions estructurals “d’aquí”: habitatge, mercat laboral, etc. Això fa que visquin en una situació de major vulnerabilitat a la qual cal sumar-hi les dificultats pròpies del procés migratori¹⁰⁵ i les dificultats legals (ex. llei d’estrangeria actual i nova) que no faciliten l’emancipació de les persones precisament pel seu vincle familiar (reagrupament). Davant de tot això, i malgrat la necessària perspectiva de normalització que s’aplica a les persones nouvingudes, sembla clar que, en determinats moments, calen certs recursos específics per tal de poder donar resposta a demandes i necessitats particulars d’aquest col·lectiu: eines de suport emocional per abordar el dol; assessorament legal per al reagrupament familiar i el contracte de treball; pautes per a la reconstrucció familiar després d’anys d’absència i de deteriorament del vincle; etc. En un context social i polític que sembla que avança cap a la complexificació burocràtica i legal del fet migratori, es torna essencial el suport a les persones i famílies nouvingudes amb l’objectiu del seu benestar que poden oferir els ens locals al ser l’administració més propera.

- Més coordinació entre serveis personals i serveis de salut

En una proposta d’atenció a la diversitat de famílies i persones al llarg del cicle de vida, cal parlar també de la necessària atenció a les persones amb problemes de salut física i mental. Els àmbits mèdic i de serveis personals (serveis socials, educació, cultura, esports...) ja comencen a treballar de manera coordinada malgrat les dificultats per generar sinèrgies i evitar la segmentació dels casos (o bé correspon a salut o bé a serveis socials, a educació...). Però el repte és significatiu ja que el present i sobretot el futur de la nostra societat passa per una presència de les malalties físiques i mentals molt significativa, i per tant un augment de casos que seran, simultàniament, de serveis socials, salut, educació, etc. Aquest fet obliga a repensar la idea de malaltia i el necessari treball compartit entre els diferents àmbits per tal de donar una resposta més integral i, sobretot, evitar que sigui la persona malalta qui “coordini” els diferents serveis i les seves propostes. En el proper apartat reprenem aquest repte des de la perspectiva del “cas manager”.

¹⁰⁵ Anomenades “doble absència” per Sayad, A (1999) *La double absence*, Seuil, Paris

- Treball multinivell i relacional

Per acabar, des de diversos actors participants en el projecte es reclamava avançar en una major sinèrgia entre administracions (coordinació multinivell) i entre aquestes i la societat civil: entitats, col·legis professionals, sindicats, patronal, etc. D'alguna manera la idea subjacent és que les lleis i els recursos públics són claus per a un model local de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida, però que aquests necessiten una coordinació més gran entre els diferents nivells per assolir majors nivells d'efectivitat. Així com comptar amb la concurrència d'altres actors que ajudin a donar una resposta més complexa i més pertinent als reptes actuals. Per tant, la necessitat d'avenços significatius en un govern relacional plantejat de manera coherent des dels diferents nivells administratius sembla cada dia més important.

Moments del cicle vital amb demandes específiques

Al llarg del projecte, malgrat entendre que els serveis i actuacions municipals han de tenir un caire obert i flexible, també ens varem preguntar per les diferents etapes de la vida i llurs necessitats específiques. De manera general, es van situar els dos focus principals de necessitats específiques: durant la infantesa – adolescència i els seus vincles amb el/s progenitor/s, i durant la vellesa i algunes de les seves possibles complicacions, com les situacions de malaltia, dependència, etc.

a) Infància i família

En primer lloc, es busca destacar el fet que són els infants els que tenen dret a tenir família, és a dir, un espai de cura, afecte i atenció (més enllà de la seva forma i composició) i no a l'inrevés. L'aplicació d'aquest principi hauria d'alterar alguns de processos actuals d'adopció, acolliment, protocols de centres d'acollida, etc., amb l'objectiu de poder proporcionar al màxim nombre d'infants possible un espai familiar pertinent per al seu desenvolupament harmònic.

En segon terme, si parlem de l'etapa 0-3 anys, trobem per una banda les necessitats dels progenitors de conciliar temps, i per l'altra les necessitats dels infants de poder estar un mínim d'hores amb les seves famílies. Aquestes dues necessitats, a vegades contradictòries, reclamen per part de les administracions locals (i autonòmica) un esforç per la quantitat: seguir augmentant les places d'escola bressol a preus raonables; amb accés per a tots els col·lectius, especialment els més desfavorits a través de beques, etc.; però també per la qualitat: posar límit d'hores de permanència dels infants a l'escola bressol en funció de les edats; potenciar el suport educatiu a les famílies, especialment aquelles amb més dificultats per exercir el seu rol educador i de cura, vetllar per una qualitat del servei (formació del personal, retribució, assessoraments externs, participació en projectes...), etc.

En tercer lloc trobem l'etapa escolar 3-12 anys. També aquí podem distingir tres àmbits d'actuació. Per una banda, l'administració local hauria de vetllar per tal d'introduir els criteris d'inclusió social i de diversitat familiar en tots aquells processos en els quals té capacitat d'incidència: zonificació escolar, beques de menjador, ajuts per llibres, per material escolar, ... evitant així, processos de segregació escolar i de concentració i d'homogeneïtat de perfils d'alumnes, que poden dificultar la inclusió. Per una altra banda, caldria tenir en compte com es dona suport a les diferents dificultats de les famílies en relació a l'escolaritat dels infants: demandes d'ajuts i beques, implicació i participació a l'escola, relacions amb el professorat, dificultats davant del fracàs escolar i les conductes de risc;... sense oblidar les dificultats amb els recursos ja existents que sovint estan col·lapsats (Equip d'Assesorament Psicopedagògic, Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil, etc.). El tercer vèrtex, vinculat a l'educació no formal, també viu la intrínseca tensió entre necessitats dels progenitors i les dels infants. Així, per part de l'administració, caldria per tenir una oferta d'educació no formal (lleure, esport, extraescolar, centres oberts, etc.) universal, de qualitat, gratuïta i oberta a tota la població. I alhora, caldria disposar de protocols per tal d'acompanyar als progenitors en la tria d'aquestes activitats en funció de l'edat i dels interessos dels infants. Ja que el fenomen del que s'ha anomenat els infants "de la clau"¹⁰⁶, és a dir, aquells que van de l'escola a l'extraescolar i després a casa on hi arriben sols; o bé dels infants "estressats" o sobreocupats, posen en evidència que sovint, les necessitats de conciliació laboral dels progenitors i les de desenvolupament harmònic dels infants, no són sempre coincidents. I correspon a l'administració, a les entitats socials, educatives i esportives, etc. vetllar no només per la oferta educativa, sinó també per la seva qualitat.

Abans d'acabar aquest apartat, volem recuperar les tres propostes que, a tall de conclusió, es van proposar en el document de "Polítiques d'atenció a la infància i les seves famílies" elaborat en el marc del Fòrum Local d'Educació de 2003¹⁰⁷. La primera anava en la línia d'augmentar l'oferta pública de places d'educació infantil. Sortosament, les xifres proposades aleshores (25 – 30% del total d'infants de 0 a 3 anys escolaritzats) ja es van assolir l'any 2007¹⁰⁸, però la proposta de seguir augmentant aquestes places públiques segueix essent vàlida tant per criteris educatius com d'equitat social. La segona proposta convidava els municipis a dotar-se d'un conjunt de programes temàtics creatius, innovadors i diversos (Programa maternal, Programa familiar i infantil, Programa de formació i informació, etc.) en l'àmbit de la infància i les famílies. En aquesta segona proposta, val a dir que els resultats són força desiguals. Així, mentre que hi ha elements ja

¹⁰⁶ Subirats, J.; Albaigés, B (coords.) (2006). *Educació i comunitat. Reflexions a l'entorn del treball integrat dels agents educatius*. Fundació Jaume Bofill. Barcelona

¹⁰⁷ Forner, À.; Esquirol, C.; Racasens, J. (2003) *Polítiques d'atenció a la infància i les seves famílies*. Diputació de Barcelona. Barcelona.

¹⁰⁸ Veure informe del Síndic al respecte: www.sindic.cat/site/unitFiles/2165/53_Escolaritzacio0a3anys.pdf

normalitzats a la pràctica totalitat de municipis (xerrades de formació a les famílies), altres estan en vies d'extensió però són desiguals en funció del territori (espais familiars, programes maternals, programes de formació i acompanyament familiar, etc.). Finalment, el document de 2003, recomanava que cada municipi o àmbit territorial, per petit que fos, pogués disposar d'una estructura o organització de caràcter transversal que centralitzés, dinamitzés i donés solidesa als programes dirigits a la infància i la família. De les tres propostes aquesta és la menys implantada i la que, des del present projecte, es convida als municipis a endegar.

b) Adolescència, joves i família

Al llarg del projecte, les necessitats dels i les joves i adolescents (13-18 anys) es van anar agrupant en cinc àmbits:

El primer era el de la prevenció contra l'absentisme, l'abandonament i el fracàs escolar, com a mesura per evitar dificultats futures. En aquest punt, el treball conjunt entre serveis socials, les escoles i instituts i el servei municipal d'educació és clau i, són ja moltes les experiències que demostren que un bon treball de prevenció, permet evitar un nombre significatiu de casos de fracàs i abandonament escolar, amb tot el que això implica. Aquesta perspectiva de prevenció, és a dir, de treball amb els menors i llurs xarxes d'amistat i família, es pot fer extensible a conductes de risc en sexualitat, violències, etc. i alguns dels municipis que ho estan aplicant mostren millores significatives en aquests camps.

En segon lloc, una proposta també vinculada a la formació i l'ocupació i sobre com facilitar els camins de l'emancipació especialment en aquelles trajectòries menys "normalitzades". El diagnòstic de les altes taxes de fracàs escolar al finalitzar l'ESO, i, en relació a aquest fet, l'alt nombre d'adolescents i joves que ni estudien ni treballen¹⁰⁹, genera una bossa de persones sense camins clars i estructurats cap a la inserció laboral i/o el retorn als estudis reglats. Al respecte, ha estat fins al moment el món local, administració i societat civil, qui ha donat les respostes més pertinents a les necessitats d'aquests/es menors. Però encara falta molt d'esforç per poder estructurar uns itineraris flexibles i polivalents que vagin des de la prevenció fins als recursos específics per als casos més complexos.

En tercer lloc, cal fer especial èmfasi en aquells/es adolescents nouvinguts i les seves necessitats específiques en una edat clau en la pròpia construcció com a subjectes i ciutadans. Altra vegada, el treball conjunt entre serveis socials, educació, IES, entitats,

¹⁰⁹ Es calcula que a Catalunya hi ha un total de 98.700 joves de 16 a 24 anys (14,30% de la població compresa en aquesta edat) que han abandonat el seu itinerari formatiu i no realitzen cap tipus de treball reconegut, segons estudi elaborat per la UGT de Catalunya. "Els Altres Joves, 2008".

clubs esportius, etc. és clau en acompanyar aquests menors cap a trajectòries d'inclusió normalitzades.

En quart lloc, dins d'aquest apartat d'especificitats, també es demanava estar atents a les necessitats específiques d'altres joves que, per la seva condició sexual (homosexuals, intersexuals, transexuals, ...), familiar (adoptats, aollits, etc.), o d'altres poden necessitar, ells mateixos i amb la implicació de la família, un suport, acompanyament o assessorament.

Finalment, en cinquè lloc, es feia referència als i les adolescents en situacions "complexes": embarassos adolescents, violència juvenil, conductes de risc amb drogues, alcohol, sexualitat, etc. i les vies de la seva normalització. Al respecte, cal veure com es generen els dispositius i els acompanyaments per a treballar-les tenint en compte tant els joves com les seves famílies.

c) Persones joves i adultes

Al respecte es proposaven quatre grans àmbits d'actuació. En primer lloc, i vinculat a les dificultats per aconseguir i/o mantenir l'emancipació, es situava com a tema clau per a les persones joves el problema de l'accés a l'habitatge, que és quelcom influeix decisivament en les condicions i els temps de creació de noves famílies¹¹⁰. La problemàtica és prou coneguda i malgrat certs esforços per part de les administracions, és un element encara no resolt.

En segon lloc, l'altra gran pota del projecte d'emancipació de les persones joves és el treball. El procés de precarització laboral dels darrers anys (inestabilitat, temporalitat, sous baixos ...) afecta directament sobre les condicions de vida i també sobre els aspectes familiars, de ciutadania, etc. Així, si bé és cert que els governs locals no tenen competències en la matèria, si que hi ha un àmbit en el qual la seva potestat sobre els temes laborals és clara: les externalitzacions de serveis i el seu plec de condicions. Com esmentàvem prèviament, l'exemple també és una arma poderosa de transformació social i en aquest camp, els ens locals haurien de poder donar exemple d'una situació laboral dels seus empleats, directes i indirectes, digna.

En tercer lloc, es demandava anar construint les condicions socials necessàries per garantir la lliure elecció de tenir fills¹¹¹. I finalment, en quart lloc i reprenent un eix ja esmentat, com una necessitat emergent i que cada vegada afecta més persones, es demanaven més recursos i atenció als temes de salut mental en les seves diferents fases:

¹¹⁰ A l'estudi Brullet, C (2003) *Polítiques de suport a les famílies: una proposta des del món local*. Diputació de Barcelona. Barcelona. ja s'havia recollit

¹¹¹ Ídem

diagnòstic, acompanyament i tractament i normalització de la vida personal, familiar i social.

d) *Gent gran: capacitats i vulnerabilitats*

Moltes intervencions en els diferents espais del projecte van reclamar que, quan es parla de gent gran, es tinguessin tant en compte els elements de capacitats i possibilitats, com els de vulnerabilitat i dependència. Així, a l'hora de plantejar les necessitats específiques de les persones grans proposem les dues aproximacions: actuacions en la línia de la promoció de l'envelliment actiu¹¹² i de l'altra, propostes per a la millora de les situacions de dependència. En la línia de l'envelliment actiu, la idea de participació sembla clau. Fins al moment, la participació social, política, laboral, comunitària... de la gent gran ha restat força invisible i ha tingut poc reconeixement. Al respecte, adoptar enfocaments més connectius¹¹³, és a dir, que tinguin en compte el vincle entre la gent gran i el funcionament del municipi, el disseny de les vivendes, la perspectiva digital, l'organització del sistema de salut i de serveis socials, el treball productiu i reproductiu... . Cal fer visibles les aportacions, produccions, opinions, formacions... del 15% de la població del país. Així, experiències com les aules d'extensió universitària¹¹⁴ (malgrat l'immens èxit que tenen només n'hi ha 44 a Catalunya); els nous models de casals de gent gran amb programes de dinamització; la formació digital per a gent gran; la iniciativa "aules de l'experiència" (San Sebastián)¹¹⁵ en la qual es forma la gent gran des de la vessant personal i social fomentant aquells temes amb més necessitat comunitària; el foment de l'associacionisme de la gent gran; la implicació de les persones grans en els processos consultius i deliberatius¹¹⁶; etc. constitueixen un primer bagatge sobre el qual els municipis, les entitats, etc. poden basar-se per avançar en el desplegament d'actuacions des de la perspectiva de l'envelliment actiu.

Alhora, existeixen els casos de dependència i les situacions de gran vulnerabilitat que demanden intervencions, sense que això resti cap validesa a l'anterior mirada. Es calcula que un 8'5% de la població catalana té algun grau de discapacitat i que una bona part d'aquests no poden realitzar alguna de les activitats de la vida diària. D'aquestes persones, tres de cada quatre són gent grans. Davant d'aquestes situacions i en la perspectiva de redistribuir les càrregues que l'augment de la vulnerabilitat i la pèrdua d'autonomia genera, es va posar en marxa la llei 39/2006 d'autonomia personal i atenció a

¹¹² *Polítiques locals per un envelliment actiu.* (2005) Diputació de Barcelona. Barcelona. www.diba.cat/innovacio/fixers/envellimentactiu_def.pdf

¹¹³ Pérez Salanova, M (2001) "Envejecimiento y participación ¿Necesitamos nuevos enfoques?" A: *Intervención psicosocial: Revista sobre igualdad y calidad de vida*, Vol. 10, Nº. 3.

¹¹⁴ Agrupació d'Aules de Formació Permanent per a la Gent Gran. www.afopa.org

¹¹⁵ http://www.esperientzia-gelak-gipuzkoa.ehu.es/p204-content/es/contenidos/centro/aula_gipuzkoa_ubicacion/es_ubicacio/ubicacion_aulas_gipuzko.html

¹¹⁶ Pérez Salanova, M (2001) "Envejecimiento y participación ¿Necesitamos nuevos enfoques?" A: *Intervención psicosocial: Revista sobre igualdad y calidad de vida*, Vol. 10, Nº. 3.

la dependència. Els resultats del que ha d'esdevenir el quart pilar de l'estat del benestar, (conjuntament amb la llei 12/2007 de serveis socials) fins al moment són ambigus. Si bé aquesta regulació ha estat un primer pas important per a la garantia de drets, la seva aplicació ha tingut un gran impacte en els serveis socials municipals que s'han vist desbordats en els processos d'elaboració dels PIA (Pla Individualitzat d'Atenció). A més, la meitat dels expedients s'han resolt amb una prestació econòmica per a la cuidadora familiar, deixant enrere apostes pels serveis com centres de dia, residències, etc. També, el fet que les dues “finestretes” d'atenció a la dependència: serveis socials i salut no sempre estiguin prou connectades, pot generar en alguns casos encara més confusió. Així doncs, una millor aplicació de la llei de promoció de l'autonomia és un dels grans reptes per a les comunitats autònomes i els ajuntaments, amb totes les qüestions vinculades: cuidar les persones que cuiden¹¹⁷; atendre els vincles entre dependència i salut mental; evitar les conseqüències no previstes de la “monetarització” dels recursos que atorga la llei; apostar pel treball comunitari; etc.

Trencaments, disrupcions i transicions al llarg de la vida: demandes i necessitats

Com ja hem exposat, la diversificació i complexificació dels cicles de vida, juntament amb les transformacions de l'àmbit familiar, fan que els trencaments i disrupcions al llarg de la vida puguin prendre, en alguns casos, una dimensió i implicar unes conseqüències molt més transcendents que en temps passats. En aquest apartat fem un breu resum d'alguns dels trencaments davant els quals caldria parar especial atenció des del món local per evitar riscos i vulnerabilitats.

En la *infantesa*, alguns dels trencaments en aquesta edat (malaltia, mort dels progenitors, divorci dels progenitors, pobresa, ...) i llurs possibles conseqüències negatives tenen el risc d'esdevenir cròniques si no es fa una bona intervenció tant a nivell personal com familiar. Es proposaven recursos diversos a més dels econòmics, per exemple serveis com espais d'escolta, de trobada, espais diaris, etc, per acompanyar els i les menors en aquestes situacions. Pel que fa als casos de mala convivència dins de les llars entre infants i progenitors, acostumen a tenir molt a veure amb les dificultats en la contenció, i en la transmissió de pautes educatives positives. Al respecte, una bona intervenció educativa amb el global de la família, és la millor manera d'evitar que, problemes actuals amb els infants esdevinguin, amb el temps, casos d'alta complexitat amb adolescents, joves i adults. També enfront de l'augment de la pobresa infantil¹¹⁸, es reclamava una atenció potent amb la família i en el territori i potser no tant centrada en l'infant. A més, es reivindicava la necessitat d'una perspectiva d'infància en totes les polítiques. Així, a més

¹¹⁷ La Diputació de Barcelona ofereix en el seu catàleg d'activitats l'acció de suport a persones cuidadores no professionals de persones amb dependència, la qual contempla l'organització d'activitats de formació amb material específic i grups de suport.

¹¹⁸ Autors Diversos (2008) *Informe sobre la inclusió social a Espanya*. Caixa Catalunya. Barcelona.

de serveis per a problemes, es proposava una mirada conjunta d'atenció a la infància com a dret per part de totes les polítiques.

Pel què fa a l'*adolescència*, podem situar com a mínim un parell de trencaments que requereixen una intervenció global i de qualitat. Per una banda, els embarassos (no desitjats) de les adolescents; i per l'altre, el final de la ESO en general, però de manera especialment contundent per aquells/es joves amb "fracàs escolar". En ambdós casos, com pels infants, una no intervenció o una actuació deficient, pot implicar anys de feina més endavant per als serveis socials, de salut, educatius, etc. per tal de reconduir situacions que, en els primers anys de vida, no es van resoldre adequadament. Una altra de les situacions que representa un fort canvi per a les famílies és el naixement del primer fill/a. Aquest fet, en principi tant positiu, pot esdevenir font d'angoixes, malentesos i fins i tot de trencaments. Així doncs, seria un altre dels moments a tenir especialment en compte en un model local de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida.

Com ja hem esmentat en la diagnosi de les famílies, una de les disruptcions més habituals és la *separació o el divorci* (desitjat o no) i les posteriors noves relacions de la xarxa familiar. Sembla evident que el propi trencament i les posteriors situacions, especialment les més vulnerables, haurien de ser focus d'atenció preferent. Així, els grups de suport mutu, els assessoraments temporals, els suports específics per a la infància i l'adolescència, els equips de medicació familiar, i els equips d'assessorament als jutges per tal d'assessorar-los i donar-los pautes educatives i socials en els casos de divorci i d'infància, etc. són algunes de les actuacions que van encaminades a acompanyar en el divorci a totes les persones implicades. A vegades, alguns conflictes familiars arriben fins a situacions de *violències familiars* (de gènere, de progenitors a infants, de joves a grans, contra la gent gran, un tipus de violència que és força estesa però molt complexa de detectar ...). Aquestes situacions necessiten de dispositius i protocols per, en primer lloc, evitar-les o, en el seu defecte, ser detectades i en segon terme, de recursos per a abordar-les de manera global per trobar vies de normalització.

Hi ha *moments de dol* al llarg del cicle vital que, en alguns casos, poden requerir de suports per a ser superats. Aquests dols, i el conseqüent *procés de solitud*, es va fent més pal·les a mesura que les persones es van fent grans. Aquesta realitat, tant important a casa nostra especialment per part de les dones grans, pot tenir un nivell d'intervenció en els elements socioeconòmics i un altre a nivell relacional, acompanyant un procés de reconstrucció de xarxa social a partir de la perspectiva d'envelliment actiu ja exposada. En relació a la realitat anterior, trobem el grup de persones que, de manera més o menys inesperada han esdevingut *cuidadores d'altres persones* (pares, parella, néts, familiars, infants, ...). Aquestes persones necessiten diferents tipus de recolzaments: anímic, tècnic,

psicològic, relacional, material, etc. perquè estan constantment fent una tasca complexa com és la cura.

Finalment, destacar que al llarg de la vida, les diferents situacions de malaltia mental també esdevenen una forta disrupció familiar que en la majoria de casos necessiten de suport extern per a ser acceptades, encaixades, tractades i normalitzades.

Demandes ocultes o latents

Un dels temes que al llarg del projecte es treballar, fou el de les demandes i necessitats ocultes o latents que, més enllà dels elements més coneguts, els diferents ajuntaments, entitats, sindicats, patronals, etc. intuïen que hi havia en els seus territoris, serveis, àmbits d'actuació, usuaris, professionals, etc. però que, com a mínim d'entrada, no s'explicitaven com a necessitats. La importància d'intentar fer emergir aquests elements ocults rau en el fet que generen malestars, problemes i demandes que, sovint, resten desatesos per la seva condició d'invisibles. En el present apartat, situem algunes d'aquestes demandes i necessitats latents que al llarg del projecte es van poder recollir,

“Ja no puc més”.

Moltes persones vinculades al projecte van destacar la necessitat d'espais i grups de suport per a persones que resten bloquejades en la seva tasca de cura: cuidadores, mares i pares angoixats, familiars de malalts mentals, etc. La necessitat sovint amagada (però que quan se li dóna resposta acostuma ser molt ben rebuda) és de tenir un espai on tothom pot dir allò que necessita, on pot expressar com se sent, els propis límits (tot trencant amb el mite que la base dels problemes és una qüestió individual), les frustracions... La possibilitat d'elaborar i reformular aquesta mena de malestars en cursos, tallers, grups, etc. no s'acostuma a rebre com a demanda directa, però pot aportar molt benestar a les persones implicades.

Valors i educació

Una altra de les demandes ocultes o implícites rebudes per part d'entitats, col·legis professionals, ajuntaments, etc. és la de donar eines, pautes i propostes carregades de “valors” positius que permetin a les famílies, especialment amb infants a càrrec, conèixer i provar altres maneres de fer, de gaudir, d'estar junts, de fer usos no consumistes del temps compartit, etc. Al no esdevenir una demanda de primera necessitat, sovint resta oculta però el treball d'acompanyament a les famílies en pràctiques de relació i vincle “alternatius” també pot generar benestar familiar.

Col·lectius “amagats”

Un dels temes més significatiu en aquest apartat és el de col·lectius invisibles, ocults o “estrany” als serveis socials. Per una banda, el de persones que, darrera de demandes

concretes lligades a temes materials, legals, etc., emergeix la necessitat de disposar d'algun tipus de suport i d'acompanyament davant dels múltiples canvis i càrregues que han d'assumir. Un exemple serien les dones immigrants ja siguin de reagrupament familiar com les "pioneres". Així mateix es pensava en les classes mitjanes que, arran de la crisi, per primera vegada s'acosten als serveis socials i expressen demandes molt concretes (fetes d'expectatives més o menys certes, reivindicació de drets, etc.) darrera les quals hi pot haver la necessitat d'altres suports. També hi hauria col·lectius de persones poc visibles en determinats contextos però no per això amb menys necessitats: és el cas per exemple de persones provinents de la xina; persones d'ètnia gitana; gent gran sola; adolescents poc o mal acompanyats; infants pobres; etc.

Família i xarxa

Des de diferents instàncies, es feien arribar les necessitats ocultes i específiques d'aquelles famílies que, per diferents circumstàncies (monoparentals, immigrants, aquelles que s'han desplaçat en el territori, etc.) disposen de menys xarxa familiar i/o social. Al respecte, el món local és el que té la capacitat de facilitar l'accés a la xarxa social. Un element que pot aportar molt benestar a aquestes famílies però que, habitualment, resta com a demanda oculta.

L'emancipació

També es proposava pensar en com donar suport a les famílies en els moments de transicions (llindars) al llarg del seu itinerari, i fer-ho des d'una perspectiva que faciliti a tothom (joves, gent gran, persones divorciades, etc.) la seva emancipació entesa com a dret. Aquesta emancipació implica estar atent a una gran diversitat d'aspectes com l'habitatge, el treball, etc.

Els i les professionals

Finalment, un col·lectiu que és important no oblidar tot i que algunes de les seves demandes restin ocultes, és el dels i les professionals que treballen en l'àmbit social, educatiu, sanitari, etc. Tots i totes són peces clau dels suports al benestar de les famílies al llarg de la vida i cal preservar i vetllar pel seu equilibri i el seu benestar en tant que persones i que professionals.

4.2. Orientacions organitzatives per a les polítiques locals de suport al benestar familiar al llarg de la vida

4.2.1 Elements previs

L'any 2008, es va presentar la “Proposta de models d'organització dels serveis socials bàsics”¹¹⁹ un document impulsat i coordinat per la Diputació de Barcelona que buscava fer una diagnosi d'aquest camp i alhora aportar elements propositius de millora. Un dels eixos del document és la distinció entre tres models organitzatius bàsics, basats en una organització geogràfica, en una funcional o en una per processos. Cadascun d'aquests models, i els seus híbrids corresponents, tenen un seguit d'avantatges i d'inconvenients respecte la proximitat, la polivalència, l'atenció, la gestió, el grau d'especialització, etc. A l'hora de plantejar les orientacions organitzatives per a les polítiques locals de suport al benestar familiar al llarg de la vida, és molt important saber de quin model es parteix (coneixement de la realitat) i plantejar-se com aquestes orientacions poden encaixar de la manera més pertinent, amb el model organitzatiu de cada territori. El document ha estat obert a aportacions de professionals i experts que han anat incorporant elements de millora, sent un d'ells la importància dels equips professionals i la potenciació de les seves competències així com a nivell d'estructura de l'organització pot haver-hi una dimensió vertical i una dimensió horitzontal

En el present apartat, s'exposen aquells elements organitzatius que al llarg del projecte es van anar proposant com a pistes i orientacions per a un millor suport al benestar de les famílies i les persones al llarg de la vida.

4.2.2 Elements de perspectiva organitzativa

a) Perspectiva de les famílies i dels cicles de vida com a eixos centrals (mainstream)¹²⁰ de les polítiques públiques locals

Una de les idees més repetides al llarg del projecte va ser que les famílies no són només “responsabilitat” de les polítiques i els serveis socials sinó de totes les polítiques públiques. Així, es va anar dibuixant la possibilitat d'establir les dues perspectives, de famílies i de cicles de vida, com a eixos transversal d'actuació en els ens locals. Així, la idea no seria generar la “regidoria de les famílies” o “dels cicles de vida”, sinó que, seguint l'estela del medi ambient i el gènere, fossin mirades transversals a tota l'actuació municipal, amb un petit nucli de persones (vinculades a diferents àrees) com a “motors”

¹¹⁹ “Proposta de models d'organització dels serveis socials bàsics” (2008) Diputació de Barcelona. www.diba.cat/servsocials/documentació.asp

¹²⁰ EL gènere i el medi ambient han estat els dos eixos més treballats, teoritzats i practicats com a mainstreams en l'àmbit local malgrat els límits. Per a una anàlisi dels “marcs” de les polítiques de gènere en tant que mainstreams, veure Bustelo, M; Lombardo, E “Mainstreaming de género y análisis de los diferentes “frameworks” de las políticas de igualdad en Europa: el proyecto MAGEEQ” www.mageeq.net

d'idees, propostes i avaluació d'aquestes perspectives. Aquest treball d'anar articulant les famílies i els cicles de vida com a "mirada transversal" del món local (dins de l'ajuntament i amb les entitats, empreses, tercer sector, etc.), tindria tres grans vessants.

En primer lloc, fer conscient que cada actuació de l'administració, de les entitats, empreses... té impactes sobre les persones que estan en un moment determinat del seu cicle de vida, i alhora sobre unes famílies ja que la majoria de persones viuen en família o en tenen (*mainstream*). En segon terme, aquest treball de promoció de la perspectiva de famílies i cicles de vida, passaria per un treball d'articulació de les diferents polítiques i actuacions municipals, de les entitats, etc. a vegades amb poca connexió entre elles: educació, serveis socials, salut, urbanisme, etc. tot contribuint a construir unes polítiques més integrals i més coherents a partir dels eixos de famílies i de cicles de vida com a objectes de treball compartit. En tercer lloc, la concreció d'aquesta aposta per tal d'evitar que es "situïn" les polítiques de família només o sobretot en els serveis socials seria doble. Per una banda, es proposa una acollida a les famílies al llarg dels diferents moments vitals centralitzada i única (centre únic – finestra única) que depengui de l'alcaldia (caràcter transversal) i amb la presència de professionals i el seu valor afegit¹²¹ de, com a mínim, serveis socials, educació, salut, cultura, esports, habitatge i promoció econòmica. I d'altra banda, que aquest equip de professionals fos l'encarregat de promoure la transversalització d'aquest eix de treball.

Quan es busquen canvis culturals en les administracions, canvis en profunditat, es parla d'estratègies soft (toves) o hard (dures) per assolir-los. Per estratègia hard podem entendre el treball, el desenvolupament i l'atenció als elements estructurals de l'administració: canvis en l'organigrama, creació de grups, realització d'activitats, a la recollida de dades, etc. Per estratègia tova o soft¹²² entenem aquells elements de lideratge, d'aportació d'expertesa, d'informació, de coneixement, d'assessorament... que cerquen influir en les polítiques públiques mitjançant la transformació de concepcions, idees i pràctiques, sense la necessitat de modificacions d'organigrama o la generació de noves estructures tècniques. La idea és senzilla: si el que es cerca a mitjà termini és un canvi cultural, per assolir-lo, són tant importants les dimensions estructurals que busquen canvis a nivell organitzatiu o d'organigrama com aquelles que, com en el cas de les Agendes 21 locals, aconseguir canvis en les concepcions, els valors, les percepcions, les pràctiques, ... Per dir-ho de manera simple, no sempre que es volen fer canvis organitzatius cal començar per transformar l'organigrama, crear una nova regidoria o situar una nova actuació en el catàleg. A vegades, els elements més "tous", ideològics, de

¹²¹ Veure els treballs de F. Fantova. www.fantova.com

¹²² Longo, F; Ysa, T; (2007) *Els escenaris de la gestió pública del segle XXI*. Escola d'Administració pública de Catalunya. Barcelona.

concepcions, idees, valors, experiències ... poden ser igualment útils per a aquest objectiu.

b) Racionalització i coordinació dels recursos per a famílies i persones al llarg de la vida

Al llarg del projecte, va sorgir en diverses ocasions la necessitat que hi hagi un procés de racionalització i coordinació dels diferents recursos per a famílies i persones al llarg de la vida. La idea de conèixer, organitzar i “endreçar” tot allò que ja hi ha, es fa i es treballa sembla un punt zero en la construcció d'uns suports locals al benestar de les famílies al llarg de la vida més eficaços i coherents. Aquesta crida, malgrat estar centrada en l'àmbit local, tenia també una clara vocació multinivell. Al respecte, i com a propostes concretes, sorgien les idees de les oficines integrals d'atenció a les famílies a nivell de cada municipi i/o territori (finestreta única); la creació de l'Institut Català de les Famílies com a ens impulsor i coordinador a nivell de país d'aquest àmbit, amb la participació de la Generalitat, els ens locals, les Diputacions, les universitats, el tercer sector i el món sindical i patronal; o també un telèfon d'informació específic per a famílies i persones al llarg de la vida, o d'una unitat especialitzada en aquests temes dins del servei 012.

A nivell d'estratègies toves, podem parlar de la creació en els ens municipals d'un “*espai de coordinació familiar*” que agrupi tant persones amb responsabilitat política, com tècnica com de la societat civil. Aquest espai seria l'encarregat de, per una banda, coordinar i racionalitzar els diferents recursos locals destinats a les famílies i les persones en cada etapa vital; i d'altra banda, de generar i difondre aquells elements de discurs, recerca, coneixement, valors ... que apuntin cap a la centralitat del treball i l'atenció a les famílies i persones en els diferents moments vitals.

c) Coresponsabilitat

La responsabilitat del benestar de les persones al llarg dels cicles de vida i les famílies no pot recaure tota sobre els i les professionals del l'àmbit social. Una concepció democràtica del benestar també implica que, en els diferents serveis i actuacions, la responsabilitat última del benestar de cadascú/na (deixant de banda els infants i persones en situació de dependència) és pròpia. Això no treu responsabilitats a les administracions en el benestar i les condicions de vida de les persones, però sí que aposta per una responsabilitat col·lectiva on, començant per cada persona i família, i seguint per la comunitat, el territori i les administracions, tothom és coresponsable d'aquest benestar. D'alguna manera es tracta de la idea de la coresponsabilitat en la ètica de la cura. Una coresponsabilitat en el benestar que, en un context en el qual es desdibuixen les fronteres estrictes entre allò públic i allò privat, incumbeix persones, famílies, generacions, col·lectius, entitats, territoris i, evidentment, administracions, obliga a no deixar ningú enrere amb la màxima “és la seva responsabilitat”, alhora que demanda de tots els actors una actitud cada vegada més proactiva en el benestar propi, de cada família i cada persona.

d) *Treball social comunitari* ¹²³

En termes generals, al llarg del projecte es destacava la utilitat i l'eficàcia dels plantejaments de treball comunitaris, alhora que es lamentava la poca aposta pràctica i real pels mateixos que encara existeix al nostre país. Per treball social comunitari entenem aquell que es fa amb i per a la comunitat. Fa referència als processos que han de facilitar primer la identificació de les necessitats socials de la ciutadania que viu en un determinat territori, per després, crear les condicions per construir les respostes i/o solucions de forma participada mitjançant actuacions orientades a l'impuls de projectes conjunts entre diferents entitats, col·lectius, grups i serveis que comparteixen un mateix diagnòstic i sensibilitat envers la realitat comunitària. En aquesta perspectiva, la ciutadania apareix com un actor social amb capacitat per transformar la seva pròpia realitat quotidiana i relacional, d'aquelles situacions que li són adverses o que senzillament vol transformar o recrear. Aquest plantejament organitzatiu i metodològic passa per compartir els problemes i les solucions, per tal de crear dinàmiques i sinèrgies multiplicadores que produeixin canvis estructurals, d'autoconsciència i d'autoconeixement de la comunitat, uns processos que poden generar noves formes de relació entre els agents socials, el barri i les institucions. En el plantejament del treball comunitari, és fonamental visualitzar els diferents teixits relacionals (familiars, d'amistat, d'entitats, informals, ...) com una gran potencialitat. A nivell de l'administració, aquest requisit també és molt important ja que difícilment podrem arribar a potenciar les xarxes socials i familiars, si les organitzacions no estan pensades per funcionar en xarxa (l'intercanvi, des de les accions de suport, d'ajuda mútua, del treball en equips interdisciplinars, ...). El treball comunitari, implica poder articular-se i construir objectius comuns, i per assolir això es requereix d'una complicitat i d'una implicació dels diferents agents socials presents en un mateix territori.

A un nivell més operatiu, el treball comunitari s'identifica com la tasca de constituir i mantenir grups heterogenis al voltant de projectes de millora. Aquests grups han d'estar integrats bàsicament per ciutadans i professionals organitzats en estructures de xarxa, per generar processos de desenvolupament i de transformació. Per arribar a la constitució d'aquests grups, s'ha de fer un treball de preparació, que forma part del treball dia a dia de les entitats i del professionals (coneixement i potenciació dels vincles). En la construcció d'aquest entramat de relacions, els professionals hi tenen un paper important.

¹²³ Basat en els documents del Projecte sobre Sistematització de criteris del Treball Social Comunitari realitzat per la Universitat de Barcelona i l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona (2001-2004). http://www.diba.es/servsocials/descarrega/model_org_ssm.pdf. Altres documents de referència són: Marchioni, M (2001) *Comunidad y cambio social*. Ed. Popular. Madrid.; Navarro, S (2004) *Redes sociales y construcción comunitaria*. CCS. Madrid.; Barbero, JM; Cortès, F (2005) *Trabajo comunitario*. Alianza. Madrid.; AIRES (2006) *El Treball en Xarxa: una estratègia contra l'exclusió social*. AIRES. Barcelona.; Castillo Gallardo, Ma. Del (2006) *Manual de Servicios sociales comunitarios*. Síntesis. Madrid.

Suposa potenciar les relacions informals i formals, tot qüestionant les relacions de poder establertes¹²⁴ (polític – poder; professional – saber; ciutadà – passiu) i buscant un autèntic empoderament i autonomia de la comunitat. El treball comunitari té unes potencialitats personals, familiars i socials importants que podem situar en diferents àmbits:

Àmbit territorial: En la mesura que s'aborden les situacions socials d'un territori de manera holística es fa evident la necessitat de constituir grups heterogenis público-privats (estructures de partenariat) que promoguin el treball en comú entre diferents abordatges a les mateixes situacions socials problemàtiques (integració d'accions) per a construir un projecte de millora multidimensional.

Àmbit cultural/relacional: L'acció comunitària és un instrument per a promoure la (re)creació de relacions i de diàleg, creant una visió comú sobre les problemàtiques i els projectes d'intervenció, i enfortint la consciència de col·lectivitat.

Àmbit polític: En la mesura que l'acció comunitària obre la possibilitat d'interlocució i participació en la gestió dels projectes als grups del territori, s'incrementa l'autonomia i capacitat organitzativa de la comunitat.

Àmbit educatiu i de sostenibilitat: Les experiències comunitàries permeten adquirir, practicar i posar en joc un ventall d'habilitats i capacitats d'expressió, d'intercanvi d'informació, de planificació i organització d'activitats, i en l'exercici de responsabilitats i en la presa de decisions.

Pel què fa al rol dels serveis socials, val a dir que aquests tenen un paper fonamental en els processos de desenvolupament comunitari. Els serveis socials bàsics ocupen un lloc privilegiat per la seva proximitat a les persones, això els converteix en agents claus per dinamitzar les relacions entre els ciutadans/es i els grups d'una comunitat per tal que aquests processos de desenvolupament siguin experiències significatives és imprescindible que hi participin i s'hi impliquin els subjectes destinataris del procés, especialment els més vulnerables. El treball comunitari s'entén com una acció sociopolítica que cerca el canvi, la transformació de la realitat social. En aquestes accions, la tasca dels professionals es situa justament, en la visibilització, enfortiment i manteniment de les xarxes socials, familiars, de veïnatge, ... per tal que sigui aquestes les que, autònomament i de forma sostenible, actuïn. Cal esmentar explícitament que el treball comunitari no és, o no s'hauria de plantejar exclusivament per a enclavaments, famílies i processos "problemàtics", sinó que pot ser altament valuós per a tots els territoris i entorns socials, familiars i personals.

¹²⁴ Freire, P (1993) *L'educació com a pràctica de llibertat*. EUMO. Vic.

Malgrat les grans possibilitats que ofereix el treball comunitari, existeixen diferents dificultats a l'hora de posar-lo en marxa:

- L'organització administrativa està pensada per treballar individualment. Això pot derivar en apostes per solucions assistencialistes i sectorials, que no pas per fórmules de desenvolupament local, integrals i participatives.
- La complexitat de la realitat social, ens situa davant de nous escenaris que requereixen de noves respostes que apostin per la intervenció comunitària impulsada des dels serveis socials bàsics.
- Alhora, no tots els temes i/o situacions socials tenen la mateixa capacitat aglutinadora. Per a que la gent s'organitzi al voltant d'un projecte de millora ha de donar-se tot un procés de presa de consciència i de construcció social de la problemàtica, visualitzant-se que la solució no és individual sinó col·lectiva.
- Existeixen dificultats per a poder accedir i establir relacions amb les entitats, persones i famílies pel tipus de relació que s'estableix entre aquestes i l'administració. Als professionals o bé, se'ls situa com a representants de l'administració, i per tant com a "corretja de transmissió" de les seves demandes i expectatives; o bé, se'ls allunya d'una part de la xarxa del barri, se'ls invisibilitza una part de les seves accions, que de retruc els col·loca en una posició difícil.
- El coneixement de la realitat social, de les situacions, la interpretació de problemàtiques i la intervenció amb les poblacions comporta treballar més temps al carrer que al despatx. Conèixer els recursos, les entitats i les persones i alhora demana poder reflexionar sobre l'acció per a poder redefinir-la. Però, com ja hem esmentat, en el marc de l'atenció primària en serveis socials en la majoria dels casos no es donen aquestes condicions. L'actual pressió assistencial ha replegat als professionals a l'atenció individualitzada i no disposen d'aquests espais per la reflexió col·lectiva que permeten entre d'altres repensar la pràctica.

Finalment, a nivell més metodològic, cal anar trobant els instruments que promoguin i potenciïn la creativitat en relació als processos comunitaris: per facilitar que els individus trobin una identitat col·lectiva i reforcin els vincles socials, per millorar la integració i sentiment de pertinença de tothom i la capacitat que tenen de canvi, per promoure canvis socials i mobilitzar ordenadament a la ciutadania, per evitar greus conflictivitats socials, per facilitar espais de trobada de persones i interessos diferents i relacionar-nos i per a construir una qüestió col·lectiva, etc. Al respecte, esmentem algunes de les eines que el treball comunitari acostuma a emprar per avançar en aquests objectius.

- Crear aliances i complicitats amb altres serveis del territori, tot potenciant alhora, el treball interdisciplinari i transversal.
- Crear espais de reflexió i/o de detecció de necessitats col·lectives i elaborant diagnòstics participatius de la realitat.
- Possibilitar equips suficients i amb major nombre de professionals per poder diversificar l'atenció.
- Promoure la participació de baix a dalt (*bottom-up*) i no de dalt a baix (*top-down*), afavorint la proximitat i compartint temps per conèixer bé les realitats socials.
- Fer autocrítica de l'administració, visió integral de la intervenció comunitària, veure els conflictes com oportunitats, i treballar més amb les persones. Aquesta idea del conflicte, que no només té la cara negativa, com s'acostuma a presentar en la nostra societat, és clau per a la perspectiva i la pràctica del treball comunitari.
- Crear altres vies més informals per a la participació, més fàcils i més actives, en base al coneixement de la realitat social, familiar, associativa... .
- Debatre i clarificar el significat de "comunitat", tenint en compte els nous valors socials i les arrels ciutadanes. Cal aprofitar les transformacions dels barris per integrar i la gent del barri.
- Avançar cap a un treball comunitari que estigui només pensat per atendre "col·lectius en risc", sinó entès i practicat com a funcionament "habitual" de les administracions en relació als diferents territoris, famílies, entitats, etc.

e) *Flexibilitat i integralitat*

A l'hora de plantejar com s'articulen els possibles serveis i polítiques per a les famílies i les persones al llarg del seu cicle vital, des de fa temps es proposa una estructuració de serveis que alhora estiguin institucionalitzats però que no siguin rígids, sinó flexibles i sobretot adaptats al territori (proximitat). Aquesta perspectiva d'organització dels serveis i polítiques no enteses com a "blanc o negre", sinó des d'un plantejament mixt i que puguin apuntar cap a una lògica d'integració de serveis, sembla que pot ser molt més eficaç. Aquesta "lògica d'atenció integral", de complementar des de la proximitat diferents serveis, activitats, actuacions hauria d'implicar menys segmentació i especialització de serveis, per avançar cap a uns recursos més flexibles que puguin partir realment de la demanda i les necessitats i no de l'estructura del propi servei.

Alguns exemples d'aquesta perspectiva d'implementació integral, mixta i flexible serien escoles bressol que no funcionessin només de 9 a 17 (i que exclouen les persones amb torn de tarda o de nit); els serveis “intermitjos” de transició entre la residència i la llar; estratègies d'escala (ex. mainaderes d'escala); equipaments multiserveis (ex. biblioteques amb espai d'informàtica, espai nadó, cursos, etc.; espais de formació per a mares adolescents on es treballen aspectes laborals, de cura, emocionals, etc.); compartir dispositius, protocols de prevenció, de detecció precoç de dificultats, etc. entre diferents serveis i regidories com a element cohesionador; etc.

f) Compartir temes, espais de trobada i de formació

La idea de, d'una manera estructurada i habitual, compartir temes, espais de trobada i informació tant entre els/les diferents professionals de les administracions com amb entitats, associacions, etc. sembla clau per avançar en aquesta integralitat, coherència i coordinació de les diferents accions i polítiques. Aquesta proposta intenta subvertir les lògiques, les dinàmiques i els processos quotidians sovint més propers a l'aïllament, la segmentació de la informació de les diferents àrees polítiques (serveis socials, educació, salut, cultura, etc.), la manca de coneixença entre professionals, etc. En aquells municipis on es va implantant aquesta forma de treball, aporta resultats positius tant en els impactes com en la satisfacció en el treball dels professionals.

g) Prevenció i formació

Un dels elements que es van esmentar de manera reiterada en el projecte va ser que en qualsevol actuació caldria tenir sempre en compte la perspectiva de prevenció, d'educació i de conscienciació de les persones. La perspectiva de prevenció (tant important perquè ataca l'arrel dels problemes, els evita i contribueix a treure tensió als serveis existents, malgrat la seva poca visibilitat i mesurabilitat en impactes) s'hauria de treballar des d'elements educatius (és a dir, tenint en compte la dimensió educativa de tot treball en l'àmbit social), però també des d'elements estructurals (ex. si es canvien certs horaris laborals es prevenen altres futurs problemes, la necessitat de nous recursos, etc.). D'alguna manera es demana poder anar a l'arrel de certes dinàmiques socials, familiars i personals que evitin des de la prevenció i l'educació, la necessitat de posteriors intervencions i, sobretot, evitin la cronificació i el traspàs de generació en generació de vulnerabilitats i necessitats. Per tal d'avançar en aquesta perspectiva, es va proposar en el projecte que els SAF (Serveis d'Atenció a les Famílies) poguessin actuar com a “cas manager” en l'àmbit de les polítiques familiars al llarg de la vida, tot comptant amb la implicació dels serveis socials, educació, treball, habitatge, cultura, esports, etc. Des d'aquesta perspectiva, una persona acompanya el ciutadà/ana i llur família des d'una perspectiva integral) al llarg de tot el procés de relació amb l'administració. Aquest/a “acompanyant” seria una mena de metge de capçalera que, encara que demani proves i

informació a altres especialistes, monitoritza tot el procés, rep tots els resultats i fa comprensibles als usuaris, coneix la persona i la seva família, té un sol expedient centralitzat, etc.

h) Territori, proximitat i espai públic

Un altre dels temes que va sortir al llarg del projecte i que ja hem esmentat, és la necessitat que, siguin quines siguin les actuacions en el marc del model de suport al benestar de les famílies al llarg de la vida, es tingui molt en compte la perspectiva territorial i d'espai públic. Per polítiques públiques amb perspectiva territorial, entenem aquella manera de pensar les actuacions que busca donar resposta a les diverses necessitats, ritmes, calendaris, etc, que segueixen en diferents zones del país. Així, fer polítiques de proximitat implica conèixer bé els territoris i pensar uns serveis que puguin encaixar amb l'estructura de transports, laboral, de comerç, escolar, etc.

Però implementar polítiques amb perspectiva territorial també hauria d'implicar que els diferents serveis municipals (socials, d'urbanisme, de cultura, etc.) fan una aposta per afavorir l'espai públic. L'espai públic, l'àgora, sempre ha estat l'espai de trobada entre allò domèstic i privat (*oikos*) i allò polític i públic (*oikoumene*). En un equilibri inestable, l'àgora és un espai de contacte i traducció de les demandes privades a problemes públics i de propostes públiques a hàbits privats. Però aquest espai obert, de trobada, de traducció, de contacte, de conflicte, de democràcia es veu amenaçat per dinàmiques socials que, de manera progressiva, van transformant els espais públics (tant físics com simbòlics) en espai deserts o privats. Sembla que sigui cada vegada més difícil la convivència entre diferents generacions, famílies, classes socials, gèneres, ètnies.... en els espais públics, a l'àgora. Així com sembla més difícil trobar solucions col·lectives als problemes quotidians.

Però l'ideal de la inclusió social també té una dimensió pública i espacial clara. I en els darrers anys aquests processos d'especialització i privatització dels espais públics¹²⁵ amenacen aquesta convivència, aquesta trobada, aquesta relació que s'acostuma a fer a l'àgora. Per això, des del projecte, es proposava que les diferents polítiques municipals que incideixen en com es construeix l'espai públic (urbanisme, cultura, educació, etc.) tinguin en compte aquests processos de creixement de por a l'altre, por al carrer, por a la trobada entre diferents en el marc de l'àgora¹²⁶ i apostin per fer actuacions que permetin recuperar aquest espai com a lloc de trobada i vincle entre diferents generacions, gèneres, classes, ètnies i territoris.

¹²⁵ Maurin, E. (2004) *Le ghetto français: enquête sur le séparatisme social*. Seuil. Paris.

¹²⁶ Bauman, Z (2007) *Miedo líquido*. Paidós. Barcelona.

i) Cultura de l'avaluació com a procés d'aprenentatge

Catalunya és un país amb poca tradició d'avaluació. Segurament pel nostre passat recent, avaluació evoca a molta gent una sensacions de control, de disciplina, d'autoritarisme, d'arbitrarietat o d'inutilitat. D'alguna manera hi ha tres grans reticències a l'avaluació. La primera lligada a que aquesta sembla implicar la necessitat d'omplir "informes i papers" amb la percepció, i sovint l'experiència, que no serviran de gaire. La segona vinculada a que, des d'alguns estaments, es busca avaluar com a mecanisme de competició entre territoris, equips, escoles,... I la tercera, aquella reticència que associa avaluació a una mena de supervisió desimplicada per part d'algú que no coneix el tema i que no ha treballat mai en contacte directe amb les persones i famílies.

És per tot això que la proposta d'avaluació que es fa des del projecte té sobretot a veure amb dos elements: l'aprenentatge i la naturalesa pública dels recursos que s'utilitzen en el camp social. Així, en primer lloc i per sobre de tot, l'avaluació (amb una dosi important d'autoavaluació compartida per part dels actors de cada camp) ha de ser part central d'un procés d'aprenentatge. Per tal que això s'esdevingui calen espais i temps per a compartir èxits i fracassos, virtuts i errors, propostes i resultats. Amb un objectiu clar: la millora col·lectiva dels serveis, les actuacions, els protocols... i l'increment del grau de satisfacció de tots els actors implicats, començant pels professionals. En segon terme, trobem que hi ha una avaluació que està vinculada a la naturalesa pública de bona part dels sous, ajudes, serveis i propostes que des del món local s'ofereixen a les famílies i les persones al llarg de la vida. Sembla evident que, per aquest fet, calgui una avaluació transparent i participada dels diferents recursos i els seus usos.

4.2.3 Elements d'organització pràctica

a) Lògica d'acompanyament i abordatge integral

Un dels aspectes que, a nivell d'organització concreta més es proposava en el projecte, era com adaptar els diferents serveis i dispositius d'intervenció cap a una lògica d'acompanyament vital i familiar. Una forma d'organitzar el treball de l'àmbit social que podria aportar més coherència i més eficàcia que no pas multiplicant i diversificant prestacions o ajudes puntuals o continuades. Una lògica d'acompanyament, sense caure en paternalismes, porta a pensar les polítiques de suport a les famílies de tal manera que es combinin recursos diversificats (diners, temps, suport personal,...), atorgats des d'espais diferents, però superant les estretors que l'actual organització administrativa genera. Aquesta superació des d'allò concret de les febleses dels sistemes massa burocràtics i massa segmentats passa per la idea del "*cas manager*".

Com dèiem, aquesta forma concreta d'articular aquests elements, aquest abordatge integral de la persona i la seva família, permet evitar duplicitats en informacions, suports,

visites...; facilita una mirada global sobre la persona, el seu entorn i la seva evolució; i evita, sobretot, que sigui cada ciutadà, l'encarregat de coordinar els diferents àmbits de l'administració. Això vol dir que cada persona *només* té un referent (acompanyant o cas manager) i que són els altres professionals els que, si cal, "es desplacen al despatx" de la persona que els "porta". D'alguna manera, aquests plantejaments situen les especialitzacions com a suports d'un abordatge integral des d'un/a professional que demana només una vegada les dades i acompanya en tot el procés, encara que s'hagi de derivar a un servei especialitzat. Els resultats d'aquesta pràctica són molt estimulants en un moment de màxima necessitat d'interacció entre professionals però alhora, d'una dinàmica que no col·lapsi més els diferents serveis.

b) No etiquetar les persones i les famílies

En el marc tradicional dels serveis socials i del treball en l'àmbit dels serveis personals (educació, esports, cultura...), l'etiquetatge era un recurs altament emprat. Eren habituals les "nissagues" familiars de persones que, d'una manera o altra, tenien problemes que els vinculaven als serveis socials. Uns vincles que, a més, s'heretaven de generació en generació. Així, les etiquetes de "família problemàtica", "pares de risc", "infants amb dificultats"... eren conceptes que s'explicaven i es justificaven per si mateixos, proporcionant, com a mínim en aparença, una gran quantitat d'informació a l'interlocutor. En els darrers anys, les causes de l'etiquetatge ("és un TDAH", "és un VIH", "és un dependent", "és una família de risc social", etc.) no són tant concepcions estàtiques de la realitat (tot seguirà igual en el futur) sinó més aviat resultat d'uns serveis de l'àmbit social força col·lapsats que, estructuralment, tenen enormes dificultats per anar més enllà del binomi: etiqueta – "recepta". En la majoria dels casos, els serveis socials ja realitzen una funció de suport i acompanyament però alhora, donades les circumstàncies socials actuals, tenen dificultats a l'hora de fer un seguiment exhaustiu a tots els casos que ho requeririen.

Resulta obvi que amb els canvis socials, les possibilitats de canvi i millora de les persones han augmentat, i aquesta és una idea plenament assumida per tots els i les professionals del camp social. Però alhora, les seves condicions de treball, d'organització, etc. han fet que el fenomen de l'etiquetatge, que reclama una recepta estandarditzada, un servei ja preparat, una actuació "encapsulada", s'hagi estès i normalitzat. Aquest és un abordatge altament ineficaç, especialment en un moment de canvi social ja que és precisament ara quan les persones i les famílies, al llarg del cicle vital, van prenent matisos, canvis i modificacions que reclamen evitar tant les etiquetes com el seu revers, les "receptes" prefixades.

c) Distingir entre vides de risc i riscos vitals

Però a més d'evitar els processos d'etiquetatge i estigmatització, per als i les professionals resta una altra tasca complexa però clau: saber distingir aquelles situacions cròniques de risc ("vida de risc"), de les situacions esporàdiques derivades de conjuntures i transicions vitals específiques i concretes ("riscos vitals"). I davant de les dues, saber donar resposta de manera diversificada i personalitzada a situacions que molts cops resisteixen la seva estandarització.

d) Donar veu a la societat civil i a les famílies: participació i model de governança

En relació al principi de coresponsabilitat i de projecte col·lectiu ja presentats, creiem important destacar la idea de la necessitat d'avançar cap a plantejaments de qualsevol política o proposta en l'àmbit de les famílies i les persones al llarg del cicles vitals, que tinguin en compte tots els actors del camp. Així, sigui quin sigui el tipus d'actuació a promoure, caldria sempre partir de les necessitats, les preguntes, l'experiència quotidiana de les persones. És a dir, tenir una perspectiva d'intervenció participativa i que incorpori i compti amb les persones com a subjectes del seu propi procés, sigui quin sigui, i no només com a objectes. Aquesta és la proposta que el concepte de *governança* o govern relacional vol expressar: ja no es poden fer polítiques que no tinguin molt en compte tots els actors del camp: socials, institucionals, informals, comunitaris, Sense aquesta manera de treballar, que hauria de formar part del model organitzatiu dels govern locals, les possibilitats de fracàs de qualsevol política augmenten exponencialment. Sovint s'ha qüestionat l'eficàcia dels plantejaments de governança i la seva lentitud. Però en els darrers anys tenim massa exemples de com, no plantejar les polítiques (de presons, d'aigua, educatives...) de manera realment participativa i tenint en compte a tothom (sense que això vulgui dir fer el que tothom demana), acaba essent molt més lent, ineficaç i malbaratador que no pas la opció de governança.

e) Empoderament de famílies i persones: cap a l'autonomia

L'objectiu final de l'acompanyant (o *cas manager*) és evitar els plantejaments i les pràctiques "paternalistes", evitar els processos d'etiquetatge i estigmatització, i acompanyar les persones cap a l'empoderament i l'autonomia. És evident que aquesta mena de plantejaments requereixen més temps i, en un moment com l'actual de forta demanda social, són complexes d'implementar. Però malgrat això, i com es comentava al llarg del projecte, sembla imprescindible no abandonar (i promoure en la mesura de les possibilitats) el treball normalitzat i, sobretot normalitzador. És a dir, aquell treball que, des d'educació, esports, joventut, infància, gent gran o serveis socials, habilita les persones per a ser més autònomes (que no autosuficients) i empodera els territoris a assumir col·lectivament els reptes de benestar personal i familiar.

f) Equips de treball estables i ben dimensionats

Per tal que tots aquests elements que anem desgranant, puguin dur-se a la pràctica, sembla imprescindible que a nivell concret, els equips de treball de l'àmbit social estiguin ben dimensionats (evitant les ràtios deficitàries) i tinguin un grau d'estabilitat laboral adequat. Aquesta dimensió correcta i aquesta estabilitat laboral dels equips facilita elements de confiança, comunicació i relacions entre l'estament tècnic i polític; i s'acostuma a traduir en uns serveis de major qualitat i alhora proporciona un ambient de treball més motivador.

g) Externalitzacions: riscos i oportunitats

Un altre apunt en l'apartat d'elements organitzatius fa referència a un tipus de prestació de serveis que és l'externalització. Al respecte, hi havia molts dubtes sobre si la seva implementació actual anava en la mateixa direcció que els objectius de cohesió social, temps i horaris racionals, condicions de vida dignes ... i es convidava a fer un marc molt clar d'aquesta estratègia en el món local. Així, preguntes com a qui s'externalitza; quin valor afegit implica; com s'elabora el plec de condicions; com es marquen les condicions laborals, de requisits, d'horaris... de les persones que presten el servei; etc. D'alguna manera es proposa que hi hagi un plantejament rigorós de perquè, què i com s'externalitza, així com una reflexió sobre si el mateix procés d'externalització va en la línia dels objectius proposats en el model local de suport al benestar de les famílies.

h) Responsabilitat Social Corporativa

Al respecte, també es feia referència a la Responsabilitat Social Corporativa com una eina per a les empreses o cooperatives, per tal que avancin en l'assumpció de determinades responsabilitats mitjançant el desenvolupament de certes actuacions que augmentin el benestar de les persones. I es recollien algunes de les bones pràctiques en aquesta línia que des del món local es poden promoure: suport a accions socials, mesures de foment de la conciliació dels temps vitals, gestió ètica i amb finalitats socials dels diners i les inversions, foment de la igualtat d'oportunitats per a col·lectius amb risc d'exclusió, formació, preservació del medi ambient, mesures per a la integració de persones d'origen estranger, potenciar el voluntariat corporatiu, etc¹²⁷.

Índice

i) Xarxes informatives

Per tal d'assolir aquests objectius, sembla clau que, en un moment de complexificació de la realitat social i de les administracions, la informació estigui a l'abast de qualsevol ciutadà/na. Per a garantir-ho, és important l'establiment de xarxes formals i informals d'informació que garanteixin una igualtat d'oportunitats de partida davant dels diferents serveis, recursos i oportunitats. Potenciar la informació lligada a les xarxes informals, ens

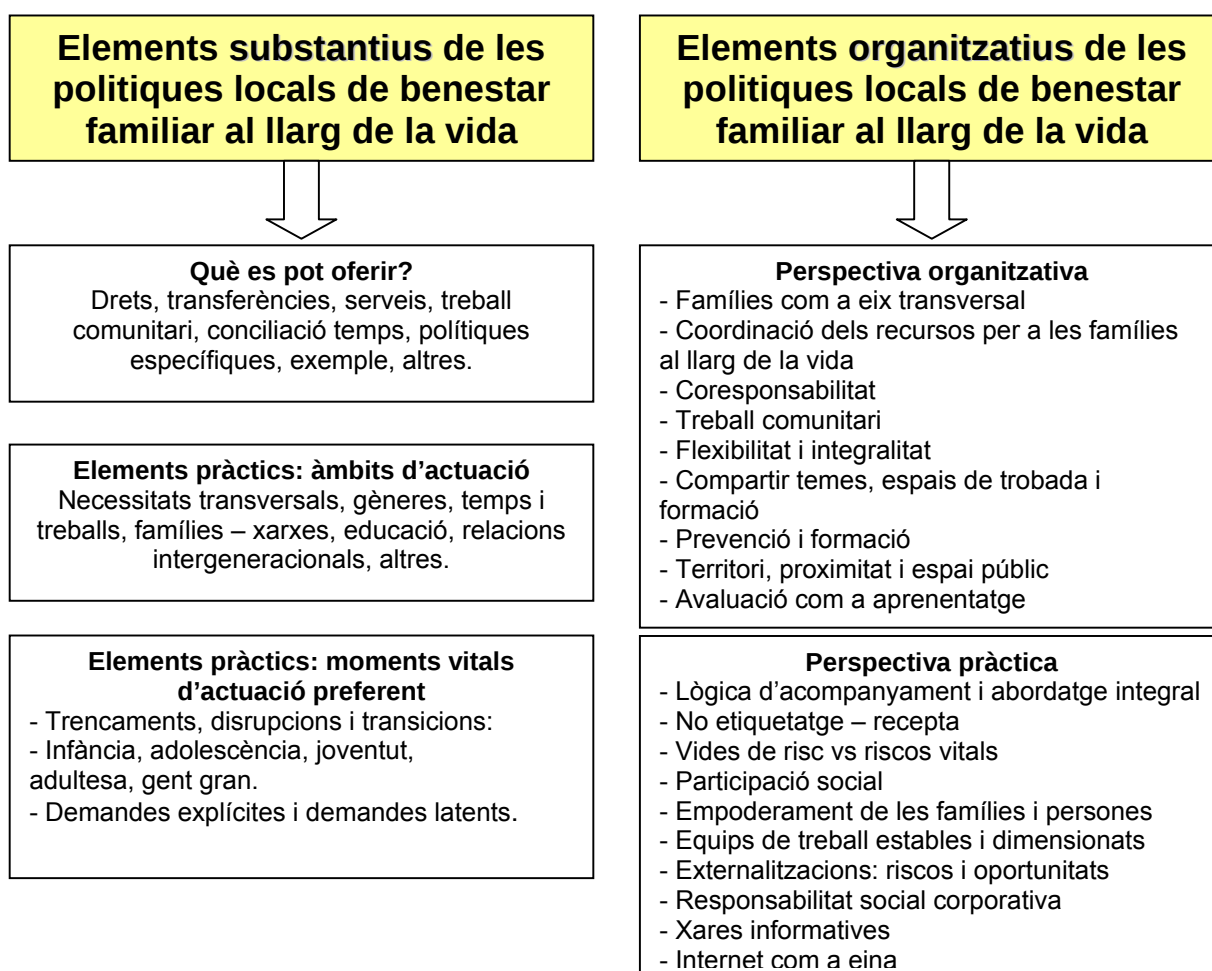
¹²⁷ Observatori de la responsabilitat social corporativa <http://www.observatoriorsc.org/>, veure bones pràctiques www.responsabilidadimas.org/Catalogo_de_buenas_practicas_en_responsabilidad_corporativa.pdf

remet a la necessitat de pensar en diferents claus que permetin obrir xarxes diverses: gent gran, jove, famílies nouvingudes... per tal que la informació pertinent arribi de manera adequada.

j) Internet i les seves eines

Finalment, respecte tant a les xarxes informatives com als elements de coordinació i treball en xarxa, internet i les seves diferents eines com pàgines web, les intranets, els espais de treball cooperatiu com el moodle (gratuït¹²⁸) o les wikis, els serveis d'actualització d'informació i agendes (com les fonts web RSS 2.0 "Really Simple Syndication") etc. haurien de ser altament facilitadores d'aquesta cultura de treball més compartida i amb més comunicació.

Quadre nº 4. Esquema – resum dels elements orientatius i pràctics

¹²⁸ <http://www.moodle.org>

5. ELEMENTS METODOLÒGICS

5.1 Una proposta metodològica oberta per al diagnòstic, implementació i avaluació de les polítiques de suport al benestar familiar al llarg de la vida

Fins al moment, el document ha recollit el marc teòric i conceptual que podria orientar el món local en la seva aposta per un suport al benestar de les famílies al llarg de la vida, així com un recull de pistes i pautes substantives i organitzatives per dotar de contingut aquest tipus de polítiques. Ara, en el tercer bloc, exposem una “guia metodològica” de caire orientatiu i obert que pugui acompanyar els municipi en el procés d’implementació de polítiques, serveis i actuacions destinades a construir suports al benestar de les famílies i les persones al llarg de la vida. La importància d’aquest tercer apartat rau en el fet que, fins que les voluntats i els interessos no es concreten en una proposta pràctica, en un pla o projecte, la seva aplicació és altament ambigua. Així, per exemple, i malgrat van ser un nombre significatiu de pobles i ciutats els que des de 1990 van signar i es van adherir formalment a la Carta de Ciutats Educadores, no fou fins que Barcelona i Sabadell, a finals dels anys 90, van posar en marxa els Projectes Educatius de Ciutat¹²⁹ que la perspectiva del “tot educa” recollida en la Carta no es va començar a plantejar com una política amb propostes, actuacions i serveis. Així mateix, la importància d’aquest document, així com de manera molt especial aquest tercer apartat, s’esdevé pel fet que busca donar pautes, obertes i flexibles, sobre com fer el salt des de la percepció cada vegada més compartida, i recollida en la presentació i la introducció, que cal abordar des de les visions progressistes l’àmbit familiar i del cicle de vida, fins a la seva plasmació en polítiques concretes.

Com dèiem, igual que la resta del document, aquest és un apartat que recull de pistes, orientacions i propostes obertes i per contextualitzar sobre com implementar la voluntat i la necessitat de treballar amb i per a les famílies en tots els moments del cicle vital per la seva inclusió social. Unes pistes que volen només això, acompanyar, mostrar un possible camí per fer aquest procés sense tancar la porta a que, cada municipi, adapti, transformi, i modifiqui aquestes orientacions en funció dels seus interessos, necessitats i possibilitats. Aquestes pistes metodològiques estan estructurades en tres apartats que reflexen l’estructura de qualsevol guia metodològica: diagnosi compartida; implementació; i avaluació. Per cadascun d’aquests tres moments es proposen tant unes estructures organitzatives com unes pistes participatives.

¹²⁹ Subirats, J (dir) (2005) *Els projectes educatius de ciutat*. Diputació de Barcelona. Barcelona

5.1.1 Diagnòstic compartit de la realitat familiar al llarg de la vida a cada municipi

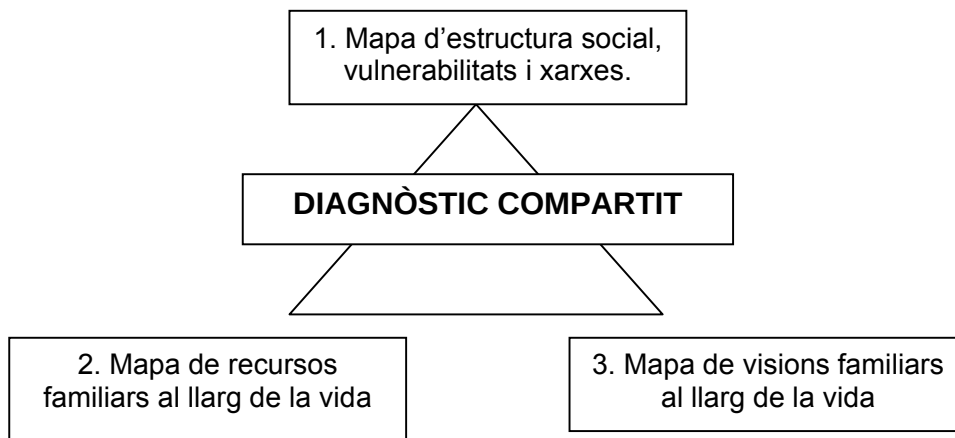
El diagnòstic compartit: una perspectiva

La idea que tots els actors possibles (persones amb responsabilitat política i tècnica de diferents àrees del món local, començant per alcaldia; tècnics/ques d'altres administracions; persones d'entitats, associacions i moviments socials; persones vinculades al món laboral; al tercer sector; persones a títol individual ..) puguin construir una diagnòsi compartida de les famílies i de les diferents etapes del cicle de vida té dos objectius. Un primer basat en el procés: com ens mostra la psicologia social, si els marcs de referència, els conceptes, les representacions que cadascú se'n fa d'un fenomen o grup social no són mínimament compartits, la possibilitat de fer actuacions conjuntes i coordinades és molt baixa. Així, el primer dels objectius és que aquests actors es posin mínimament d'acord sobre què parlen quan expressen “les dificultats de les famílies”, “els problemes de la gent gran”, o “els conflictes de conciliar la vida”. El segon objectiu està vinculat al resultat d'aquest procés. Si un grup de persones de diferents àmbits fa un treball de diagnòsi compartida sobre un territori, el resultat d'aquest treball, resulta una aportació molt significativa a la construcció d'un discurs, d'una narració sobre aquest tema a nivell social. Així, d'alguna manera, pràcticament tothom té a nivell intuïtiu la sensació que “quelcom ha passat amb les famílies” i que estaria bé pensar en polítiques per donar-hi suport. Precisament aquí és quan s'escau la utilitat de fer públic el resultat d'aquest diagnòstic compartit que “posa en paraules i en dades” aquesta intuïció permetent i facilitant així, l'articulació social i política¹³⁰ d'unes sensacions que, sense paraules, dades i forma, resten només en això, en intuïcions.

Per tal de construir aquest diagnòstic compartit, proposem una perspectiva basada en tres mapes que, de forma complementària, poden aportar la informació necessària per a crear, de manera compartida, aquesta narració sobre les famílies, els cicles de vida, les inclusions i le spolítiques socials, que sigui el punt de partida de la traducció de malestars i necessitats en polítiques i actuacions. Presentem els tres mapes de manera breu per, seguidament, explicar-ne amb més detall el contingut i la metodologia de la seva elaboració.

¹³⁰ Bauman, Z “Espacio Público” A: Autors Diversos (2008) *Educación y vida urbana*. Santillana. Madrid.

Esquema nº 6. Els tres mapes del diagnòstic compartit

El mapa d'estructura social, xarxes i vulnerabilitats, es proposa com el primer dels elements del diagnòstic a realitzar. Aquest mapa, que pot agafar molta de la informació necessària dels diagnòstics d'altres projectes, requereix un grau baix de participació social però un alt grau tècnic i d'especialització. La proposta és construir una diagnosi “objectiva” de l'estructura social de desigualats i per tant, de vulnerabilitats del municipi, a partir de fonts secundàries (dades, estadístiques, enquestes ...), a més d'un sociograma del municipi en els seus tres nivells habituals: polític, tècnic i ciutadà (associatiu, laboral, tercer sector, etc.). El fet que es proposi com a primer mapa respon a dos criteris: és una tasca “tècnica” que es pot fer de portes endins de l'ajuntament sense que requereixi gaire desplegament de mitjans ni de participació; i alhora, és una eina molt potent per tal que els mapes 2 i sobretot 3 tinguin una qualitat molt més alta.

El segon mapa a elaborar és el dels *recursos per a les famílies i les persones al llarg de la vida* presents al municipi. Així, després de conèixer quina és l'estructura social i de les xarxes del municipi, ens cal saber amb quins recursos, serveis i actuacions ja compta el municipi, tant a nivell d'ajuntament, com d'entitats, empreses... La idea és doble: d'una banda evitar un dels errors més comuns en els municipis, que és la duplicació de serveis i actuacions ja existents en una altra àrea de l'ajuntament, o prestat per una entitat, etc.; i d'altra banda, conèixer quines polítiques manquen al territori. Aquest segon mapa, pot requerir de forma puntual la demanda d'informació al propi ajuntament, a entitats, empreses, etc. però el grau de complexitat de la seva elaboració és només tècnic i no participatiu.

Finalment, arribem al tercer dels mapes, el de les *visions familiars al llarg de la vida* que, per la seva clara dimensió participativa ja està situat a l'avantsala del procés de

priorització d'actuacions i de la seva implementació per part dels diferents actors. Així, si fins al moment s'ha treballat de portes endins, és el moment d'obrir el projecte al màxim en un doble moviment: oferir una informació valuosa i actual a la ciutadania, entitats, altres persones de responsabilitat tècnica, sindicats, tercer sector, etc., una informació que ajudarà a construir una narració més precisa sobre les intuïcions i sensacions sobre els “canvis en les famílies”; i el segon moviment és el de recollir les visions del màxim nombre d'actors sobre les famílies, els cicles de vida i la inclusió social. És en aquest moment, i amb aquesta metodologia d'intercanvi i no només de “demandar opinió”, que s'haurien de construir les adhesions al projecte i les implicacions en el mateix. Més endavant exposarem algunes propostes per tal de dur a terme aquest tercer mapa que, juntament amb els altres dos, configuraria la diagnosi compartida necessària per, tant a nivell de continguts com de relacions, engegar la implementació d'actuacions i polítiques de suport a les famílies al llarg de la vida.

El diagnòstic compartit: una organització

En tots els projectes i totes les polítiques, cal una estructura organitzativa, per reduïda que sigui, que permeti prendre les decisions pertinents i realitzar les tasques necessàries. Per a dur a terme les polítiques de suport al benestar familiar, proposem una estructura organitzativa i participativa senzilla que busca la màxima operativitat. Aquesta estructura estaria dividida entre els espais “interns” (ajuntament: persones amb responsabilitat política i tècnica) i els “externs” (ajuntament i ciutadania).

De cara endins es proposa:

- a) Un *grup impulsor* d'aquesta proposta que sigui ampli, potent, amb lideratge polític (alcaldia). Les tasques d'aquest grup de persones són tres: l'impuls i dinamització del projecte, les seves idees, propostes, ... (reprenent la idea de les estratègies *soft*), tant a dins com a fora de l'ajuntament; la direcció política del projecte; i el seu seguiment, coordinació i avaluació.
- b) Una *oficina tècnica o espai tècnic*. Les tasques d'aquestes persones serien les de donar suport al grup impulsor i actuar com a secretaria tècnica del projecte. És a dir, serien les persones encarregades de realitzar els dos primers mapes, promoure l'elaboració del tercer, proposar i dur a terme les dinàmiques participatives, fer el seguiment de les propostes, etc.

De cara enfora es proposa:

- a) Un *Fòrum* el més ampli i divers possible que sigui l'espai de la implicació ciutadana. És a dir, una xarxa d'actors compromesos amb la millora del benestar de les famílies al llarg de la vida el més obert i divers possible que serà una de les protagonistes principals del mapa 3 (visions); que serà clau a l'hora de prioritzar i implementar coresponsablement les polítiques i actuacions que s'acordin; i que

serà l'espai des d'on caldrà avaluar i rendir comptes d'allò realitzat i a realitzar. Per tal de generar aquest Fòrum, suggerim la possibilitat de partir d'espais i/o grups ja existents, o com a mínim, aprofitar les xarxes ja bastides. Evitant així donar la sensació que es genera "l'enèsim projecte participatiu" i que, com cada vegada, cal començar de zero tant en els aspectes substantius com participatius.

- b) Una *"permanent"* del Fòrum o grup de treball. Recomanem que del Fòrum en surti un petit grup de persones diverses i significatives (que no necessàriament en una distribució representativa) per tal que esdevinguin el "motor" del projecte. La possibilitat que aquest grup de persones passi a ser la part ciutadana del grup impulsor pot ser una bona iniciativa si les regles de joc d'aquest grup estan clares. Aquestes persones seran les encarregades de fer el seguiment del projecte, les propostes, aportar iniciatives, dur-ne a terme d'altres... i sobretot, fer de pont en ambdues direccions entre l'ajuntament i la ciutadania organitzada i no organitzada.
- c) Finalment, com a tercer element, proposem una *jornada anual*. En aquesta jornada, amb espais de formació, de debat i dedicades a avaluar i fer propostes polítiques, es tractaria de manera monogràfica un tema de l'àmbit de les famílies, els cicles de vida i les inclusions socials – polítiques socials. La jornada tindria fins a quatre objectius. En primer lloc, generar un espai d'informació i formació al voltant d'un nou tema cada any per tal d'anar generant un discurs i unes propostes envers el mateix. En segon terme, la jornada es faria amb la finalitat d'implicar cada any, a partir del tema escollit, aquells actors, sectors i xarxes propers al mateix que esdevindrien protagonistes de la jornada¹³¹. En tercer lloc, seria el moment d'avaluar la feina feta en l'any precedent tot revisant allò acomplert i allò per desenvolupar per, en quart lloc, prioritzar les actuacions i polítiques a desenvolupar de manera coresponsable per al següent any.

*El diagnòstic compartit: una proposta metodològica per a la realització dels tres mapes*¹³²

Una vegada presentades, a mode de pista i orientació, la perspectiva i la organització que podria tenir a nivell municipal aquesta aposta per les polítiques familiars i de cicles de vida en relació a les inclusions socials – polítiques socials, passem a detallar una proposta metodològica per a la realització dels tres mapes de la diagnosi compartida. Evidentment aquesta és una proposta genèrica i oberta que, en funció de cada territori, la seva història, grandària, experiència en fer projectes, etc., s'haurà d'adaptar o modificar.

¹³¹ Aquesta és la forma de funcionar d'alguns PECs, com el d'Igualada, amb uns resultats més que notables tant a nivell de propostes com de participació.

¹³² Basat en Diputació de Barcelona- IGOP, (2008) *Plans locals d'Inclusió social. Guia metodològica.*; Brullet, C (2008) *Polítiques locals de suport a les famílies de Gavà*. Vol I. www.ciimu.org; i Subirats, J (dir) (2005) *Els projectes educatius de ciutat*. Diputació de Barcelona. Barcelona.

A) Mapa d'estructura social, vulnerabilitats i xarxes

Aquest primer mapa busca proporcionar una informació bàsica sobre la realitat social, familiar i personal del municipi. L'objectiu del mateix és disposar d'aquelles dades bàsiques a nivell sociodemogràfic, de desigualtats i vulnerabilitats socials generals i per col·lectius, i de vincles i relacions que permetin fer una “fotografia” aproximada de com està el municipi en aquests temes. Per tal de facilitar al màxim la seva realització, fem una llista de possibles dimensions a analitzar, és a dir, àmbits i temes clau a l'hora de construir aquesta “fotografia”, així com de possibles indicadors de les mateixes, és a dir, de dades concretes que permetin afinar en aquest retrat. Després de les experiències amb altres plans, cal deixar molt clar que ha de ser cada municipi qui, en funció dels projectes precedents; de la informació disponible per part de serveis socials, educació, cultura; de la facilitat o dificultat a l'hora d'aconseguir aquestes dades... construeixi manera flexible un mapa sobretot útil, manejable i “a la seva mida”.

Així doncs, passem a exposar en primer lloc la llista de possibles àmbits i temes (dimensions) a analitzar, per passar seguidament a detallar una proposta flexible d'indicadors que són els que proporcionen les dades concretes respecte cada àmbit.

A1. Dimensions a analitzar

- ✓ Dimensions substantives a analitzar en global, per classes socials, per gèneres, per procedències i edats:
 - Realitats i tendències demogràfiques
 - Realitats i tendències de canvi familiar
 - Formes de convivència al llarg de la vida
 - Sistema educatiu: realitats i resultats
 - Serveis socials adreçats a les famílies
 - Activitat econòmica de la població
 - Ingressos, condicions econòmiques i condicions de vida
 - Conciliació dels temps i les activitats: personals, reproductives, productives i socials
 - Hàbits culturals i de lleure
 - Associacionisme i participació electoral
 - Altres a destacar en cada territori
- ✓ Dimensió relacional: actors i xarxes (sociograma)

A2. Indicadors

De cadascuna de les dimensions exposades, presentem una proposta d'indicadors que poden ajudar a la seva anàlisi. Aquesta caldrà elaborar-la a partir de fonts secundàries: enquesta demogràfica de Catalunya, IDESCAT, cens, padró continu, enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, enquestes i dades pròpies i d'altres projectes,

etc. Val a dir que per a cada un d'aquests indicadors proposats caldrà tenir en consideració les variables: sexe, edat i procedència, pel fet de ser elements transversals; així com també la distribució geogràfica de cada indicador.

Exemples d'indicadors per cada dimensió:

- *Tendències demogràfiques:* població (estructura i tendències), població estrangera, naixements,...
- *Llars i nuclis de convivència:* nombre i dimensió de les llars, llars familiars i no familiars, tipus de nuclis de convivència, monoparentalitat, famílies reconstituïdes, famílies nuclears, famílies extenses,...
- *Persones i convivència:* formes de convivència al llarg de la vida, formes de convivència a cada grup d'edat, distribució per edats de cada forma de convivència, ...
- *Escolarització:* alumnat escolaritzat, alumnes per tipus de centres, resultats per centres, zones i classes socials,...
- *Serveis socials:* tipus de serveis adreçats a les famílies, persones ateses i grau de cobertura de necessitats,....
- *Població i nivell d'estudis:* nivell d'estudis de la població
- *Població, activitat i professió:* relació amb l'activitat, població ocupada, població aturada, tipus d'ocupació,...
- *Població i condicions econòmiques:* persones, ingressos i llars; pobresa; tipus d'activitat de la població del municipi,...
- *Conciliació dels temps:* horaris; temps dedicats al treball productiu, reproductiu, personal i social; percepció de conciliació; distribució geogràfica de cada indicador,
- *Hàbits culturals i de lleure:* hàbits culturals i de lleure, vincles amb la cultura i la formació,...
- *Associacionisme i participació:* taxes d'associacionisme formal i informal, taxes de participació electoral,...
- *Llars infants:* persones usuàries i grau de cobertura de necessitats,...
- *Altres aspectes* que sorgeixen de l'especificitat del municipi, d'altres projectes previs realitzats, altra informació pertinent, etc.

A3. Sociograma

Finalment, la dimensió que analitza els actors i les xarxes del municipi en relació a les famílies, els cicles de vida i les inclusions socials – polítiques socials, proposem realitzar-la a través del sociograma o mapa de relacions. Aquesta tècnica té per objectiu identificar els diferents actors (polítics, tècnics i ciutadans) que realitzen accions en relació al tema de les famílies al municipi i descriure el tipus de relacions (o no relacions) que mantenen

entre ells. El sociograma¹³³, mitjançant un seguit de símbols, en permetre obtenir una imatge sintètica dels principals actors d'una població, de la posició social que ocupen i del tipus de relacions que mantenen entre ells. Així doncs, en primer lloc, un sociograma és una representació dels agents socials d'un barri, d'un poble o d'una ciutat (simbolitzats en figures). En segon lloc, el sociograma permet sintetitzar les principals relacions que mantenen entre si els agents socials, així com la posició de major o menor centralitat que ocupen en l'àmbit estudiat. Finalment, per a la realització del sociograma cal, prèviament, obtenir dades mitjançant recerca documental, entrevista a una mostra d'informants i actors socials o a través d'una enquesta. Un cop obtinguda la informació sobre actors d'un context i tipus de relacions que mantenen, es pot procedir a la seva representació gràfica.

B) Mapa de recursos familiars i socials al llarg de la vida

Una vegada realitzat el primer mapa d'estructura social, vulnerabilitats i xarxes, passem a descriure de manera molt breu el segon. En aquest cas, es tracta de recollir tots els recursos del municipi que puguin ser un "actiu" a l'hora de plantejar polítiques i actuacions al voltant del tres eixos del document: famílies, cicles de vida i inclusions socials – polítiques socials. Així, una vegada hem identificat a través del sociograma els diferents actors de les xarxes afins al tema, serà més senzill saber on cal anar a buscar la informació. La proposta seria elaborar una fitxa per entitat, grup, associació, regidoria, cooperativa, parròquia... en la qual quedés definida de manera clara i homogènia en tots els casos quines són les actuacions que es duen a terme; la seva periodicitat; el públic al qual es dirigeixen; el caràcter professional o voluntari de les mateixes; els vincles amb altres persones, grups o entitats; etc. Així, i de manera clara i senzilla, es pot realitzar un mapa de les actuacions, propostes, serveis i polítiques del municipi respecte el tema que ens ocupa. Un mapa que serà determinant a l'hora de plantejar el què i el com dels suports locals al benestar de les famílies al llarg de la vida.

C) Mapa de visions familiars i socials al llarg de la vida

Finalment, arribem a la proposta de la construcció del tercer dels mapes de la diagnosi: el mapa que recull les visions sobre les famílies i els cicles de vida al municipi. A nivell més metodològic, com ja hem comentat, per tal de construir aquest mapa, el rol de la participació és clau. L'elaboració d'aquest mapa el proposem com un moment per a construir els vincles i la implicació dels diferents actors del camp a través d'un espai d'intercanvi i de debat. Així el format recomanat és el de trobades amb les entitats, tècnics/ques, sindicats, clubs esportius ... i presentar els resultats més significatius dels mapes d'estructura social i de recursos i, partint d'aquesta realitat, generar un intercanvi i recollida d'opinions respecte les seves visions sobre les famílies, els cicles de vida i les

¹³³ Per a una bona descripció del sociograma, veure Martí, J. (2006): *Eines per a la participació ciutadana. Tècniques participatives per al debat grupal*. Diputació de Barcelona/ Centre per a la Participació Ciutadana. Barcelona

inclusions socials – polítiques socials. L'objectiu d'aquest format és triple. En primer lloc, evitar aquelles intervencions que, per desconeixement de la realitat, només estan basades en percepcions molt parcials o esbiaixades; en segon lloc, aportar una informació sobre la realitat social del municipi i els seus recursos en aquest àmbit que, presentat d'una manera senzilla i amena, pot ser de gran interès per a tothom; i finalment, en la línia de les propostes de la democràcia deliberativa¹³⁴, després d'haver aportat i enriquit el punt de partida informatiu dels participants en les trobades, recollir diagnòstics, propostes, queixes... al voltant dels temes escollits. Tot plegat aconsegueix una major implicació de la ciutadania en un procés en el qual no resten com a actors passius, sinó com a agents d'intercanvi, de treball, de debat... .

Aquest darrer tram de les trobades amb el màxim nombre d'agents possible, es pot plantejar, en la seva darrera fase de recollida de les visions, preocupacions, problemes, solucions, possibilitats d'implicació... sobre les famílies i els cicles de vida a partir de tres preguntes:

- *Què és el que hi ha?* (Descripció: demanar una descripció, un diagnòstic general en diferents temes) i *Com ho veieu?* (Reflexió: demanar una reflexió sobre els diferents elements aportats):

- o Famílies
- o Cicle de vida
- o Inclusió – exclusió social
- o Situació general del municipi a nivell social i urbanístic
- o Com estan aquests temes actualment (present)?
- o Com estaran en el futur?
- o Quins punts forts té el municipi per abordar els problemes i abordar els reptes i les oportunitats ?
- o Quins punts febles, mancances, problemes té el municipi i hauria d'abordar?

- *Què s'hauria de fer?* Demanar camins per a solucionar els problemes i millorar les oportunitats, amb una clara incidència en qui ha de fer les coses i quin grau de compromís podria aportar cada actor:

- o Actuacions globals al municipi (eixos de treball) per tal de millorar el benestar de les famílies al llarg de la vida
- o Actuacions i propostes concretes

¹³⁴ Fishkin, J (1991) *Democracy and deliberation*. Yale University Press. New Haven. I Fishkin, J (1995) *The voice of the people*. Yale University Press. New Haven

- o Quin rol hi poden jugar els diferents actors del municipi: ajuntament, entitats, escoles, ...
- o Quin rol hi poden jugar cadascun d'ells/es en tant que com a persones, membres de família, de comunitat, d'entitats, ...

Segurament, la millor manera d'acabar la realització dels tres mapes seria, després d'un treball intern del grup impulsor, la realització de la primera Jornada anual de retorn de la informació, de recollida de noves opinions i propostes i, prioritització i calendarització de les primers línies de treball. Una jornada en la qual també s'escollirien els membres del Fòrum i del Grup de Treball (que es podrien vincular de diferents maneres al Grup Impulsor)

5.1.2 Implementació: debats i propostes

Així doncs, ens situem en un moment en el qual ja s'han construït els tres mapes i s'ha debatut en una jornada el més oberta i participativa possible, quines són les línies d'actuació (línies estratègiques) i algunes propostes més o menys concretes al voltant d'aquestes per tal de donar suport, de manera compartida i coresponsable en funció dels recursos i les responsabilitats de cada actor, al benestar de les famílies al llarg del cicle vital. Arribats en aquest punt, caldria que el Grup Impulsor (ampliat amb les persones significatives que hagin estat escollides per a formar part del Grup de Treball), fes un treball "tècnic" per tal de perfilar, acotar i planificar l'execució d'aquelles actuacions consensuades en la jornada anual. Aquest treball intern té, a parer nostre, com a mínim tres eixos de treball: substantiu (traduir les demandes a propostes operatives); metodològic i organitzatiu (trobar les diferents articulacions per tal de donar a les propostes el major impacte possible); i participatiu (com fer que el màxim nombre d'actors s'impliquin en el projecte d'anar construint un municipi amb major benestar). Seguidament es presenta una proposta de pautes per al treball dels tres eixos.

Elements substantius

Una primera feina del grup impulsor (ampliat amb els membres del grup de treball format per persones d'entitats, empreses, tercer sector, etc.) és fer un procés de "traducció" de les demandes, de les propostes de diferents graus de generalitat, de les queixes... a propostes operatives que es puguin dur a terme i que sigui avaluable el seu impacte. És a dir, com fer que, després del debat, al municipi "passin coses". Altra vegada, proposem al grup impulsor que, partint de les línies estratègiques consensuades, elabori unes fitxes per cadascuna de les actuacions a fer en les quals es detallin, de manera senzilla i clara, els objectius, els actors implicats en diferents graus, el calendari, el pressupost, la forma d'avaluació i una/es persones responsables que seran els "padrins" de la proposta i vetllaran pel seu compliment.

Elements metodològics i organitzatius

Però una vegada feta la fitxa per a cada actuació, resta un debat clau a fer: com es duu a terme la mateixa per tal que assoleixi el màxim d'impactes i acosti al municipi a un major grau de benestar per a les famílies. Així, al llarg del projecte, es van proposar una sèrie de debats que poden contribuir als municipis a dissenyar de manera concreta com dur a terme les polítiques i propostes acordades. Presentem aquests debats tot seguit.

Debat 1: Preguntes a respondre a l'hora de dissenyar les polítiques de benestar familiar al llarg de la vida. Recollim quatre llindars en els plantejaments i les formes d'implementació de les mateixes que poden orientar els debats i les decisions a prendre.

Quadre nº 5. Llindars en el procés de disseny de les polítiques de benestar familiar i de les persones al llarg de la vida

Llindar 1:	Llindar 2:	Llindar 3:	Llindar 4:
Enfocament de drets i recursos	Tipus de suports	Temporalitat dels recursos i serveis	Suports específics
És millor plantejar la política o actuació com a : a) Universal b) Focalitzada en un col·lectiu, edat, tipus de família, situació ... c) Universal (per a tothom) però amb focalització de recursos per a determinats col·lectius, edats, etc.	Tipus d'actuacions i polítiques: a) Drets – responsabilitats subjectives b) Transferències monetàries (directes i indirectes) c) Serveis d) Llicències, permisos, etc. vinculats a la flexibilització del treball remunerat i la conciliació e) Polítiques i practiques “d'acompanyament”, educatives i amb espais de suport f) Altres	a) Suports en moments i situacions “excepcionals” i/o temporals b) Suports permanents c) Actuacions mixtes dins d'un mateix cas o política	Finalment, es poden plantejar suports específics en funció de: a) Estructura familiar (monomanrental, reconstituïda ...) b) Funcions familiars a exercir c) Moment i/o situació del cicle de vida de cada persona, d) Contextos de risc social, d'exclusió, etc. e) Altres situacions que requereixin suport

Debat 2: Quins són els millors àmbits d'actuació per a la implementació de les diferents polítiques públiques de benestar familiar? Presentem sis “llocs” en els quals poden incidir

les polítiques i propostes per, i després de tot allò exposat al llarg del document, pensar on és millor enfocar les actuacions per assolir el màxim impacte de les mateixes.

Quadre nº 6. Àmbits d'implementació de les polítiques de benestar

Àmbits d'implementació de les polítiques de benestar familiar	Breu descripció
Persona	Individu com a posseïdor de drets, usuari de serveis, beneficiari de permisos, etc.
Llar	Unitat de convivència (o unipersonal) com a àmbit receptor i/o de treball de les polítiques públiques
Xarxa familiar	Persones amb vincles familiars com a receptores de prestació, servei, treball ...
Col·lectiu específic	Política pública adreçada a persones agrupades en l'exercici d'una funció: avis/ies cuidadors, mares adolescents, famílies monoparentals, etc.
Comunitat – xarxa local	Política pública entesa com a servei de proximitat, com a recurs comunitari, etc.
Territori i/ o espai públic	Política pública de dimensió estructural (urbanisme, serveis, ..)

Debat 3: En aquest tercer debat ens preguntem per *quins actors haurien d'estar implicats en el disseny, la implementació i avaluació de les polítiques públiques de benestar familiar?* I també per com haurien d'estar implicats en cada fase, recordant l'aposta del document pel principi de coresponsabilitat (que no implica “entre tots ho farem tot”), sinó que cadascun dels actors implicats, té un àmbit de responsabilitat en el benestar familiar al llarg de la vida.

Quadre nº 7. Quins actors haurien d'estar implicats en les polítiques de benestar familiar al llarg de la vida

Àmbits	Agents
Personal - familiar	Persona
	Llar
	Xarxa familiar
	Comunitat – territori
	Altres
Comunitari	Àmbit associatiu: voluntari
	Àmbit associatiu: mercantil
	Àmbit associatiu: laboral
	Comunitat - territori
	Xarxes socials, d'amistat, etc.
	Altres

Administració	Administracions multinivell: local, supralocal, autonòmica, estatal, europea, internacional. (dimensió política)
	Àmbit tècnic de les administracions, associacions, etc. (dimensió tècnica)
	Altres projectes i plans de les administracions (pla de barris, PEC, plans comunitaris, etc.
	Altres
Mercantil	Àmbit mercantil: amb afany de lucre
	Àmbit mercantil: sense afany de lucre
	Altres

Debat 4: Com dissenyar, implementar i avaluar polítiques de benestar familiar des del concepte de diversitat: de famílies, de cicles de vida, de professionals, de territoris, etc..

Al llarg del projecte, en diverses ocasions va sorgir la necessitat de, davant la creixent diversitat de famílies, cicles de vida, i conseqüentment, de demandes, necessitats, etc. calia repensar la organització de com es reben i s'atenen aquestes demandes. Com ja hem comentat al llarg del document, la inquietud de les famílies per la complexitat de les seves necessitats té l'altra cara de la moneda en la complexitat que té cada professional davant d'una demanda que, per a ser atesa, caldria que fos entomada per molts professionals diferents. Així, en aquest debat sobre com s'implementen les propostes consensuades en la Jornada anual, caldria tenir molt en compte la doble proposta feta en el document: un sol professional esdevé el "cas manager" de cada demanda; alhora que, la resta de professionals acompanyen de manera específica cada cas i cada demanda des de la pròpia expertesa.

Elements participatius

A nivell participatiu, només destacar que, aquest treball de fer el salt entre línies estratègiques i demandes, i propostes concretes ben articulades que generin major benestar per a les famílies al llarg de la vida, també té una dimensió participativa. Això vol dir dues coses. En primer lloc que, com més complicitats sigui capaç de guanyar el Grup Impulsor ampliat per tal de construir i plantejar aquestes propostes, més potents seran les mateixes i més generadores d'impactes substantius i relacionals. I en segon terme, que també la manera com es proposin les actuacions, amb més o menys participació dels agents del camp, també marcarà la capacitat d'efectivitat de les mateixes.

5.1.3 Avaluació¹³⁵

Per acabar aquests elements metodològics, presentem una breu proposta per avaluar tant el procés de diagnòstic, disseny i implementació de les propostes com els seus resultats finals. Sembla evident que, avaluar polítiques socials, amb el seu objectiu darrer de la inclusió social, és una tasca més complexa que fer-ho en altres àmbits de l'administració. Així, i malgrat en molts casos l'avaluació sigui percebuda per part de moltes professionals com una tasca burocràtica més sense contrapartides clares i visibles, també cal dir que l'experiència ens demostra que una avaluació feta amb rigor i plantejada com un procés d'aprenentatge pot transcendir aquest "formalisme" i retornar valor a les decisions i les pràctiques dels ens locals. L'objectiu d'aquest apartat és aquest: aportar unes breus pistes per tal d'anar convertint l'avaluació d'un formalisme intranscendent a una pràctica útil i carregada de valor. En tot cas, per a una proposta detallada i completa de com avaluar les polítiques i actuacions de l'àmbit social, ens remetem al darrer apartat de la Guia per a la Implementació dels PLIS¹³⁶.

a) Context: complexitat i contradicció

En primer lloc, constatar tant la complexitat de les realitats socials, familiars i personals, com de les polítiques, mesures i actuacions que pretenen fomentar el seu benestar. Això demana entendre que ni l'administració local és un bloc homogeni que atén com a tal les necessitats de la ciutadania, sinó que viu en primera línia les pressions i els conflictes, les incoherències i les contradiccions, ni tampoc les famílies, les persones o els col·lectius són homogenis en quant a demandes i propostes. Això implica tenir un punt de partida de l'avaluació que eviti donar per descomptat que cada actor de la mateixa és únic, unívoc i homogeni i que, malgrat les dificultats per a fer-ho, sigui capaç d'entendre que les polítiques socials no només es dissenyen sinó que també es construeixen en el seu desplegament dia a dia. I que, per tant, tots els actors, totes les fases... són significatius en un procés d'avaluació que accepti aquesta complexitat.

b) Motivacions

Com ja esmentàvem, creiem que hi ha dues grans motivacions per a pensar en una avaluació de les polítiques i les actuacions de suport al benestar familiar al llarg de la vida. La primera, vinculada al binomi transparència – rendició de comptes, té a veure amb els elements de legitimitat de tota administració. Sembla lògic que, en un context democràtic, l'avaluació de les polítiques socials tingui a veure amb la rendició de comptes de l'ús de recursos públics així com de la transparència que deriva de l'exposició pública d'allò realitzat i no realitzat. La segona, vinculada als conceptes d'aprenentatge, innovació, adaptació i generació de coneixement, té per objectiu fonamental aprendre de la pròpia

¹³⁵ Subirats, J. (2008) "En tiempos de cambio, evaluar". A: *El empleo en su contexto económico y social*. Fundación Andaluza Fondo de Formación y Empleo, Sevilla.; Subirats, J; Larrue, C; Knoepfel, P (2008) *Análisis y gestión de políticas públicas*. Ariel. Barcelona.

¹³⁶ Diputació de Barcelona- IGOP, (2008) *Plans locals d'Inclusió social. Guia metodològica*.

pràctica i avançar cap a un millor servei públic. Com s'esmenta en els estudis al voltant de la gestió del coneixement en les organitzacions¹³⁷, l'avaluació rigorosa i escrita permet que altres persones que s'incorporen a l'administració, altres actors co-protagonistes en actuacions i polítiques, etc. puguin aprofitar els processos d'aprenentatge que les persones vinculades a un servei o política han fet durant anys i que té un gran valor. És la idea de passar de coneixements tàcits a explícits per tal que puguin ser compartits, avaluats i ser font de coneixement per a la innovació i la millora.

c) Criteris

A nivell de criteris, situem set elements que, a parer nostre, són claus a l'hora de pensar en què i en com es planteja una avaluació de polítiques familiars al llarg de la vida. En primer lloc ens trobem amb el criteri de realitzar una *avaluació "formal"*, és a dir, de si s'ha executat el programa, projecte o actuació i en quina mesura. En segon terme, trobem que el criteri l'*eficàcia*, és a dir, d'avaluar si s'han assolit els objectius que es pretenien i en quina mesura. En tercer lloc, ens sembla clau el criteri d'*equitat*, és a dir, avaluar si totes les persones susceptibles de rebre el suport n'han estat informades i han tingut les mateixes possibilitats d'accés al mateix. En quart terme, situem el criteri de la *qualitat*, que implica avaluar la manera en què el servei ha estat prestat i el seu grau d'atenció a la individualitat, de flexibilitat, de seguiment, de satisfacció,... s'ha obtingut.

Com a cinquè criteri, esmentem la *heterogeneïtat* com la necessitat d'avançar cap a una avaluació que tingui en compte "qui ens falta" en cada servei. És a dir, aquelles persones que pel fet de "no encaixar" amb el plantejament, els requisits, les bases... el mateix, n'han quedat al marge. En sisè lloc, el criteri de la *flexibilitat* és clau en un àmbit com el social en el qual les persones professionals de cada àmbit (serveis social, educació, cultura..) necessàriament han d'adaptar les actuacions als diferents contextos. Així, avaluar el grau de flexibilitat i incorporar les millores produïdes en el servei és una gran font d'aprenentatges presents i futurs. Finalment, com a darrer criteri, situem el de la *gestió intel·ligent* entesa com la necessitat de recollir, valorar i aprendre d'aquelles pràctiques polítiques, tècniques, associatives, sindicals, etc. que tenen la capacitat d'anar més enllà dels mandats burocràtics i resoldre problemes tot construint solucions compartides.

d) Àmbits

Pel què fa als àmbits que cal tenir en compte en l'avaluació de les polítiques de suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida, trobem un primer espai vinculat a les *tasques de govern* i un segon vinculat a les *tasques de gestió*. Sembla evident que

¹³⁷ Huber, G. (1991) "Organizational learning: the contributing processes and literatura" A: *Organization Science*. Vol. 2.; Davenport, T.; Prusak, L. (1998) *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Harvard Business School Press. New Heaven.; Cornella, A. (2002) *Infomania!.com. La Gestión inteligente de la información en las organizaciones*. Ed. Deusto. Bilbao.

ambdós àmbits no poden ser avaluats amb els mateixos indicadors ja que, per una banda estem parlant del “timó” de les polítiques i de l’art d’orientar-les, i de l’altra del fet de “remar” i del treball quotidià fer a fer-ho amb eficàcia i qualitat.

e) Moments

Com ja ha estat àmpliament difós, creiem que la distinció entre l’avaluació de procés (*outputs*) i l’avaluació dels impactes finals (*outcomes*) pot ajudar a situar diferents moments d’avaluació al llarg de cada política. La necessitat de distingir els dos moments, orientant el primer de manera clara cap a l’aprenentatge i remarcant en el segon els elements de transparència i rendició de comptes sense que oblidar la dimensió de coneixement, pot ser una bona pauta per a una avaluació global útil i rigorosa.

f) Dimensions

També en la línia habitual de l’avaluació de les polítiques públiques, situem tres dimensions analítiques que ens permeten diferenciar diferents objectes a avaluar: la dimensió substantiva, la relacional i la cultural.

f.1 Dimensió substantiva

En primer lloc, trobem l’avaluació de la dimensió substantiva, és a dir, del procés i dels resultats en relació a l’objectiu de la política. És l’avaluació més intuïtiva i intenta, com en totes les dimensions mitjançant indicadors compartits constatables, respondre a preguntes del tipus: Què ha funcionat i què no? Quines actuacions han tingut més i millor impacte? Quins processos organitzatius, burocràtics, informatius en relació a la política són millorables? A quin tipus d’usuaris s’ha arribat i a quin no? Com es podria millorar la política i els seus efectes? Etc.

f.2 Dimensió relacional (interna i externa)

En aquesta segona dimensió, el que s’avalua és la capacitat de treball coordinat, les interdependència i sinèrgies generades i/o aprofitades, els actors i vincles activats i amb capacitat per treballar conjuntament, etc. Una metodologia senzilla per aquest tipus d’avaluació és un sociograma intern i extern que permeti a les persones professionals veure tant quantitativament (nombre d’actors implicats, nombre de serveis coordinats, ...) i qualitativament (estat dels vincles, guanys i pèrdues en la relació amb els mateixos, etc.) “l’estat relacional” del servei, política o actuació i les possibilitats i pistes de millora.

f.3 Dimensió cultural

Finalment, aturar-se en l’avaluació de la dimensió cultural és útil per tal d’avaluar aquells impactes sovint més “invisibles” que fan referència a les innovacions i millores en els processos, els protocols, les concepcions, les representacions ... dins i fora de les organitzacions. És a dir, es tracta de veure si, a més dels impactes concrets (substantius)

i relacionals, la política en qüestió està tenint la capacitat de canviar les mirades, les actituds i els valors de les persones vinculades a la mateixa. Això es pot ser a través de preguntes com: ha canviat la teva manera d'entendre les polítiques familiars des de que participes en actuacions d'aquest projecte? Creus ara més que abans que les actuacions en aquest camp són necessàries? Veus possibilitats d'actuacions conjuntes amb el teu servei, entitat, administració...? etc.

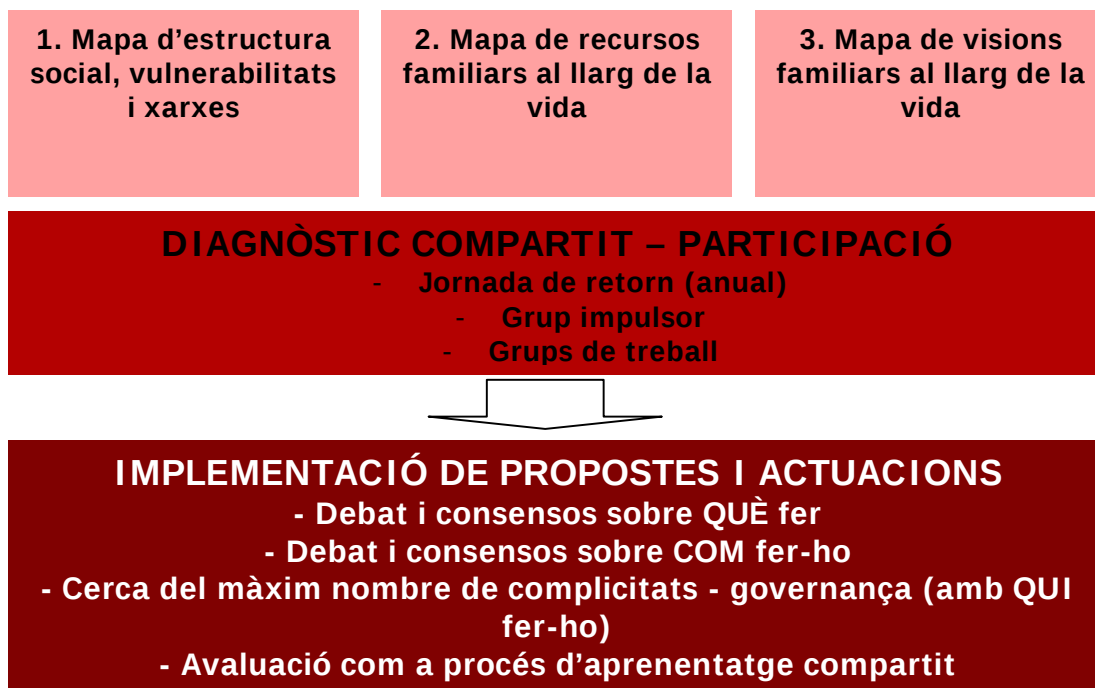
g) Recursos

Abans d'arribar a les propostes de millora, hi ha un element clau que cal avaluar i són els recursos i el seu grau d'adequació a les necessitats i demandes del servei, projecte, actuació, persones usuàries... . Sembla evident que l'avaluació ha de posar en relació la pertinència dels recursos i en funció de les tasques i necessitats ateses, tot assenyalant els punts de millora en aquest àmbit.

h) Pistes de millora organitzativa, relacional i substantiva (més i millors impactes)

Finalment, com dèiem, tota avaluació ha d'acabar amb una sèrie de pistes generals de propostes concretes de millora en cadascuna de les dimensions que permetin dos objectius. En primer lloc, recollir de manera escrita l'avaluació realitzada i les pautes de millora proposades (gestió de coneixement). I en segon terme, orientar el dia a dia de les organitzacions implicades en el projecte cap a camins de major efectivitat, equitat i qualitat.

Quadre nº 8. Esquema – resum dels elements metodològics

6. Conclusions: 10 elements clau per al disseny i implementació de polítiques locals de família al llarg de la vida

Com a resum del document que hem presentat, que és fruit de les aportacions de totes les persones participants en el projecte “Noves famílies, noves polítiques” (expertes, amb responsabilitat política, tècnica, del món associatiu i del món laboral), presentem 10 punts que posen de relleu alguns dels elements més importants que s’han presentat en l’informe. Són una mena “d’idees clau” que els ens locals haurien de tenir presents a l’hora de pensar en polítiques adreçades a les famílies al llarg del cicle vital.

1. Les famílies: construir un discurs i unes polítiques des de les opcions progressistes

En primer lloc, recordar que les famílies han estat un àmbit condemnat i després oblidat, però ahora tothom reconeix que és clau en el benestar de les persones al llarg de la vida. Així, cal endegar un procés de construcció d’un discurs i d’unes polítiques socials progressistes en aquest àmbit.

2. Per a què es volen aquestes polítiques: posicionaments i debats conceptuals

En segon terme, ens sembla important que els municipis realitzin un procés de reflexió i debat sobre els objectius que volen aconseguir amb les polítiques familiars tot tenint en compte les possibles conseqüències no previstes de les polítiques socials a implementar.

3. Del singular al plural: famílies, cicles de vida, polítiques socials

En tercer lloc, ser conscients que si les realitats socials i familiars estan en transformació i són cada vegada més diverses i plurals, les polítiques socials que els municipis ofereixen haurien d’esdevenir el més obertes i atentes possible a totes les realitats familiars i personals per tal de donar-los suport al benestar en el context de les seves realitats vitals i familiars.

4. Actuacions substantives

En quart terme, es proposa que els municipis que conjuntament amb altres actors del territori desenvolupin un pla d’actuació que contempli accions, serveis, projectes... en l’àmbit de les polítiques socials, educatives, culturals, esportives... per tal de donar suport al benestar familiar al llarg de la vida.

5. Actuacions organitzatives

En cinquè lloc, es proposa que els municipis busquin aquelles fórmules organitzatives, informatives, de cooperació... que permetin coordinar tot allò que ja es fa en l’àmbit de famílies, donar-li un nou impuls i fer-ho més efectiu en la provisió de benestar a les famílies al llarg del cicle vital.

6. Famílies i cicles de vida: un eix transversal de les polítiques municipals

Per tal de fer això, en sisè lloc, es planteja una doble estratègia. Generar un petit nucli d'impuls i coordinació de les actuacions municipals amb i per a les famílies, així com, desplegar estratègies toves (coneixement, valors, lideratge...) per tal d'incorporar a aquest possible eix transversal d'actuacions municipals el màxim nombre d'àrees, actors i propostes.

7. Governança interna: el rol clau de Serveis Socials, Educació i Salut

Així, en setè lloc, es proposa generar un model de governança interna que tingui un doble nivell d'intensitat. En el nucli dur, apareix com a fonamental una forta aliança i coordinació entre Serveis Socials, Educació i Salut per tal de configurar un motor de treball per al benestar familiar. En relació a la resta d'àrees, apareixen els conceptes de complicitats i de confiança com els millors camins per aconseguir la màxima implicació en aquestes polítiques.

8. Governança externa: treball en xarxa

Però el model de govern relacional no apareix només com a necessari de portes endins de l'ajuntament. En un context com l'actual, en vuitè terme, és més necessari que mai un plantejament de treball en xarxa que, partint de la construcció d'un projecte de benestar familiar compartit amb el màxim nombre d'actors socials, entitats, sindicats, patronals, etc. tingui la capacitat de generar sinèrgies i impactes significatius en el benestar familiar.

9. Metodologia participativa i acotada en el diagnòstic, disseny, implementació i avaluació

En la part metodològica, com a novè ítem, trobem que la participació segueix essent un criteri clau, però també ho és la necessitat de plantejar metodologies de treball assequibles, acotades en el temps i altament útils.

10. En temps de complexitat i canvi, avaluar per aprendre i avaluar per millorar.

Finalment, en desè lloc, més que mai cal estendre la cultura de l'avaluació en les polítiques socials i familiars. Una cultura que ha de passar del canvi de concepció d'una avaluació feta per al control o la burocràcia, a una avaluació pensada per aprendre i per a millorar conjuntament processos, actuacions i impactes.

7. Annexes

ANNEX 1. PREGUNTES GUIA DELS GRUPS DE DISCUSSIÓ

Aquestes són les preguntes que varen servir de guia per a dinamitzar i conduir els grups de discussió pel que fa a la sessió de models familiars. Val a dir que de la bateria de preguntes aquí exposades, se'n van fer servir unes o altres en funció del grup, així com també depenent del grup a qui anava dirigida variava la formulació de la pregunta.

Models familiars

- Obrir el debat amb els/les participants per a “validar”, contrastar o enriquir el diagnòstic presentat.
- Quines són les tres/quatre grans necessitats, dificultats o vulnerabilitats de les “noves” famílies en els darrers 5 anys?
- En relació als següents tipus de famílies (llars amb infants 0-12, llars amb adolescents i joves, monoparentals, llars unipersonals de gent gran, llars amb persones dependents, persones amb discapacitats, amb malalties... nouvingudes, altres) quines creieu que són les demandes i expectatives específiques?
- Quines són les principals transformacions d'aquestes necessitats de les famílies en els darrers 5 anys: tipus de demandes, forma de plantejar-les, manera de rebre “el suport”, etc?
- Quins tipus de demandes o expectatives no són explicitades per part de les famílies però caldria prestar atenció i treballar-les perquè són “demandes latents - ocultes”?
- Des de quin plantejament, forma, actuació, relacions ... articuleu la vostra “oferta” per a les famílies i com teniu en compte els seus canvis?
- Com afecten aquestes transformacions a l'exercici de les *funcions* de les famílies: socialització, cura, protecció, autonomia dels membres ...? En què les dificulta i en què les afavoreix? En què les fa més fortes i en què més vulnerables? Quins riscos i oportunitats presenten?
- Com influeixen aquestes transformacions en la *vivència* de “l'experiència familiar” per part dels seus membres? Què és “ser família”? Què implica per al seus membres?
- Com us arriben les demandes o necessitats de les famílies, des d'on les coneixeu? Se'n fa algun tipus d'anàlisi? Amb quina metodologia o instruments?

- En els darrers anys, heu fet algun treball específic com a agents socials al voltant dels canvis en les famílies en relació al vostre àmbit?
- Des de quin plantejament, forma, actuació, relacions ... articuleu la vostra “oferta” per a les famílies i com teniu en compte els seus canvis?
- Quina interpretació ideològica feu d’aquests canvis, com us hi posicioneu?
- Límits entre les funcions de les famílies i les funcions de les polítiques? Fins a on ha d’arribar el suport públic a les famílies, tenint en compte que se situen en un espai privat o íntim?
- Quins són els tres/quatre grans eixos en els quals es concentren les demandes, les necessitats, les dificultats, les vulnerabilitats de les “noves” famílies en els darrers anys? És a dir, quins són els principals motius de demandes de les famílies?
- Elements teòrics i analítics des dels quals abordeu aquestes demandes: teories, conceptes, autors ...
- De les demandes rebudes per part de les famílies quin percentatge i de quin tipus són les que corresponen a elements: Demanda explícita – implícita (reactiu – proactiu)

Cicles de vida

- Obrir el debat amb els/les participants per a “validar”, contrastar o enriquir el diagnòstic que hem presentat.
- Quins són els moments vitals (etapes) en els quals es concentren les demandes, les vulnerabilitats, les necessitats, les dificultats... que heu rebut de manera prioritària en els darrers 5 anys?
- Quin tipus de demandes es realitzen de manera prioritària respecte cadascuna de les següents etapes: infantesa, adolescència, joventut, maduresa, gent gran, gent molt gran? Quins canvis hi ha hagut en aquestes demandes (contingut, forma de plantejar-les, etc.) en els darrers 5 anys?
- *Quins canvis heu notat en la “vivència” subjectiva de cada etapa? En allò que “toca” i que no “toca”? Rols (per gèneres i classes)?*
- Quins són els moments de trencament, de disrupció al llarg de la vida pels quals rebeu més demandes (mort, accident, trencament familiar...)? De quin tipus són aquestes demandes?
- En l’actualitat quins creieu que són aquells moments, circumstàncies, casuístiques que marquen el pas d’una etapa a l’altra, quins canvis hi ha hagut respecte el passat (més marcades per rituals religiosos)?

- Respecte quines etapes vitals i/o trencaments no us acostumen a arribar demandes als vostres serveis, però percebeu que hi ha (o hi pot haver) demanda i expectatives? I que en una concepció “ampla” dels serveis socials si que es van atenent o s’aniran atenent? És a dir, a quines “demandes i expectatives ocultes” o no formulades cal estar atent al llarg del cicle vital – moments de disrupció?
- Quina relació directa o indirecta hi ha entre món laboral, món professional, mercat de treball i les diferents etapes de la vida? I com ha canviat aquesta relació en els darrers 5 anys?

Polítiques públiques

- Per a què? Objectius i finalitats de les polítiques
 - Quines són les finalitats que s’haurien d’assolir, que haurien de marcar un sistema de benestar familiar a nivell local? (*què es vol aconseguir?*)
- Què? Continguts de les polítiques
 - Des de quines funcions familiars caldria donar suport de manera prioritària?
 - A quines situacions familiars i del cicle vital caldria donar suport de manera prioritària (etapes del cicle de vida, trencaments, etc.)?
 - Quines altres polítiques tenen influència de manera prioritària en aquest benestar familiar (centrat en l’exercici de les funcions definides en el full de retorn) ?
 - Quines propostes polítiques al voltant de les famílies estaven al vostre programa electoral?
 - Davant d’aquests canvis en les famílies, quins han estat els principals eixos estratègics de treball que heu desenvolupat en els vostres municipis al respecte?
 - Quina capacitat d’impacte creieu que tenen les actuacions que feu al vostre municipi davant d’aquestes demandes i necessitats de les famílies?
- Com? Formes d’implementació de les polítiques
 - *Quin hauria de ser l’enfocament prioritari en la implementació de les polítiques de suport a les famílies?* És a dir, com haurien de donar-se els suports a les famílies (sobretot serveis, o suports econòmics (prestacions), treball d’acompanyament, de derivació – oficina única, etc.? Han de ser universals (prestació per fill/a) o focalitzats (en funció de renda)?
 - *Com donar suport a les funcions familiars evitant diferents riscos:* substituir la família; que quedin funcions “sense fer” perquè la família no l’exerceix i l’administració tampoc; etc.

- *Com caldria articular-les de manera concreta per tal que fossin el més efectives possible?* En projectes concrets ja articulats on situar les demandes; oficina única per famílies i després “construcció” del servei; persona de referència que els acompanya en el procés (“treballadora social de família” com els metges de família com diu la Llei); institucions - espais polivalents; etc.
- *“On” caldria situar prioritàriament les polítiques: persona, llar, xarxa familiar, comunitat – xarxa social, territori, espai públic?*
- *Quins actors caldria tenir en compte de manera preferent a l'hora d'articular-les (persones, famílies, serveis públics, mercat, associacions, xarxa social, etc.)? I com es pot articular?*
- *Com superar l'articulació de les polítiques públiques en funció de la organització municipal (departaments estanc) i avançar a una articulació en funció de les necessitats de les persones i les famílies?* És a dir, com caldria fer les articulacions entre els diferents àmbits de la pròpia administració local (educació, cultura, treball-economia, salut...) ? I entre els diferents nivells de l'administració? *(Exemples i bones pràctiques conegudes).*
- Participació ciutadana. Consulta o decisió? Quin és el límit?
- Participació dels professionals en el disseny de les polítiques. Polítiques a partir de demandes ciutadanes o de professionals
- Les polítiques educatives- pedagògiques requereixen de llarg plaç, la qual cosa confronta amb el temps legislatiu de 4 anys.... que sovint s'opta per polítiques que tenen més imatge públic, amb molt d'impacte visible però poc de fons....
- Riscos i oportunitats de la mercantilització - externalització de les polítiques de suport a les famílies. Actuacions i bones pràctiques per minimitzar els riscos

ANNEX 2. GUIÓ D'ENTREVISTA PER A PERSONES EXPERTES

- a) Elements analítics i epistemològics
 - Quins referents i elements analítics (teories, models d'anàlisi...) creus que ajuden a comprendre millor la realitat actual dels següents àmbits:
 - Famílies
 - Cicle de vida
 - Polítiques públiques de benestar familiar

- b) Elements de diagnòstic
 - Quins són els principals canvis i transformacions dels següents àmbits:
 - Famílies
 - Cicle de vida
 - Polítiques públiques de benestar familiar
 - Quins són els principals punts de tensió i d'atenció actualment en aquests tres àmbits? I en llur interrelació?

- c) Elements propositius: les polítiques públiques de benestar familiar
 - Quins haurien de ser els principals àmbits d'actuació de les polítiques públiques de benestar familiar?
 - Quina hauria de ser la seva orientació i enfocament ? Com s'hauria de plantejar la seva implementació?
 - Quines actuacions concretes (es portin ja a la pràctica o no) creus que seria més important implementar per a construir un sistema de benestar d'equitat i qualitat?

ANNEX 3. CONCLUSIONS SESSIÓ DE CONTRAST AMB PERSONES EXPERTES

4 de juny de 2009

1. Idees i debats principals:

- Polítiques preventives versus polítiques pal·liatives.
- Lloc de les polítiques de famílies: serveis socials?
Debat al voltant d'on han d'estar "situades" en el món local les polítiques de famílies.
Debat sobre polítiques de famílies com a *mainstream*, com a eix transversal o com a centre concèntric on el cor són els serveis socials.
- Estructurar les polítiques familiars des de la concepció de la família no com un ens aïllat sinó dins l'estructura social.
Entendre Família com el resultat de determinades dinàmiques i estructures. Quelcom complex.
- Orientació de les polítiques de família: gènere o natalistes Són polítiques o bé de gènere (centrades en la dona, temps i la conciliació) o bé de classe (natalistes per a un sector de la població).
- Contradicció de l'Estat al protegir els menors i desprotegir les famílies.
La pobresa infantil hi serà mentre hi hagi pobresa familiar.

2. Pistes per a un model de benestar familiar local a nivell substantiu

- Gènere. L'objectiu de la política familiar ha de ser visualitzar, valorar i redistribuir les tasques domèstiques i de cura.
Importància de les relacions de gènere dins de les famílies.
El pes i la càrrega la tenen les dones. Una cosa es el gènere i una altra el sexe.
Important en tot això, la dona i la seva incorporació al món laboral. Apostar per valorar i redistribuir el treball domèstic és innovador i trencador.
Treballar les condicions de benestar; relacions de gènere (per exemple fer un espai per trencar els rols de gènere, amb temes domèstics).
- Propiciar un nou contracte social entre els dos gèneres.
- Cal crear individus amb drets i obligacions. No només cal valorar el treball domèstic, hi ha alguns discursos que diuen fins i tot econòmicament, però el que cal es reconèixer els nostres deures. Coresponsabilitat social.
- No es considera que les polítiques familiars puguin tenir un àmbit específic més enllà de les natalistes Temes com el sexe, l'edat, la procedència, laboral,... depassen la

família. Traient tot això la única cosa que queda és el suport o l'acompanyament, , educar per a unes bones relacions interfamiliars - convivència, pe. escoles de pares i mares. Entrem en un terreny difícil entre allò públic i allò privat. Que fem accions en les llars no vol dir que fem polítiques familiars.

- Hegemonia del mercat de treball. Com que no hi ha intervencions en aquest àmbit, s'acaben desplaçant les polítiques a d'altres àmbits. El mercat de treball no és hegemònic per a tothom, hi ha moltes dones que no s'hi poden dedicar pel treball domèstic o que ho han hagut de deixar. Encara hi ha dones que estan renunciant a la feina a tots nivells. No té valor perquè no té valor monetari. Serveis socials reben demandes de temps. Si s'aconsegueix la flexibilitat laboral això comporta un benestar familiar.
- Invertir la lògica hegemònica laboral productiva. Trencar-la com la única que prima per damunt de tot.
- Articular política local amb el mercat. Sistema articulat, interdependència de recursos per les famílies.
- Pactes locals dels temps.
- Atenció domiciliària.
- Dotar de xarxa a les persones. Això crea sinèrgies entre societat civil i administració.
- Objectiu de les polítiques familiars: dotar de xarxa a les persones, proximitat, coordinació, governança,...

3. Pistes per a un model de benestar familiar local a nivell "metodològic"

- Àmbit d'implantació de les polítiques: les polítiques s'han de territorialitzar. Com desenvolupem les polítiques a l'entorn d'on la gent viu. Serveis de proximitat i vinculats a l'àmbit local.
- Planificar les polítiques segons la lògica dels problemes de les persones i del moment del cicle de vida en que apareixen, no des de la lògica de tipologies o models familiars. Fins ara les polítiques les hem dedicat a un determinat tipus de família.
- La perspectiva del cicle de vida permet planificar les polítiques a llarg termini. Contrasta amb la dificultat dels temps polítics de 4 anys. Aquesta perspectiva permet trencar amb les actuals polítiques familiars molt centrades només en famílies amb fills. Totes les famílies tenen problemes i són diferents problemes (econòmics, de cura, etc).

- Polítiques en clau de benestar quotidià versus polítiques per a moments puntuals problemàtics.
- Si bé cal tenir en compte els drets de forma individual, cal tenir en compte les polítiques des de la perspectiva de la llar, de les unitats de convivència. El benestar de les persones depèn del benestar de les persones que ens envolten. Es important recuperar l'òptica de la llar. No podem perdre aquesta doble perspectiva.
- Les polítiques han de ser individuals però cal veure quin efecte tenen a nivell familiar.
- La transversalitat que requereixen les polítiques familiars és una oportunitat per a l'Administració Pública de treballar de forma més integral i menys sectorialitzada. L'Administració Local requereix mecanismes protocol·laris per a treballar la transversalitat encara que estiguin a serveis socials ha d'existir un protocol de col·laboració. Les Polítiques familiars ho són totes, passa talment com amb les polítiques de gènere. Els ajuntaments cada vegada són més importants.
- Abans de definir les polítiques cal detectar els problemes. Diagnosi i identificar quines son les necessitats, no només les demandes.
- Limitació de les polítiques públiques per entrar en la vida privada vs s'ha d'intervenir en la vida privada perquè aquesta transcendeix a l'àmbit públic. No hagués estat tant problemàtic si l'Estat no hagués estat absent durant anys.
- Efectes inesperats. No només cal prestar atenció al què volem fer sinó també al que suposa el que volem fer. Quin objectiu tenen els serveis, les polítiques?
- Formes d'implementar les polítiques: cal complementarietat entre serveis, permisos, transferències monetàries i suports específics.
- Articulació de serveis més flexibles. Pe. punt d'atenció a la ciutadania en un camp esportiu

ANNEX 4. RESUM GRUPS DE TREBALL.

Trobada de contrast i debat. 9 de juliol de 2009

Grup coordinat per Cristina Brullet

Pregunta 1. Consideracions al document

- En general el document reflecteix amb molta precisió les aportacions que s'han anat fent. Malgrat això es proposen afegir al document o fer més èmfasi en alguns conceptes:
- Concepte de crisi de valors i fractura dels models tradicionals, però es fa una puntualització sobre que potser agrada més parlar del concepte de desplaçaments de valors i que hi ha un canvi respecte a aquest tema. Crisi de valors igual a canvi de valors.
- Quan parlem d'aquest concepte estem parlant de la manca de solidaritat intergeneracional.
- Les solidaritats es mantenen e inclòs són més fortes i estem negant aquestes solidaritats.
- Hi ha un canvi en les jerarquies dels valors.
- Mesures de conciliació: s'han de mirar en funció dels sectors i de les empreses lligades a la productivitat i els objectius. La gent ha de poder escollir.
- Recursos i polítiques com ajudar a que les persones grans i nens estiguin a casa i com ajudar a aquestes famílies.
- Es planteja el dubte de si hi ha crisi de valors o manquen els recursos perquè es puguin aplicar aquests valors.
- També es proposa afegir al document de forma més contundent parlar de les relacions intergeneracionals que són fonts de desigualtats.
- Per altre costat parlar més del concepte transferències i no de disruptions.

Pregunta 2. Actuacions polítiques

- Polítiques per entendre les persones en xarxa. Relacions intergeneracionals des de la xarxa de la política social comunitària.
- S'han anat creant polítiques segons els problemes i hem anat creant petits projectes i programes.
- S'ha de repensar el model de l'estat del benestar i el paper de la família.
- Fer coses més integradores. Hi ha missatges contradictoris des dels diferents models i diferents estructures. Els ciutadans tenen un cert descontent i potser s'hauria de tenir un discurs coherent de gran pacte social. Nou pacte social. El pacte però ha de ser previ i domèstic

- S'ha de fomentar la solidaritat i lo comunitari.
- Nova manera d'encarar el model de benestar social, perquè la cura és essencial.
- Concepte de l'ètica de la coresponsabilitat: S'ha implementar un procés perquè s'assumeixi una ètica de la coresponsabilitat de la cura. I que hi hagi una coresponsabilitat pública i privada independentment que es tingui família.
- Educació-prevenició: important treballar en la prevenció. Escoles de família i espais de pares amb espais més relacionals i d'intercanvi
- Treball comunitari territorial: Fer diagnòstic de cada territori.
- Coordinacions de tots els sistemes de benestar: serveis socials hauria de treballar més amb la família des del model sistèmic. Mirades més globals.
- Polítiques socials a l'abast de tothom: Més universals. Potser necessitem en un moment de vulnerabilitat anar als serveis socials. Suport a la parentalitat, suport en els moments de ruptura i suport en educació a l'adolescència.
- Copagament. S'ha de introduir aquest tema malgrat sigui simbòlic.
- Empoderament de les famílies. Aquest ha de ser un dels objectius mitjançant accions de sensibilització i tenir la idea que estem fent coses perquè la família sigui més autònoma.
- Grups d'autoajuda: Les famílies que són diferents es senten diferents i frenen poder assistir a grups normalitzats.

Pregunta 3. Elements organitzatius

- Coresponsabilitat privada i col·lectiva.
- Formació de professionals: recuperar el paper dels treballadors socials en el marc comunitari.
- Treball conjunt des dels diferents àmbits.
- Treball en xarxa: coresponsabilitat de diversos sectors dotant d'eines i espais per poder fer això. Tots els serveis han de treballar conjuntament i fer treball comunitari.
- Desenvolupament comunitari. Espais a nivell comunitari amb la participació de l'empresa privada i les entitats.
- Incorporar en tot això els elements urbanístics que ens ajudi a fomentar lo comunitari.

Grup coordinat per Jaume Funes

Pregunta 1. Consideracions al document

- Es comenta la possibilitat de coordinar un ens que centralitzi l'ajuda a la família: telèfon, web, punt d'informació,... per a cada Ajuntament que orienti, agrupi,... (d'alguna manera ja està recollit en el document en la pàg. 11 però potser es pot ampliar i aclarir).
- D'altra banda (i d'alguna manera en contraposició a lo anterior) es comenta que no s'ha d'atomitzar creant noves àrees de família en els ajuntaments, sinó que el que cal és donar una perspectiva de família a totes les polítiques.
- Contemplar en el document alguns elements de base com:
 - o el dret a tenir una família, és a dir, dret a tenir referents significatius entre els 0-18 anys. (d'aquesta se'n desprèn una actuació política).
 - o No centrar-nos només en els canvis que han sofert les famílies sinó també en els canvis en les vinculacions ("nens Ikea").
- Desenvolupar més el tema de les intervencions urbanístiques: importància de la delimitació de l'espai, i com aquest afecta en les relacions humanes (generant possibilitats de relació o d'evitació). Igualment per a l'espai domèstic: importància de la distribució dels habitatges per a les relacions. (psicologia ambiental).
- Incorporar el tema de la possibilitat de les persones de triar/escollir el servei que requereixen.
- Desvincular gent gran de dependència. I incorporar les persones grans autònomes.
- Elements de mediació i violència. Desvincular, separar. No sempre té perquè requerir-se la mediació, de vegades amb un acompanyament es pot resoldre la problemàtica.

Pregunta 2. Actuacions polítiques

- Dret a tenir família: cercar fórmules per a que no costi tant adoptar i impulsar els acolliments tant permanents com temporals amb suport econòmic o psicològic, les paternitats compartides. Certificats idoneïtat: si són situacions dinàmiques, com pot definir-se? La idoneïtat no pot ser una condició prèvia sinó que l' Administració Pública ha de donar el suport necessari per a que les famílies siguin vàlides.
- Acompanyaments en la vida quotidiana des dels serveis de proximitat.
- L' Administració Pública s'impliqui en aspectes de mobilitat per tal de fomentar la flexibilitat laboral i la conciliació.
- Administració Pública assumeixi el paper de sensibilitzar i empenyi actuacions que ajudin a les empreses a canviar la seva visió de la cultura de la presència a la feina cap a un altra de menys presència i més productivitat, la qual cosa és positiva tant per a les empreses i com per a les famílies.

- Les polítiques familiars, les intervencions han d'anar dirigides a :
 - o Reconstrucció d'espais familiars des de la diversitat.
 - o Atenció a conflictes (des de recursos diversos).
 - o Atenció a les transicions (trencaments).
 - o Atenció a situacions de necessitats crítiques.
- Actuacions que potenciïn les vinculacions: amb la família extensa, la comunitat. Potenciar la xarxa natural.

Pregunta 3. Elements organitzatius

- Abans de dissenyar serveis específics cal arribar a consensos a partir dels quals dissenyar les polítiques i les ciutats que volem.
- Com relacionar aquest concepte transversal que és la família amb d'altres conceptes també transversals com per exemple el gènere.
- Si bé s'està d'acord en no atomitzar, alhora es considera que calen serveis específics per a necessitats específiques. Pe. habitatges de protecció més grans per a famílies nombroses.
- Perspectiva comunitària i d'acompanyament (contemplada a la nova llei de serveis socials) deixant la perspectiva d'informació i derivació (de l'antiga llei).
- Dificultats d'organització del treball en xarxa i transversal quan les mateixes lleis no compten amb una perspectiva familiar i estratifiquen els temes.

Grup coordinat per Joan Subirats

Pregunta 1. Consideracions al document

- Context: poca trajectòria de polítiques familiars a Catalunya.
- Transversalitat alhora pensada per a persones amb responsabilitat política, de direcció i tècnica. També amb els agents de fora de l'administració.
- Avaluació: no pot ser un element marginal. Avaluació com a diagnòstic, com a procés (educació - coneixement) i com a resultat (impactes)
- Eix de gènere: alhora com a realitat de desigualtat; de treball de noves masculinitats i feminitats; i de perspectiva d'avenç cap a la igualtat des de la diferència.
- Polítiques familiars: més enllà de les d'infants i per les dones.
- Evitar que entre les administracions "totes facin de tot". Tenir clara la idea de multinivell i el principi de subsidiarietat.
- Manca discurs compartit i conegut al voltant de les famílies. Cal un debat sobre l'imaginari públic de les famílies: què és, com és, què ha de fer? ...
- Anar amb compte amb els diferents impactes (positius i negatius) de l'externalització
- Canviar "escola de famílies" per "espai" (tercera generació d'actuacions família – escola) (Pàg. 16 document)
- Les TIC poden oferir noves possibilitats
- Cal articular aquestes polítiques en allò micro – comunitari
- Tenir en compte les relacions intergeneracionals

Pregunta 2. Actuacions polítiques

- Gènere: no obviar la realitat desigual i donar suport a la mateixa; i alhora proposar mesures per superar-la
- Crisi: oportunitat per repensar les actuacions i la capacitat de resposta de l'administració
- Qüestionar els elements estructurals del treball productiu (i la seva centralitat) i reproductiu
- Pensar en actuacions des d'espais polivalents, integrals ... des d'allò petit i quotidià.
- Fer formació professionalitzadora en aquest àmbit
- Demanar un compromís personal a les persones que es mouen en aquest àmbit: polítics, tècnics, etc.
- Valorar i potenciar les xarxes i vincles (mirada global)
- Plantejaments d'actuacions que no cronifiquin

- Plantejaments de coresponsabilitat entre adults i infants, entre gèneres, entre administracions, etc.
- Alhora: polítiques de temps, serveis i acompanyament

Pregunta 3. Elements organitzatius

- Perspectiva de prevenció – foment de l'autonomia (evitar les polítiques assistencials)
- Perspectiva d'envelliment actiu
- Millor aportar serveis que diners
- Introduir la mirada de famílies i de cicle de vida en totes les polítiques – eix de transversalitat
- Suport a xarxes i iniciatives ja existents
- Importància dels elements informals, de responsabilitat col·lectiva ...
- Perspectiva de capacitats, de responsabilitat – coresponsabilitat, de participació
- Perspectiva de *case management* – acompanyament (o com evitar que el coordinador de les polítiques sigui el propi usuari).
- Importància de la xarxa social: entitats, associacions, territori
- Tenir en compte elements de coordinació multinivell

PERSONES PARTICIPANTS AL PROJECTE “NOVES FAMÍLIES, NOVES POLÍTIQUES”

Persones amb responsabilitat política

Mª Carmen Esteban, Ajuntament de Mataró.
 Dolors Fernández, Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat.
 Lluïsa Moret, Ajuntament de Sant Boi de Llobregat.
 Carmela Fortuny, Ajuntament de Sant Cugat.
 Xavier Esteban, Ajuntament de Gavà.
 Xavier Montserrat, Ajuntament de Molins de Rei.
 Francesc Xavier Serra, Ajuntament de El Masnou.
 Ma. Àngels Casals, Ajuntament de Torelló.
 Gisela Riberas, Ajuntament de Vallirana.
 Ma. José Pardo, Ajuntament de Cornellà.

Persones amb responsabilitat tècnica municipal

Francisco Centeno, Ajuntament de L'Hospitalet.
 Martí Moliner, Ajuntament de Badalona.
 Sònia Guerra, Ajuntament de Sant Boi.
 Núria Cortada, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.
 Rosa Mª Alemany, Ajuntament de Gavà.
 Mercè Ginesta, Ajuntament de Pineda de Mar.
 César López, Ajuntament de Sant Just Desvern.
 Ester Sarquella, Mancomunitat de la Plana.

Persones del món associatiu

Esther Camí, Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència (FEDAIA).
 Anna Oró, Casal dels Infants per l'Acció Social als barris.
 Carme Bosch, Associació Ventijol.
 Jordi Castro, Federació Catalana de Famílies Monoparentals
 Mª José Solé, Famílies Nombroses de Catalunya (FANOC).
 Jesús Bernal, Federació Catalana d'Associacions de Familiars de i Persones amb Problemes de Salut Mental (FECAFAMM).

Dèlia Risques, Fundació Catalana de l'Esplai.

Núria Hernández, Fundació Marianao.

Sara Escudero, Fundació Marianao.

Montse Villanueva, Federació d'Associacions de Mares i Pares de Catalunya (FAPAC).

Persones vinculades al món laboral i professional

Àngels Cobo, Cooperativa SUARA (atenció a les persones), membre de CLADE, grup empresarial cooperatiu.

Montserrat Camps, Cooperativa SUARA (atenció a les persones), membre de CLADE, grup empresarial cooperatiu.

Jana Callís, Petita i Mitjana Empresa de Catalunya, Pimec Barcelona.

Ana Albareda, Taula entitats del tercer sector.

Xavier Becerra, Comissions Obreres de Catalunya.

Anna López, Unió General de Treballadors de Catalunya.

Mireia Puig, Unió General de Treballadors de Catalunya.

Liliana Pinacho, Unió General de Treballadors de Catalunya.

Maria Bosch, Associació Catalana de Treballadores Familiars.

M. Pilar Puig, Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social.

Maite Mauricio, Col·legi Educadores i educadors socials de Catalunya.

Jose M. Alonso Varea, Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya.

Josep M Elias Costa, Col·legi Pedagogs de Catalunya.

Rosa Rodríguez i Gascons, Col·legi Pedagogs de Catalunya.

Jordi Pujol, Col·legi de Politòlegs i sociòlegs de Catalunya.

Ana Parès, Col·legi de Politòlegs i sociòlegs de Catalunya.

Maria Mora, Foment del Treball Nacional.

Personal tècnic de l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona

Amparo Junquera, SPOTT, Centre comunitari d'atenció a persones amb drogodependències.

Yolanda Moragues SPOTT, Centre comunitari d'atenció a persones amb drogodependències.

Maria de la Cruz, Servei d'Acció Social. Secció de Gestió de Recursos Tècnics al Territori.

Lucia Aizcorbes, Servei d'Acció Social. Secció de Gestió de Recursos Tècnics al Territori.

Caterina Neus Aige, Oficina Suport Tècnic a la Autonomia Personal i Atenció a la Dependència.

Francesc Reverter, Oficina de Suport Tècnic als Serveis Socials.

Noelia Roses Canovas, Servei Residencial d'Estades Temporals i Respir per a persones amb discapacitat.

Lola Gallego, Oficina de Suport Tècnic als Serveis Socials.

Anna Jardí, Oficina de Suport Tècnic als Serveis Socials.

Persones expertes del món acadèmic i de la investigació

Joan Subirats, Universitat Autònoma de Barcelona. IGOP, Institut de Govern i Polítiques Públiques.

Josep Adelantado, Universitat Autònoma de Barcelona. IGOP, Institut de Govern i Polítiques Públiques.

Miquel Àngel Alegre, Universitat Autònoma de Barcelona. IGOP, Institut de Govern i Polítiques Públiques.

Pere Amorós, Universitat de Barcelona.

Cristina Brullet, Universitat de Barcelona. CIIMU, Institut Infància i Món Urbà.

Xavier Bonal, Universitat Autònoma de Barcelona. Adjunt al síndic per a la infància.

Jaume Funes, Universitat Ramón Llull.

Sara Moreno, Universitat Autònoma de Barcelona. Centre estudis sociològics sobre vida quotidiana i treball (QUIT).

Cristina Sánchez, Universitat de Girona. Fundació Jaume Bofill.

Carme Gómez-Granell, CIIMU, Institut Infància i Món Urbà.

Mercè Pérez Institut de l'envelliment. Universitat Autònoma de Barcelona. Institut de l'Envel·liment.

Albert Recio. Universitat Autònoma de Barcelona.

Diputació de Barcelona
Àrea de Benestar Social
Edifici Serradell - Recinte Mundet
Passeig Vall d'Hebron, 171
08035 Barcelona
Tel. 934 022 470
a.benestar@diba.cat
www.diba.cat/servsocials